

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1995

10. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1995

10. ÅRGANG

I redaksjonen:

Thure Lund

Jon Mamen

Kai Hunstadbråten

Kristian Linnerud

Forsiden er ved Birger Hammerstad

Historielagets styre:

Kai Hunstadbråten

Wermund Skyllingstad

Aase Hanna Fure

John Arne Wendelborg

Nora Bottegård

Per A. Knudsen

Trygve Granli

Odd Myrvold

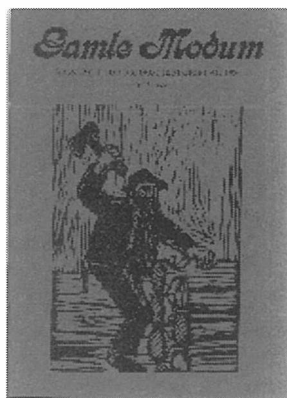
Petter Odnessveen

Historielagets adresse: postboks 236, 3371 Vikersund

Innholdsfortegnelse:

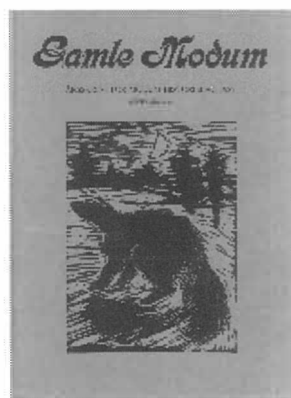
KAI HUNSTADBRÅTEN: Modum og 1905	8	KAI HUNSTADBRÅTEN: Fra hulltann til gulltann	39
KAI HUNSTADBRÅTEN: Min mormors konfirmasjon for 100 år siden . .	11	THURE LUND: Bra skoletilbud i 1904	42
KRISTIAN LINNERUD: Finnemarka i trettiårene	14	THURE LUND: Haugfurua	43
OLAV SØRENSEN: Bygda før Badet	16	KRISTIAN LINNERUD: Storbrannen på Enger i 1945	44
THURE LUND: Bondelagene startet for 140 år siden	17	THURE LUND: En god hustru er en Guds gave	45
THURE LUND: Da sagflis og torvstrø reddet besetningen over vinteren 1904	21	THURE LUND: Ei togreise i 1901	46
ELSE MARIE HOLM Barndomsminner fra Geithus	22	KAI HUNSTADBRÅTEN: Gjenganger på Haugfoss	47
JON MAMEN: Fra biskop Jens Nilssøns visitasreiser	25	OLAV SØRENSEN: Badet og bygda	48
NILS SUNNE: Min barndoms skole	27	THURE LUND: Ilen – sentral gård som forsvant	51
KRISTIAN LINNERUD: Modumstafetten – en lokal begivenhet	28	KRISTIAN LINNERUD: Svarte og hvite krigspenger	54
ERLING WILLOCH: Husmannssønnen fra Drolsum og Willochslekten i Drammen	30	THURE LUND: «Skiflyging» på Østmodum i 1914	55
KAI HUNSTADBRÅTEN: Hans Strøms reise fra Eiker til Blaafarveværket i 1788	31	THURE LUND: Pipekonsert ved barnehjemmet	56
THURE LUND: En annerledes reise i gamle Modum	34	THURE LUND: Han reddet Heggen-fløyen	57
HANS ALLUM: En samtale på gammelt Modummål	36	NILS DROLSUM: Da Påske-Marta satte bonden og overklassefrøkene på plass	58
KAI HUNSTADBRÅTEN: Liv og helse på Modum for 120 år siden	37	ASTRID HALVORSEN: Glosimotvise	60

Dette er det 10. heftet av Gamle Modum. Det er i det følgende tatt inn en oversikt over innholdet i de tidligere ni årsskriftene (fra 1986 til 1994).

1986

MARTIN BLINDHEIM: «Og de gyldne fløyer skjøt lyn i solen»	3
KARSTEN PRESTERUD: Klokkemakere og rokkesvarvere	5
THURE LUND: Hovedlandsrennet i Gustadbakken 1915	8
ELI MOEN: Skulde blitt bygdens stolthet	11
BJØRN IVAR BERG: Moinger på Kongsberg-kjøring	18
NILS DROLSUM: Den «glemte» Henåa-konflikten	20
ARNE SØRENSEN: Ei utvandrerhistorie	27
KAI HUNSTADBRÅTEN: Ulykke på gruvene i 1854	30
ØYSTEIN NAPER: Modum Bad i hverdag og fest	34
THURE LUND: Oldfunn forteller om bygdas historie	40
KAI HUNSTADBRÅTEN: Tanntrekkere på Modum	43
THURE LUND: «Jonas'en» altmuligmann som snaringene ikke glemmer	47
ARNE SØRENSEN: Karsten Presterud 1905–1986	52

1987

HAAKON KONGSRUD: Minnespor	3
ELI MOEN: «Ikke blot adlydende redskaber»	6
THURE LUND: Modums seigeste skiløper	10
KAI HUNSTADBRÅTEN: Presten Christian Teilman og planteskolen på Komperud	12

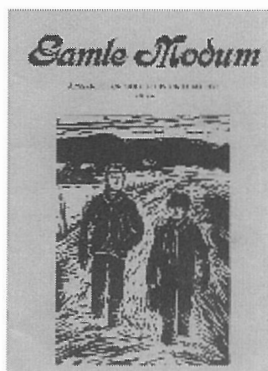
OLAV SØRENSEN: Da Modum kommune gikk konkurs	16
NILS DROLSUM: Mårjakt i måneskinn	20
KAI HUNSTADBRÅTEN: Christopher Andersen Postebroe	23
EGIL FORMO: Bygdeidrett ved århundreskiftet	26
EGIL FORMO: Stryken fra Norge og andre snaringer	28
ARNE SØRENSEN: Skyssinga i Modum Bad	31
KIRSTEN HELENE RUST: Fotoregistrering	34
Skiskyting i 1896	35
Sosialomsorg i gamle dager	35
FYLKESKONSERVATOR GEIR HELGEN: Modum for 250 år siden	37

1988

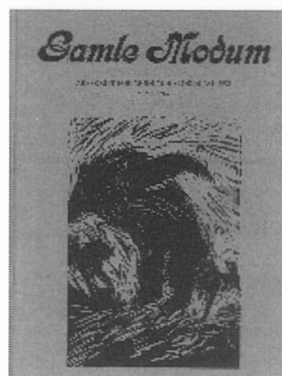
ELI MOEN: Tyskindustri spionasje ved Blåfarververket rundt 1780	3
RUNE MARTINSEN: Toradermelodier i tradisjon etter Karsten Hansen	7
KAI HUNSTADBRÅTEN: Legen Gunder Nielsen fra Modum og hans ortopediske kurmetode	10
JACOB ANDREAS SAMUELSEN: Revejakt	13
OLAV SØRENSEN: Hundre årets solidaritet	14
Amerikabrev 1858 og 1871	17
ELI MOEN: Fra forfall til gjenreisning	21
THURE LUND: Store Per i Bingen var sterkest i Skandinavia	24
ØYSTEIN NAPER: Modum Bad – kamp og utvidelser	26
NILS DROLSUM: Spill opp breddfulle dam, tømmeret skal danse	28
THURE LUND: Nils Hilsen	30
NELS HILSEN: Gutte-minde	31
KAI HUNSTADBRÅTEN: Modumsdialekten i Christian Skredsvigs diktning	32
THURE LUND: Ungguttene hadde harde vilkår ved Blåfarveværket	35
ARNE SØRENSEN: Å mannen han spente sin boge for kne	36

GUNNAR SØRENSEN: Modum Præstegaard, Heggen kaldet	38
JACOB ANDREAS SAMUELSEN: Revejakt og kyrkjegang	43
EGIL FORMO: Bispevisitas på Snarum	43
Han bessfar og uksen – fortalt av Reidar Knive	44
THURE LUND: Ordtak	44

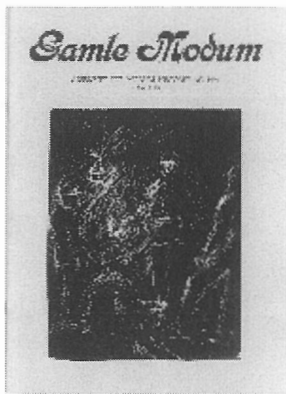
1989

JON MAMEN: Søskenflokket fra Brekke	3
ODDVEIG AMLUND: Et bilde fra 1928	7
Modums skoleordning 1817	8
Ei historie fra omgangsskolen	9
ELI MOEN: Blaafarveverkets skoler	10
JAKCOB ANDR. SAMUELSEN: Modingsmålet	16
CHRISTIAN SKREDSVIG: Det gamle skilderi 1921	17
JON MAMEN: Pastor Halds avskjedspreken	19
DAVID LØVER: Tale ved avdukingen av bautasten over Søren Standnes 1972 ...	20
KRISTIAN LINNERUD: Da Modum kommune ville kjøpe Finnemarka	22
KIRSTEN RUST: Olga Billand – jordmor i Søndre Modum i over 40 år	24
OLAV SØRENSEN: 100 års skolestyre 1889–1989	27
KRISTIAN LINNERUD: Fra sjuårig til niårig skole i Modum	49
KAI HUNSTADBRÅTEN: Da flommen tok Kjørplassbrua	52
THURE LUND: Den siste omgangsskolen	53
ARNE SØRENSEN: Skolebespisningen på Stalsberg 1942–46	54
THURE LUND: Litt moro i skoletimene	59
ELI MOEN: Vues de Norwege	60
KAI HUNSTADBRÅTEN: Den store folkefesten på Modum 1859	63

1990

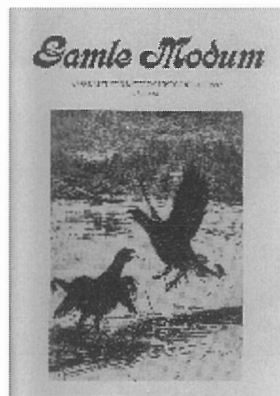
KAI HUNSTADBRÅTEN: Da krigen kom til Modum i 1940	3
ARNE SØRENSEN: Krigen 1940–1945	5
BOTTOLV HELLELAND: Stadnamn og stadnamnsinnsamling i Modum	6
THURE LUND: Ni meierier i 1900 – ingen i dag	8
TORGER FOSNÆS: Felttoget i 1940	12
EGIL FORMO: Apokalypse over Snarum	15
ELI MOEN: En reise i Sydvest-Tyskland og dens følger	16
NILS DROLSUM: Dramatikk da den siste Holleia-bjørnen falt	22
ARNE SØRENSEN: Elefant på Vikersund Østre	25
KRISTIAN LINNERUD: Jernbanen på Modum	26
ARNE SØRENSEN: Nytt om gammelt	28
HANS WOLD: Modumrosa	29
CARL HERMANN VOIGT: Nogle notiser om mit liv	30
KAI HUNSTADBRÅTEN: En påsketur til Modum i 1922	34
THURE LUND: De konkurrerte med banken	38
KAI HUNSTADBRÅTEN: «Svartebok» fra Snarum	39
THURE LUND: Jeg lengter tilbake	41
OLAV HARALDSEN: En laaneansøknning fra 1809	42
KAI HUNSTADBRÅTEN: Fra Vikesund til Vikersund for 50 år siden	44
CHRISTIAN SKREDSVIG: Fra Møllerens sønn 1912	46
JON MAMEN: Pastor Glückstad – en skolemann	47
THURE LUND: De «gode gamle dager»	48

1991

JON MAMEN: Kirken under krig og okkupasjon	3
ARNE SØRENSEN: Påskefeiring	6
AASE HANNA FURE: Fure samtaleforening	7
KAI HUNSTADBRÅTEN: Han Guttorm Bjølgerud gjør ved ein hest	10
KAI HUNSTADBRÅTEN: Fra Blaafarveværket for 150 år siden	11
KAI HUNSTADBRÅTEN: Ivar Aasen på Modum	17
EGIL FORMO: Revolusjonstanker	17
JON MAMEN: Alexander Nicolay Beck, prest og banksjef	18
KAI HUNSTADBRÅTEN: Blåmannen i berget på Modum	19
KRISTIAN LINNERUD: Da ordfører Ole A. Braathen fikk avskjed	21
NILS DROLSUM: Elgjakt-minner fra Holleia	22
KAI HUNSTADBRÅTEN: Nervefeber epidemien på Modum	24
THORVALD F. THORSBY: Gulbrand Reiersen Skinstad	27
OLAV SØRENSEN: Guttorm Bjøleru og bokken	28
THURE LUND: Spredte glimt fra vassdraget og fløtningen	29
RUNE MARTINSEN: Spreke karer	32
JON MAMEN: Lauritz Stangs dagbok	33
THURE LUND: Litt om rosemaling på Snarum	33
KAI HUNSTADBRÅTEN: Olaf Skretteberg kjørte malm fra gruvene til Haugfoss da han var ti år	34
JACOB ANDR. SAMUELSEN: Peisen	34
NILS DROLSUM: Vike kirke ble bygd på kong Sverres tid	35
THURE LUND: En storgård blir til	37
<i>Oplandske Tidende 24/11-1904:</i> Har Vikersund betingelser for fremtidig vekst?	41
THURE LUND: Stiftelse av fjøskontrollforening 1903	42
KAI HUNSTADBRÅTEN: <i>Etter Jacob Andr. Samuelsen</i> Gamle navn langs Snarumselva	43

KAI HUNSTADBRÅTEN: Jernstøperiet på Øst-Modum	44
TRYGVE GRANLI: Et amerikabrev	45
THURE LUND: Fra Snarum for 150 år siden	46
THURE LUND: Nyheter for 100 år siden	47
<i>Fremtiden 27/2-1915:</i> Marcus Thrane 1817-1889	48

1992

THURE LUND: Dedichenfamilien i Modum	3
THURE LUND: Vikersund, Modums hovedstad?	10
HANS ODDVAR BAKKEN: Livet på en gård i gamle dager	11
JON MAMEN: Sokneprest C.S. Essendrop, 1776-1837	12
NILS SUNNE: Veien og elva	13
KAI HUNSTADBRÅTEN: Intervju med to som hadde arbeidet ved Blaafarveværket	14
KAI HUNSTADBRÅTEN: Modum Mållag 1912-1975	16
EGIL FORMO: Geografi og kjærlighet	22
KRISTIAN LINNERUD: Krøderbanen 120 år	23
THURE LUND: Den gamle sporskifteren forteller	26
THURE LUND: Jentemarken for 70 år siden	27
PETER FUHRE: Vaarjagt og Huldrefolk	29
OLE KOLSRUD: Nasjonal Samling i Modum	32
PER AUEN SVEAAS: Ungarsk adelsmann fra Modum	34
THURE LUND: Norgesmesterskapet i o-løp på Snarum i 1939	37
THURE LUND: Friidrettens barndom	39
JON MAMEN: Daniel Hvelven - en haugianer på Modum	40
EGIL FORMO: Kirurgi og moderne legekunst	41
THURE LUND: Flåhakking - en gammel dyrkingsmetode	42

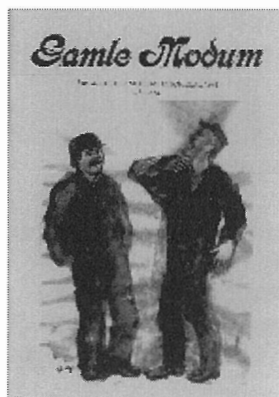
KAI HUNSTADBRÅTEN: En engelsk dames besøk på Modum i 1851	43
THURE LUND: Engelstad – en sentral gård for 120 år siden	48
MARTA MYRVOLD: Minner fra Modum	51
TORKELL MAULAND: Ein byting	53
JOHAN A. SCULTZE: Um gransking av Modumsmålet	54
KARSTEN PRESTERUD: Den gongen da julegeita var ute og gikk	56

1993

THURE LUND: Storgården Buskerud	3
THURE LUND: 100 år siden: Truls Braathens første	11
BJARNE RØGEBERG: Glitreplassen	12
KAI HUNSTADBRÅTEN: Danskesteinen i Skuterudåsen	13
KAI HUNSTADBRÅTEN: Liv og helse på Modum for 120 år siden	14
JON MAMEN: Brev fra Amlund	15
RUTH KNIVE: Skolemiljøet i Finnemarka 1928–1934	19
INGRID KORSBØEN JOHNSEN: Busserullen – et arbeidsplagg	22
KAI HUNSTADBRÅTEN: «Udtog af en Beskrivelse over Modums Præstegjeld» 1790	23
NILS DROLSUM: Vandrende «raringer» på Modumveiene	27
RUNE MARTINSEN: Tvangsarbeid under krigen	30
THURE LUND: Fra Bondeorganisasjonenes barndom	35
KAI HUNSTADBRÅTEN: Difteriepidemien på Modum i 1889	36
JON MAMEN: Heggen prestegård	38
THURE LUND: De første fjøskontroller i Modum	40
THURE LUND: Det begynte for 200 år siden. Han grunnla Vikersund	42
KAI HUNSTADBRÅTEN: Aamot Skiløberforening et 100-årsminne	46

EINAR MELAND: Jernbanen kommer til Modum	52
KRISTIAN LINNERUD: Kampen om Buskerudnavnet	54
THURE LUND: Minner fra gamle dager	55

1994

EGIL MIKKELSEN: Helleristingene ved Geithus	3
THURE LUND: Hovedbygningen på Mælum i praktfull gammel byggeskikk ...	6
KAI HUNSTADBRÅTEN: Spanskeesyken – et 75-års minne	10
ARNE SØRENSEN: Spansken	11
KAI HUNSTADBRÅTEN: Postran på Modum i 1880-årene	12
KAI HUNSTADBRÅTEN: Da kruhuset på gruva flaug i lufta	13
KAI HUNSTADBRÅTEN: Hans Strøms «Udtog af en Beskrivelse over Modums Præstegjeld» 1790	15
AASE HANNA FURE: Næringsnevnden i Modum, en forløper for det nåværende landbrukskontor	18
KAI HUNSTADBRÅTEN: Et butikkbesøk i 1889	19
A. O. BORGES: En vise om leirsamlingen og Gardermoturen i juni 1856	21
THURE LUND: August Klægstad, en ukjent Modumkunstner	23
THURE LUND: Klægstad om sin reise til Europa i 1930	25
THURE LUND: Vår Herre og regnværet for 90 år siden	26
KNUT FOSLIEN: Ryghstua og andre plasser	27
NILS SUNNE: Sigdalsveien og Simoa	28
THURE LUND: 100 år siden skiklubben i Vikersund ble stiftet	30
THURE LUND: «Husmannsungene» kom seg fram i det nye landet	31
H. A. FOSS: Fra gamle dager	33
THURE LUND: Norskamerikanere gav kirkeklokker til Snarum	34
THURE LUND: Alttertavlen i Rud kapell	36

H. A. FOSS:	
Fra en skolestue omkring 1860.....	37
KAI HUNSTADBRÅTEN:	
Søndre Modums Ungdomslag	38
THURE LUND:	
Dyreplageri? Stamfiske i 1904.....	43
EINAR MELAND:	
Jernbanen kommer til Modum. Del II.....	44
THURE LUND:	
Ekte norsk?.....	45
KAI HUNSTADBRÅTEN:	
Tyfusepidemien på Modum i 1867–1868.....	46
ALICE AASMUNDRUD:	
Vøggeviser	48
KRISTOFFER ENGEMOEN:	
Krigen i Norge 1940	49
KRISTIAN LINNERRUD:	
Pengekiste fra Blaafarveværket	52
AUDUN KNAPPEN:	
Opprulling av hjemmefrontens radiosender på Geithus	53

Et nittiårsminne.....	55
AUDUN KNAPPEN:	
Sabotasje i Vikersund 1944	56
IVAR SKINSTAD:	
Russerne på Gimle	58
KARI BROSTIGEN CARLSEN:	
Russerne på Folkvang	60
THURE LUND:	
Håvaldsru'n – Elgkongen	61
NILS DROLSUM, bearbeidet fra Jørgen Mikkelsen:	
Pass dere hallingtasser, moingene er itte å spøke med	62
THURE LUND:	
Jakten på Per Springer endte med ekteskap	65
THURE LUND:	
Kamp om pengemidler til Gulsrud kapell i 1904	66
BJARNE RØGEBERG:	
Modum-prest skrev julebetraktning i illegal avis	67

Modum og 1905

Folkeavstemningen på Krona i Vikersund.

1905 er et av de avgjørende år i Norges historie. Når året nevnes, tenker nok de fleste på unionsoppløsning og kongevalg.

Da året begynte, var det krise i forholdet til Sverige. Vi hadde i nesten 91 år vært sammen i union. Mange i Norge likte ikke å dele konge og utenriksvesen med svenskene, og med voksende selvfølelse etter den rivende utvikling landet vårt hadde gjennomgått, særlig i siste halvdel av århundret, var mange av den mening at Norge kunne greie seg uten unionen.

Selv om striden lenge hadde vært bitter om egen norsk utenriksminister, eget konsulatvesen og, ikke minst, det rene norske flagget, var det svenskens seks lydrikepunkter som samlet norsk motstand mot unionen med Sverige.

En dramatisk oppløsning av unionen med krig som sannsynlig resultat var det nok ikke mange som ønsket.

I mars 1905 overtok Christian Michelsen som norsk

statsminister, og i hans regjeringserklæring het det at oppgaven var å «gjennomføre Norges grunnlovsmessige rett til eget konsulatvesen og hevde Norges suverenitet som et fritt og selvstendig rike».

Det var stor møteaktivitet omkring i landet på denne tiden, også i Modum. F.eks. ble det ifølge Oplandske Tidende 7/3 1905 holdt et folkemøte om konsulatsaken på Åmot, «sammenkalt i Anledning af den politiske Situation efter Initiativ af Mænd inden alle politiske Partier». Møtet var besøkt av bortimot 300 mennesker, «hvoraf en del Kvinder».

Det ble holdt i Den konservative Arbeiderforenings lokale Breidablikk. Talere var dr. Jansen, lærer Skard, redaktør Wulfsberg og stortingsmann Gunheim.

Følgende resolusjon ble vedtatt: «Mænd og Kvinder i Modum, der finder Norges Ret paa det dybeste krænket ved de svenske Krav paa Overhøihed, kræver, at enhver yderligere Forhandling med Sverige

Folkeavstemningen på Breidablikk i Åmot.

Teltleiren på Tørroppen i Vikersund.

om Konsulatsagen avvises, og at Beslutning om Oprettelse af et eget Konsulatvæsen fattes uden unødige Forhaling.»

Da kong Oscar II 27. mai erklærte at han ikke kunne sanksjonere det norske stortingsvedtaket om konsulatloven, gikk de norske statsrådene av. Kongen visste at ingen annen regjering kunne dannes.

Den sjansen benyttet Christian Michelsen, og i regjeringens erklæring sto det bl.a. «at foreningen med Sverige under en konge er oppløst som følge av at kongen har opphørt å fungere som norsk konge».

I dag kan vi vanskelig tenke oss hvordan stemningen var i landet den gang. Krig med nabolandet var et realistisk alternativ. Våre væpnede styrker sto vakt langs svenskegrensen, klare til krig.

Den 13. august ble det holdt folkeavstemning i Norge om unionsoppløsningen. Bare 184 stemte imot.

Oplandske Tidende forteller 12. august at valgdagen samles velgere i Geithus og omegn for å gå i samlet tog med musikk og flagg i spissen til Åmot «for at aflægge sit Ja».

I Modum var det avstemning for søndre Modum lensmannsdistrikt på Breidablikk, for nordre Heggen på tingstedet Krona i Vikersund, og for Snarum sogn på Snarum skysstasjon.

Fellesmøtet med opptelling av stemmene ble holdt på Krona. Det var 1800 stemmeberettigede i manntallet. Samtlige stemmer lød på ja, ingen nei.

Forhandlinger med svenskene kom i gang. Alt før

unionsoppløsningen 7. juni hadde man sett seg om etter kandidater til den norske trone. Ville en prins av den svenske kongefamilien bli norsk konge? Dette ble avslått. Så gikk tilbudet til prins Carl av Danmark, og han sa ja, dersom folket ville ha ham.

Så ble det avstemning om man skulle ha kongedømme eller republikk, den 13. november. Flertallet for kongedømme var overveldende:

259 563 for kongedømme og 69 294 for republikk.

I Modum ble det avgitt 1.502 stemmer. 1.297 stemte for kongedømme og 205 for republikk. Den 13. og 14. september var de mest spennende dager da forhandlingene var på det mest alvorlige og spente.

Ut på kvelden ble det gitt beskjed om at alle telegraf- og telefonsentraler skulle holdes åpne den påfølgende natt, og om kvelden begynte apparatet å virke. Innkallelene gikk ut til de vernepliktige.

Vi er så heldige at vi har et arkivopptak med Helene Røste (1885–1962) som var «telefonistinde» på sentralen på Haugfoss (i butikken) på denne tid. I de spente dagene i september satt hun vakt der to netter og en dag i trekk.

Det finnes et fotografi av en militær teltleir på Tørroppen ved Vikersund i disse dager. Det er sannsynlig at soldatene tilhørte Hallingdal linjebataljon på gjennommarsj mot svenskegrensen.

Som vi alle vet, ble konflikten løst ved fredelige forhandlinger og forlik i Karlstad – til beste både for nordmenn og svensker.

Min mormors konfirmasjon for 100 år siden

Inga Borgine Formo, f. 24/9 og døpt 28/11 1880 (foreldre: gårdmann Christian Borgersen og hustru Amalie Nilsdatter Formo), ble konfirmert i Nykirke 6. oktober 1895. Hun har etterlatt seg et lite, håndskrevet hefte, hvor hun har ført en slags journal over konfirmasjonen og forberedelsene, fra det første møte hos presten om våren. Her er også en liste med alle konfirmantenes navn. Det var 25 gutter og 13 piker, fra Skuterudflata i nord til Skibrek i sør. Hun ble senere gift med Jakob Hellerud.

Inga Borgine Formo sammen med sin mor.

«Jeg tegnede mig hos Pastor Magelssen Tirsdag 26. Marts 1895. Gutterne tegnede sig kl. 9 og Pigerne Kl. 11 samme Dag.» Slik begynner beretningen.

Første ordinære «prestemøte» var 2/4. Da møtte bare piker. Ellers var de fleste møter (det var ca. 30 i alt) felles for gutter og piker. Bare ved et par anledninger var de atskilt. Det står ikke uttrykkelig hvor møtene ble holdt, men vi vet at på den tid var møtestedet kapellangården Komperud, hvor presten bodde.

Som lekse til dette møtet hadde de i forklaringen «til det andet Budet», i bibelhistorien om skapelsen, Adam og Eva, syndefallet og Kain og Abel, og i salmeboken hadde de nr. 4 og nr. 5, og nr. 215, 3. vers.

For hvert møte er det oppgitt hva de hadde i lekser, i forklaringen (bud, artikler, bønner, sakramenter og spørsmål), hvilke fortellinger de skulle kunne i bibelhistorien, hvilke salmevers de skulle lære, og hva de leste i Det nye testamente på møtet. Enkelte steder står det at de «havde» om det eller det i Testamentet. Da var det vel en lekse som også skulle læres der. De hadde også litt kirkehistorie.

1. oktober ble konfirmantene «uttatt». De satt i konfirmantværelset i prestegården alle sammen, og så måtte de gå inn til presten en og en, hvor de fikk en bok og gode råd om hvordan de skulle oppføre seg i kirken på konfirmasjonsdagen: De skulle være ute i god tid, ikke hviske i kirken, og svare høyt på prestens spørsmål. «Han lovede os at han skulde spørge os saa godt som mulig.» Deretter sang de salmen «Saa vil vi nu sige hverandre Farvel», og de ga presten betaling. De fleste ga 2 kroner.

Lørdagskvelden, dagen før konfirmasjonen, «vaskede vi os alle Børnene og skiftede rent Linned alle sammen. Og saa spiste vi Kveldsmaten og gik til Sengs, for vi skulde tidlig op om Morgenens.»

«Ja, nu faar jeg begynde at regne op hvorledes det var paa min Konfirmationsdag,» forsetter beretningen. «Den Dagen var jeg oppe Kl. 4 om Morgenens, og det første jeg gjorde var at jeg pyntede i Bygningen, for Bestemoder og jeg laa i Bygningen. Og det første Bestemoder gjorde var at hun redede op Sengen vores, og saa pyntede jeg i Bygningen. Det var saa mørkt at jeg maatte bruge Lampe da jeg skulde sope Gangen og Trammen, og da jeg havde gjort det, saa gik jeg bort i Bryggerhuset og gjorde noget der.»

«Da Kl. var 6 1/2, kom Netta Graven til os for at pynte mig, og vi var færdige til at reise Kl. 7 1/2. Hun havde med sig en Brystnaal af Guld og Sølv ifra sig

selv, og den brukte jeg, og et Kort ifra Olaus (hennes mann) til mig, og det var urimelig pent.»

Søndag 6. oktober fant konfirmasjonen sted i Nykirke. Gudstjenesten begynte kl. 10, men Inga og hennes følge var ute i god tid. «Til Kirken hadde vi 2 Heste, Storbrunen og Blakken, og vi hadde 2 Fjærkjærrer. Den ene hørte os til, den anden var Theodor Horgens. Far, Mor og jeg kjørte med Storbrunen, og i den annen [Kjærre] var Nina, Borger og Anders.»

Da de kom på Haughovet (i den gamle veien mellom Komperud og Haug), tok de igjen en annen konfirmant, «og han fik da Lov til at staa bagpaa med Anders». Anders var nok gårdsgutten.

Kirkeklokkene ringte første gang da de var i Nyhusbakken (den gamle veien gikk forbi Nyhus og fortsatte vest for kirken sydover). Og de sto ute til alle konfirmantene var kommet. Da gikk de samlet inn i kirken og satte seg i kirkestolene.

Etter at et par salmer var sunget, «blev vi fremstillet paa Gulvet,» og etter at de hadde sunget enda et par salmevers, kunne overhøringen begynne, og presten holdt en tale. Deretter gikk konfirmantene opp til alteret, hvor de stående sang en salme før de knelte ned ved alterringen. «Saa gik vi ned i Stolerne igjen, sad der en liden Stund, og saa var det Slut.»

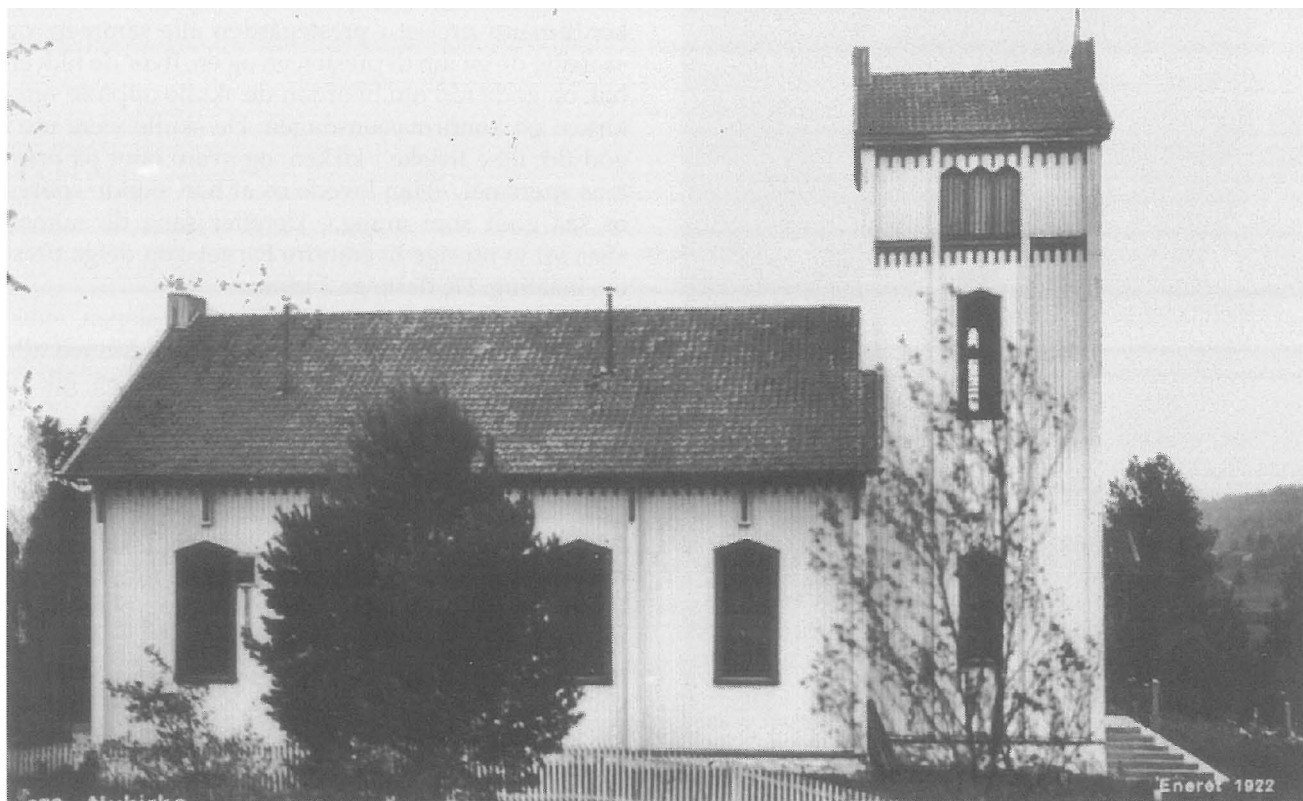
Mens konfirmanten og hennes følge var i kirken, var to av konfirmantens søsken (Magna og Thea) «gaaet til Gjelstad og Høibak for at bede dem komme

hid til os om Eftermiddagen». På samme tid hadde «Even Høibak været her med Blomstervase ifra Tante, fuld af Blomster og et Kort ifra Tante, et ifra Nils og et ifra sig selv». En annen hadde vært der med en bok, et brev, tre kort og en blomsterbukett.

Her er mange opplysninger om konfirmantens klesdrakt. Hun hadde: 3 skjørt (et lerretsskjørt, et randet blått og hvitt med røde render, og «Moders Konfirmationsskjørt og hendes Brudeskjørt»), 1 liv «som Tante Larine hadde vævet» (blått og hvitt, firskaft), 1 hvit undertrøye, hvit demet «som Moder kjøbte hos Ramstad tidlig i Sommer». Den sydde hun selv, og blonder til den fikk hun av Netta Graven.

1 bukse sydde hun selv, men hennes tante Larine (Høibak) hadde vevd stoffet (hvitt, av firskaft bommesi), 1 ulltrøye, kjøpt av en kremmer som gikk omkring og solgte forskjellige varer, «men mit Linned sydde jeg selv, og Blonder til det heklede jeg ogsaa selv». Strømper strikket Dina Jahr til henne. Sko fikk hun fredagen før konfirmasjonen. Det var knappestøvler, sydd av Kristian Olsen Dalen.

Tøy til kjolen hadde hennes mor kjøpt hos Ramstad. Det kom på 10 kroner, og hele kjolen kostet omtrent 18 kroner. Til kjolen gikk med: 6 m tøy, 5 m sort mug, 1 m grå mug, 1 m livfôr, «Rulbok» (Rullebuk = stivt innleggslerret, fôrstrie, ifølge dansk ordbok), 1 m fløyel, 3 m lerret, 3 1/2 m «Klædesnorer», 2 1/2 m silkebånd, 2 hekteflekker, 12 livpinner. Og pip som hun hadde på kjolen, og en brystnål

Nykirke kirke 1922.

Andreas Gubrandson Nyhus	Edvard O. Skjerve
Johan Kristensen Sætersberg	Henrik Olsen
Johan Skjerve	Ingvald Olsen
Olaf Dalby	H. E. Thibildsen Thibildsen
Kristian Gundersen	Karl Anderson Thibildsen
Ingvald Stabel	Torkild Tjengstad
Hilmar Hansen	Ole Olsen Aastorud
Pet. Glubbakken	Kristoffer Lobbi
Johannes Sundet	Julie Overbeck
Olaf Halvorsen Formoe	Amalie Gundersen
Magnus J. Gjelsbød	Karlén Skjerve
Johan Røstke	Harine Velten
Kristian Langeneid	Helge Fichsen
Laurits Hansen	Ing. Formoe
Elias Nyman	Helena Skjerve
Lars Skibrok	Ragna Bekke
Kristoffer Larsbakk	Karoline Anderson
	Caroline Olsen
	Haroline H. Larsbakk
	Julie Augusta Flåm
	Anna Jørgensen

Fortegnelse over konfirmantene.

ble også kjøpt hos Ramstad.

I september hadde konfirmanten og hennes mor vært i Vikersund for «at kjøpe fodsid Kaabe, men saa var det ikke at faa». Derfor kjøpte de (istedet) kufte (7 1/2 kr.), hatt (4 kr.) og hansker (2 kr.), lommetørkle (50 øre) og blonder til dette (30 øre). Dessuten kjøpte de en pomadeeske (25 øre) og hårbånd (70 øre).

«Og da havde jeg alt til min Konfirmation saa nær som Salmebok, men den har Anders lovet saa længe, og derfor saa sætter jeg Lid paa hannem, at han kjøber den til mig.»

Og han kjøpte salmebok til henne. Den kostet 3 kroner, med navnet i forgylte bokstaver.

«Og da vi kom hjem fra Kirken, saa var alt Netta kommen igjen, for hun havde været borte en Tid, baade hun og Olaus.» Hun hadde dekket bordet i bygningen, på det store skivebordet de hadde der. «Da vi kom oppaa Jordet, saa kom de ud i Bryggerhusdøren alle sammen hos os, baade Netta, Olaus, Bestemoder, Magna, Thea og Karl. Saa gikk vi ind i Bygningen og tog af os Klæderne, ja, jeg tog ikke af mig Kjolen min da, men saa blev jeg syg ud paa Aftenen, saa at jeg maatte have paa mig en anden Kjole, og det var den graa Uldværkenskjolen.»

Da de hadde tatt av seg «Overtøiet», spiste de middag, og den besto av rødgrøt og kalvesaus. En stund senere kom noen av de gjestene som var bedt samme dag (mens konfirmanten og hennes følge var i kirken), og de drakk alle kaffe og spiste kaker, «for vi havde bagt baade Julekager og Hvedekager og Sirupskager og enda et andet Slags Godter».

Etter «Melkningen» sendte de bud etter en nabokone som kom med det samme. Alle spiste så aftensmat, og etterpå fikk de toddy eller punsj. Til slutt spiste de kveldsmat, og gjestene gikk ikke før kl. 1 1/2 om natten.

Dagen etter (mandag 7/10) var noen av konfirmantene på skolen for å si farvel, «og det var tungt at si Farvel med sin gamle Lærer». Tirsdag 8/10 var de hos presten for siste gang. «Presten gikk fra den ene til den anden og bad Farvel med os.»

Onsdag 9/10 var Inga Borgine Formo i Amundrud kirke (V. Spone kapell) og gikk til alters sammen med en del andre konfirmanter. De øvrige gikk til Nykirke. Hun var i følge med «Fader, Moder og Bestemoder», og de gikk veien om Bakken og Værsted.

Her slutter hennes beretning.

Bottolfs i trettiårene. Foto av maleri.

Kristian Linnerud:

Finnemarka i trettiårene

Aage Helgesen forteller om sin barndom

Aage Helgesen er født i Bottolfs i Finnemarka i 1928 og vokste opp der. Her forteller han om livet i dette store skogområdet rundt Glitre på den tid.

I mars 1928 kom den fjerde gutten til i familien Helgesen på Bottolfs i Finnemarka. Foreldre var Martin og Anna Helgesen, og «jordmor» var nabokona i Støa, Emma Olsen Røine. Fra før var det tre gutter i Bottolfs: Willy, født 1922, Walter, født 1924, og Rolf, født 1927. Senere kom den femte gutten, Finn, i 1929 før den eneste jenta, Ruth, meldte sin ankomst i 1931.

Seks søsken var en stor barneflokk, men ikke den største i Finnemarka. Både hos familien Rasmussen i Svarvestola og i familien Damhagen i Damhagen var det flere. På den tiden bodde det folk både i Bottolfs, Svarvestola, Glitre, Støa, Damhagen og Dammen. De to siste eiendommene ligger i Lier og de andre i Modum. Borkebu og Jøsslia var for lengst fraflyttet. Skolen, som ble bygd ny i 1930, lå på Bottolfs.

Eiendommen Bottolfs tilhørte, som de andre eiendommene i Finnemarka, skogselskapet A/S Børresen. Bottolfs var på ca. 30 dekar. Det var mye bakker med steinrøysen rundt om, og all slått foregikk med ljå.

Det var bare i Svarvestola de hadde slåmaskin, men så var denne eiendommen også den største i Finnemarka. I Bottolfs bakketørket vi mye av graset, men noe ble også hesjet. Til sauene lauvet vi - osp, or, rogn og selje. Vi dyrket poteter til eget bruk, og noe havre ble også sådd. Den gikk hel til hesten og til havremjøl. Treskingen ble utført med treskemaskin og rensemaskin, som begge gikk med handkraft. Besetningen besto av hest (til skogsarbeid), to kuer, et ungdyr, en gris, sauer, høner og kaniner. Katta og elgbikkja Kvikk utgjorde resten av dyrene. Om sommeren kunne vi ha leiekuer på beite.

Bolighuset kunne vel ha vært om lag 45 kvm. Det hadde et ganske stort kjøkken, ei stue og et kammers. Vi fem guttene sov i kammerset, mens Ruth lå i stua sammen med mor og far. Trangt ble det. Loftet var ikke innredet, og kjelleren besto av ei utgravd jordhule med potetbinge og hulle for syltetøyglass. Elektrisk strøm var det naturligvis ikke i Finnemarka, og parafinlampa måtte gjøre nytten som belysningskilde. Fyringen skjedde med ved, og ved var det nok av. Men mye arbeid var det med den. Vann måtte vi hente i brønnen. Det var strevsomt, særlig på vintertid. Ofte måtte vi gjennom et tykt islag før vi kom ned til vannet. Det var ikke bare vi

Anna og Martin Helgesen

selv som skulle ha vann, men også dyrene.

Maten besto mye av salt kjøtt, flesk og sild. Etter slaktinga vanket det ferskmat, som blodklubb og blodpølse. Det var Ragnar Rasmussen i Svarvestola som var slakter. Våre fisketurer til Glitre og Guritjern gav også mat. Om sommeren fisket vi ofte fra flåte, og om vinteren var det pilking på isen. Av pålegg gikk det mye i pultost og sirup. Brødet ble bakt i en egen bakerovn, som lå for seg selv. Det var utrolig hva mor kunne få ut av begrensede ressurser. Det samme gjaldt i klæsveien med omsyng og slit etter hverandre i søskenflokk.

Far arbeidet i skogen for A/S Børresen. Han hadde hatt poliomyelitt som 14-åring, og ei deformert høyrehand var ikke så god å klare seg med i skogen. Kjøringen gikk enda an, men det var vanskelig å mestre øksa og barkespaden under hogsten. Heldigvis hadde vi hest, slik at det ble mest kjøring for far. Tømmeret ble fraktet ned til Glitre, der det ble trukket over til Dammen med motorbåt når isen hadde gått. Derfra ble det fløtet ned Glitra til Sjøstad i Lier. Tømmerhogst og -kjøring var tungt arbeid og heller dårlig betalt. Ukelønna kunne ligge på rundt 30 kroner. Vi gutter hentet lønna til far på kontoret til Børresen i Sjøstad. Så var det en tur innom handelslaget før vi tok veien oppover bakkene igjen med handelsbøra på ryggen. Enda tyngre ble sekken når vi skulle til Sønsteby-mølla for å få malt grautmjøl av havren. Sekken var heller ikke av beste bergansmodell, ofte bare med reip som bærereimer. Noe av havren ble forresten malt på kaffekverna hjemme, og det var også litt av en jobb. Men hesten fikk havren hel.

For oss i Bottolfs var skoleveien kort, bare noen hundre meter. Men fra de andre plassene var veien ofte både lang og strevsom, særlig når snøen lavet ned. Oppkjørte veier var det ikke, og det ble å vasse, ofte til langt oppå låret. Far var en slags «vaktmester» på skolen med fyring og ettersyn som sine oppgaver. Skolegang var det bare annenhver uke. Alle gikk i samme klasse, uansett alder. Læreren kom opp fra bygda søndag kveld og dro tilbake når undervis-

Prestebesøk i Finnemarka. Aage Helgesen på kne i midten bak.

ningen var slutt lørdag. Den mellomliggende uka underviste han ved en skole nede i bygda. Når han var i Finnemarka, bodde han på skolen. På de sju årene i folkeskolen hadde jeg fire lærere. Vi ble konfirmerte i Heggen, og det ble lang vei «å gå for presten». Det tok to - tre timer hver vei - først ned Finneveien til Sønsteby og videre hovedveien til Heggen med samme vei tilbake. Men konfirmerte ble vi.

Livet besto ikke bare av arbeid og skolegang. Vi hadde radio, først krystallapparat og senere høyttaler med batteridrift. Batteriet måtte vi ned til bygda for å lade opp. En grammofon hadde vi også. Juletreffesten på skolen var vinterens høydepunkt. Ellers var det mye gjestfrihet i Finnemarka - på tross av at det som regel ikke var så sprekt i matveien. Folk fra bygda fant også veien innom når de var til skogs. En fest eller to kunne det også bli på sommerstid, og litt sterkt drikke kunne nok forekomme. Jakt var det flere som drev med, og særlig Rasmussen-karene var kjente som dyktige elgjegere. Men så hadde de også noen strie elghunder, som ikke var så lette å komme forbi. Om sommeren badet vi mye, ikke minst i Guritjern. Vinterstid var skiene mye brukt. Vi hadde to hoppbakker, Ertebakken og Brønsebakken. Det hendte vi dro til bygda og konkurrert med geithusingene i Holmenkollen på Ihlenjordet.

Sløydundervisningen kunne vi ikke få i Finnemarka. Den ble holdt på Kongsrudskolen. Da bodde vi hos Klara Bakken på Solstad. Ett år slapp vi nesten ikke hjem til jul. Difterien herjet bygda, og vi fikk ikke komme hjem før doktoren gav klarsignal. Julekvelden dro vi opp Finneveien med alle våre «produkter» på ryggen. For mitt vedkommende ble oppholdet på Solstad av lengre varighet. Hu Klara ville ha meg som altnuligmann på Solstad, og dermed ble jeg mer i bygda enn på Bottolfs fra 11-årsalderen. Men de ukene det var skole, måtte jeg tilbake til Finnemarka.

Selv om barndommen i Finnemarka mange ganger kunne være stri nok, er det mange hyggelige minner å se tilbake på.

Bygda før Badet

Dette stoffet er første gang publisert i meldingsavisa «Nytt fra Modum Bad» i 1994. Olav Sørensen skrev i den forbindelsen: «Jeg er blitt forespurt om å skrive noen småepistler over temaet. Materialet jeg bygger på, er i beskjeden grad skriftlig. Jeg er vokst opp som nabo til Modum Bad, arbeidet der i alle ferier fra 1951 til 1960, og hatt både besteforeldre og oldeforeldre som har «ærba i Badet», som det heter på Modum-dialekt. Det følgende blir derfor en sammenstilling av alminnelig historisk viten med ting en har hørt og tildels bare veit, fordi det har vært «omsnakka» en eller annen gang, uten at en lenger husker når eller av hvem en har fått greie på det.»

Bosettingen er gammel på Modum. De eldste gårdene har sammenhengende bosetting i mer enn 1500 år. Det eldste navnet i området er *Brones*. Betydningen kan enten være «Bruggu-nes», neset ved elva som bruser, eller «Bringa-nes», neset som stikker fram mellom elvene. Begge navnene stemmer med de naturgitte forholdene; neset stikker fram i landskapet, og at elva bruser, veit alle som har vært i Badet når vannet har fritt løp i Kaggefoss. I tillegg til å være navn på den eldste gården, har det også vært navnet på hele neset fra Badet til Geithus.

Beveger vi oss nord for Modum Bad, er Hære den eldste gården. Navnet betyr «enga ved den grå bekken», av gammelnorsk hér = grå, og regnes for å være ca. 1500 år gammelt. Gårdsgrensa mellom disse to gårdene har antakelig gått i *Raubekk*, som er navnet på bekken som kommer fra Kaggestadmarka. Bekken går i rør under parkeringsplassen ved innkjøringen til Modum Bad og danner den store dalen midt gjennom parken. En gang i vikingetida fikk Hære-gården to «avleggere», Skinstad og Kaggestad. Skinstad er «Skinnar-stadir» = skinnmakerens/garverens gård, mens Kaggestad forklares med forstavelen «Kaggi», som enten er et mannsnavn eller betyr «liten busk».

Brones blei også delt i vikingetida. Kjølstad blei skilt ut og fikk den søndre halvparten av neset. Kjølstad = «Kjol-stadir», Kjells gård. I middelalderen blei Brones delt nok en gang. Bjølgerud, «Bjalfis» = rudning/gård fikk de nordligste delen av neset. Da Thaulow kom til området for snaut 150 år siden, var det eierne av Bjølgerud og Kaggestad han først og fremst måtte forholde seg til. Grensa disse imellom var Raubekk.

Veien fra Brones til Hære gikk over Raubekk og opp Kaggestadgata og Skinstadgata (gate = gutu, vei over dyrka mark med gjerder). I tillegg til å være ferdselsvei gårdimellom, var den også gjennomgangsvei for

trafikk fra Hallingdalsveien som gikk over Hære. Hallinger og kryllinger brukte denne veien mye vinterstid, er det fortalt. Om alderen på veien kan den store og viktige fornlevningen i Badet, jernvinna, også gi en pekepinn om.

Raubekk = den raufarga bekken, forteller om jernholdig vann. Når vann er jernholdig, avleires jernoksyd i slike bekker. I myrene sør og vest for Badet er det også store utfellinger av myrjernmalm.

Jernvinna er fagordet som brukes om prosessen med å utvinne jern av myrjernmalm. Nyere forskning viser at kunnskapen om jernvinne kom til Skandinavia kort tid etter Kristi fødsel. Jernvinna blei først utkonkurrert av gruverdrift på 1600-tallet. Det er derfor sannsynlig at jernvinna i Badet kan ha pågått i mer enn 1000 år.

Det er spor etter jernvinna i hele den søndre delen av parken i Badet. På bakkekanten mot vest fra brua over Raubekk og sør til Det Sorte Hav har det vært blestregroper og jernovner. Best bevart er en stor slagghaug med tydelige spor etter selve ovnsgryta rett vest for Det Sorte Hav. Det er ikke foretatt arkeologiske undersøkelser eller aldersdateringer av jernvinna i Badet, noe som ville være av interesse, også ut over det lokalhistoriske.

Jernet var samfunnets viktigste ressurs. Den enorme ekspansjonen som Norden opplevde i vikingetida, forklares i dag først og fremst med at en bl.a i Norge hadde stor tilgang til jern. Jernforekomstene i Badet må derfor ha vært av stor verdi, og det er naturlig å anta at eiendomsretten har ligget til de to eldste gårdene, Brones og Hære.

Lar vi fantasien løpe litt fritt, kan vi tenke at jern fra Badet blei brukt til nagler i vikingskip og i sverd og spyd som moinger og eikværingene brukte da de beleiret Paris i 854. Noe av de løsepenge de fikk med seg, kom for dagen på Hoen ved Hokksund i 1860-åra. Hoen-skatten er Norges største skattefunn, flere kilo gull og sølv, blant annet er det gullspenner som en tror stammer fra hellige bøker i kirkene i Paris.

På veien gjennom Badet, over Raubekk, kan det derfor ha vært ferdsel i 1500 år eller mer. Der fór bønder og ferdafolk, jernbrennere og smeder og kølabrennere. På moen er det mange runde groper som er rester av kølbrenning (kølabrenner). Smelting av myrjernmalm til jern krevde store mengder kull.

Før Modum Bad, - lenge før, var dette området derfor et industrielt kjerneområde for den tids viktigste ressurs, jern. Men da Thaulow kom dit i 1850-åra, var dette et forlenget glemt kapittel i Modums historie.

Bondelagene startet for 140 år siden

I følge bondelagenes eldste protokoller finner en at det var den 11. desember 1856 at bønder fra Modum sluttet seg sammen til en forening til fremme av landbruket i Modum.

Buskerud amts landboforening hadde i et brev til Modum formannskap den 10. mai samme år bedt om at det ble forberedt et møte om saken. I løpet av sommeren var det gjort et stort forhåndsarbeid. På møtet den 11. desember (kan være feilskrevet for 11. september) var det allerede tegnet seg 144 medlemmer, og av disse møtte 75. Møtet ble holdt på lokalet Mynta, og ordfører E. N. Hervig ledet møtet. Foreningen ble dannet og fikk navnet Modums landboforening. Det ble også vedtatt lover, og i følge disse skulle foreningen innmeldes i amtets landboforening. Til styre ble valgt pastor Glyckstad som formann, Auen Gregersen ble nestformann og med Johan Darjes og Nils Gregersen som styremedlemmer.

Av foreningens lover kan det se ut til at det ikke var særlig pengerikelig blant de jevne bønder. Det het nemlig i paragraf 6 at *«Foreningens medlemmer har i regelen ingen kontingent at ærlegge, skulde derimod i tidens løb en eller annen udgift foreningen finder enten nødvendig eller hensiktsmessig, for eksempel til lokale, hvor det paa anden maade ikke kunde erholdes, eller til anskaffelse av en eller annen frøsort, modell til nyttige redskaper eller lignende, da bliver derom for hver gang særlig beslutning at fatte og kan ikke, selv noksaa liden utgift paalegges medlemmene, med mindre det i det ringeste 2/3 av de tilstedeværende medlemmer deri haver været enig. Saadan beslutning kan ikke fattes uden at sagen i forveien er bleven foreningens medlemmer bekjent ved sirkulære.»*

En av foreningens medlemmer satte senere frem forslag om en medlemskontingent på 12 skilling årlig, men forslaget ble nedstemt.

Allerede første året søkte foreningen om et bidrag fra kommunen, og i representantskapsmøte den 6. oktober 1856 ble det besluttet å yte et årlig bidrag til landboforeningen på 10 spd. Forutsetningen var at beløpet skulle gå til innkjøp av jordbruksbøker.

TRANG FØDSEL

Det var ikke mange møter denne første foreningen kom til å holde, og det var heller ikke så mange saker som kom på dagsordenen. Men vi merker oss at det ble henstilt til landhandlerne Niels Wigersund og

Sandager å skaffe fugle- og fiskeguano, Jervells gjødning og gressfrø. På samme møtet påtok Truls Overn seg å undersøke prisen på drensrør fra Ringerike levert ved Vikersund. Han skulle også ta rede på hvordan rørene skulle legges i grøftene.

Vi ser også at det ble holdt et «dyreskue» der Ole Østenengen stilte en blakk hoppe. Denne var fem år gammel og ble av kyndige ansett for å være et «særdeles smukt, godt og feilfritt dyr».

Dette møtet ble holdt 27. september 1857. På samme møte ble det bestemt ny sammenkomst tredje påskedag 1858. Til dette møtet kom bare formannen, og han skrev følgende inn i protokollen: «Næste møde afholdes efter formandens bestæmmelser.» Men det skulle gå hele syv år før det ble møte igjen.

STARTER PÅ NYTT

Det var ikke bare i Modum den første tida at bøndene var lunkne til organisering og foreningsliv. Også amtets landboforening fikk en reorganisering i 1862 og fikk det nye navnet Buskerud Landhusholdningselskab. Det nye selskapet ivret for å få fart i organisering av bøndene utover i fylket. Den 14. november 1864 tok amtsagronom Bærø initiativ til et nytt møte på Krona Hotel. Til dette møtet, som ble ledet av bonde H. Grøterud, var det på forhånd tegnet 22 medlemmer. Her ble foreningen reorganisert under navnet Modums Sogneselskab. Laget skulle være en underavdeling av Buskerud Sogne- og Landhusholdningselskab. Det ble nå bestemt at det skulle være en årskontingent på 26 skilling. Til styre ble valgt Gudbrand Sveaass, som ble formann, Hans Grøterud, pastor Grønvold og E. N. Hervig. Dette nye Modums Sogneselskab ble regnet for å være en fortsettelse av foreningen fra 1856. Den tok i bruk den gamle protokollen og overtok de jordbruksbøkene som var innkjøpt tidligere. Kommunen fortsatte å bevilge 10 spesiedaler som før. Bidraget ble hevet til 20 spd. i 1866.

ARBEIDET I SOGNESELSKAPET

Det heter fra en betenkning fra 1906 at laget ganske visst ved sin virksomhet, under altfor liten tilslutning, har vært en betydelig faktor for landbrukets utvikling i Modum. I møtene har medlemmene utvekslet tanker og erfaringer. En lang rekke tankevekkende foredrag er holdt gjennom årene. Det er også hevdet at det ble spredt mye viten gjennom de innkjøpte

Tillitsvalgte i sogneselskapets første 50 år

MODUMS LANDBOFORENING 1856:

*Pastor Gluckstad
formann*

*Auen Gregersen
viceformann*

*Johan Darjes
styremedlem*

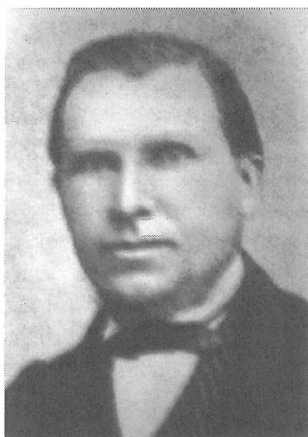

*Chr. Kristensen Jellum
– en foregangsmann for
større opplysning innen
landbruket*

MODUM SOGNESELSKAB 1864:

*Gudbrand Sveaas
formann*

*Hans Grøterud
nestformann*

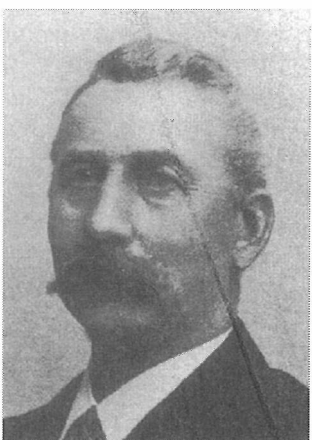

*Pastor Grønvold
styremedlem*

*E. H. Heroig
styremedlem*

MODUM SOGNESELSKAB 1885:

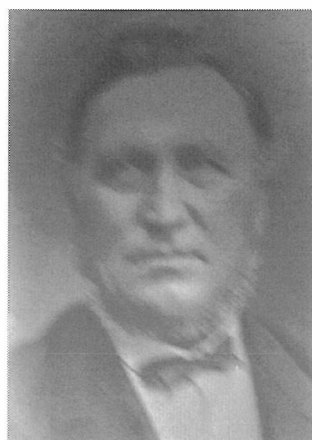
*Th. Gustad
formann*

*A. Gregersen
nestformann*

*O. Mørck
styremedlem*

*Gudbrand Sveaas
styremedlem*

bøkene som kommunen gav bidrag til. Likevel ble det hevdet at gjennom lagets praktiske virksomhet har man sett størst betydning. Modum Sogneselskab gjorde mange foranstaltninger og tiltak for landbrukets trivsel og vekst. Gjennom alle år var sogneselskapet behjelpelig med fellesanskaffelse av såfrø og gjødsel. Kronen på verket ble satt da bondelaget i 1904 (sogneselskapet ble bondelag i 1903) fikk dannet de første innkjøpslag og ved forhandling med Modum Sparebank fikk åpnet adgang for lagene til å få kassekredittlån for virksomheten. Allerede i 1905 var det hele 10 innkjøpslag i Modum.

I 1868 fikk sogneselskapet ansatt den første herredsgartneren. Han het Hvattum og hadde årslønn på 90 spd. og skulle ha 2 ort pr. dag og opphold hos dem som benyttet ham. Det ser ut til at Hvattum var i Modum tre-fire år. I 1872 virket en danske som het Clausen. Han hadde 60 daler pr. år og 60 skilling pr. dag i lønn. Det er noe uklart hvor lenge Clausen virket i Modum. Men i 1888 gjorde sogneselskapet henvendelse til Sigdal og Øvre Eiker om å ansette en felles vandrelærer i hagebruk og jordbruk. Men moingene fant liten forståelse for dette i disse bygdene. Sogneselskapet arbeidet videre med saken, og i 1893 fant en utveien gjennom et samarbeid med skolestyret. Da ble det bestemt at skolestyret skulle ansette en landbrukskandidat i sin tjeneste. Denne skulle være fortsettelsesskolelærer om vinteren med lønn fra skolen, og virke som herredsgonom om sommeren med lønn fra sogneselskapet.

Men denne løsningen hadde man faktisk arbeidet med i over 20 år. I 1870 sendte Buskerud Landhusholdningsselskab et skriv til Modum Sogneselskab med en forespørsel om hvordan de så på at en av amtsagronomstillingene ble inndratt og med bibehold av en til hjelp for den voksende interesse for meieriutbygging. Dette måtte føre til at mer av ansvaret for utbredelse av viten om landbruket ble overlatt distriktene. I 1888 holdt Chr. Jellum et foredrag om jordbruksundervisningen. Etter foredraget fattet sogneselskapet slik beslutning: «Modum Sogneselskab anser det ønskelig at der åpnes adgang til såvel teoretisk og praktisk undervisning i landbruk innen amtet, selv om dette for tiden kun måtte la sig gjennomføre med teoretiske vinterkurser i forbindelse med landhusholdningsselskabets påtenkte lærlingestitusjon.» Men, som vi ser ovenfor, så løste denne saken seg ved kommunalt samarbeid.

I 1867 hadde man også et foredrag i sogneselskapet om bruk av rotvekster som et nytt innslag i husdyrforringen. Det var amtsagronomen som talte over emnet «Husdyrstell og rotfruktsavlinger». På denne tida kom også en del nye landbruksmaskiner til bygda. Den 24. juli 1874 hadde sogneselskapet møte på Brevik for å beundre August Gregersens nye slåmaskin og hesterive.

SMÅNÆRINGER

Modum Sogneselskab glemte heller ikke de små næringene. I 1873 ble det holdt hele tre kurser i stråfletting. Her deltok det hele 50 barn. I oktober 1867 ble det holdt utstilling av «hornkveg» samt utstilling av smør og en konkurranse i pløying. Det står i tilgjengelige kilder at det ble utdelt 26 premier for hornkveg, fire for pløying og sju for smør. Det eneste navn vi finner er at «madam Wigersund» er blant premievinnerne for smør. Det heter at denne utstillingen ble særdeles vellykket. Dette førte til at man igjen hadde en ny landbruksutstilling. Nå var det landbruksprodukter, hagesaker, husflidsgjenstander og meieriprodukter som var i fokus. Amtsagronom Disen holdt foredrag om hagestell og landbruksforhold.

Sogneselskapet hadde deretter ingen utstilling før 26. september 1890. Det heter at man da hadde «en stor utstilling som kostede meget arbeide og mange penge». Opplegget var som 20 år tidligere: utstilling av husdyr, landmanns- og hageprodukter og husflidsgjenstander. Også denne gang var det premiepløying.

I 1876 var en sak i forgrunnen, nemlig hvordan fattigdommen kunne motarbeides på hensiktsmessig måte. Det ble oppnevnt en komité bestående av bestyreren på legdsgården Ihlen, herr Stendahl, samt Mørck og Gustad. Fornavnene er ikke nevnt, men det er uten tvil Torger Pedersen Gustad som var med. Ny medlemskontingent ble kr. 1,50. Komitéen fikk i stand et kurs i birøkt. Og i 1886 var den kjente «bikonge» Ivar S. Young på besøk i Modum og holdt foredrag om stell av bier. Etter et forslag fra sogneprest Grønvold ble det også satt i gang et husstellkurs for gutter i skolene.

I årene 1876–1878 ser det ut til å ha vært spesielt dårlige avlinger på gårdene i Modum. Den 8. september 1876 holdt sogneselskapet et møte på Krona meieri der emnet var innkjøp av høy for å avhjelpe den store fortrangen kommende vinter. Den 6. juni samme år ble også en påtenkt landbruksutstilling «utsatt inntil videre på grunn av de dårlige tider». Om det var de dårlige tidene eller andre årsaker som gjorde at foreningslivet fungerte dårlig på denne tida, skal være utsagt. Faktum er at Modum Sogneselskab ikke hadde møter fra 18. mars 1878 til 2. februar 1885. Da ble det holdt møte på Ihlen for å blåse nytt liv i sogneselskapet. Det ble valgt styre. Nå ble Thv. Gustad formann, og med seg i styret fikk han Auen Gregersen, O. Mørck og Gudbrand Sveaas.

Nå ble spørsmålet om kvegforedling tatt opp som den store saken. Fra slutten av 1860-tallet hadde man hatt Ayrshirefe i bygda. Man fikk til en avtale med Sverdrup på Riis ved Ski om anskaffelse av oksekalver av denne ferasen. Det skulle betales 4 spd. pr. kalv + 3 skilling for hver «melkepott den havde nydt». Etter den foran nevnte utstillingen i 1890 ser det ut til at sogneselskapet har tatt en skikkelig pause. I tida mot århundreskiftet er det nesten ingen

virksomhet å finne. Men i februar 1894 har man i hvert fall hatt møte for å drøfte situasjonen. Da ble for øvrig medlemskontingenten satt ned til ei krone årlig. Vi ser også at det var møte i 1903. Det viktigste vedtak den gang var at navnet ble forandret. Nå ble Modum Sogneselskab historie, og Modum Bondelag overtok.

Det ser ut til at det har vært liten forståelse for bondelagets betydning omkring århundreskiftet. Vi ser av en avisartikkel i Oplandske Tidende at bondelaget for tiden har alt for liten tilslutning. Forfatteren sier at det som mangler, er samfunnsånd og syn for sammenslutningens betydning, og fortsetter med at «de som sitter best i det faar tage fat, for de har lettest for at gjøre noget. Saadanne kan hjælpe sig selv, men det hele kan ikke hjælpes uden sammenslutning». Oplandske Tidende sier også at «*mange av os er for kloge fordi vi ved for lidet. Vi aler op en selvogod mistro til alt anet end vore egne erfaringer. Men landmannens bedrift er saa betydningsfuld og tillige vanskelig at den krever både praktisk og theoretisk kyndighed. Først naar landmænd mandjevnt melder sig ind i laget og deltager i møderne vil der komme fart i arbeidet*». Da dette ble skrevet, var Modum Bondelag 50 år – men det ser ikke ut til at det ble holdt noen jubileumsfest av den grunn.

Det var ikke bare Oplandske Tidende som var misfornøyd med tingenes tilstand like etter århundreskiftet. En som undertegner seg «Moing» skrev i Oplandske Tidende før jul i 1904 følgende: «*For mange år siden skulle det omdannes og kalles Modum Bondelag. Siden den tid har laget ført en «hensygnende» tilværelse, og det ser ut til at det vil dø ut av sig selv. På Snarum er det dannet et landmannslag, og det ser ut til å trives godt da det har mange medlemmer og holder møter titt og ofte. Kunde ikke Modum Bondelag trives like godt? Der henstilles til formanden at han får litt mer liv i bondelaget igjen. Da vil hensikten med disse linjer være nådd.*»

Dette var en kort gjennomgang av bondeorganisasjonenes første 50 år i bygda. På denne tida kom interessen for fullt ut over i distriktene, og etter hvert kom også de lokale lagene med.

STARTEN PÅ BØNDENES INNKJØPSLAG

For 90 år siden var bøndene sterkt engasjerte i å få rimelige driftsmidler. Den gang hadde jo de private forhandlere bukten og begge endene når det gjaldt handel med kraftfor, kunstgjødsel og landbruksredskaper. Felles innkjøpsordninger hadde nok så vidt kommet igang under landhusholdningsselskapenes regi. I 1904 var turen kommet til Modum. I Oplandske Tidende 24.9 finner vi følgende opprop:

Oporet indkjøbsamlag for kunstig gjødning og kraftfoder.

Der er fra landhusholdningsselskabernes fællesindkjøbsforening udgaaet indbydelse til dannelse af lokale — under denne sorterende — indkjøbsamlag for kunstig gjødning og kraftfoder. Samlagene's formaal og karakter vil lettest kunne forklare ved at hidsette de første §§ af samlagene's love.

§ 1. Samlagets formaal er at skaffe sine medlemmer gode og billige kraftfoder- og gjødningestofte ved direkte indkjøb gennem vedkommende fællesindkjøbskontor, samt at lette dem adgangen til gennem sammenslutning kunne tilfredsstilles gennem samlaget.

I den nærmeste fremtid vil Modums bondelag afholde et møde, hvor sagen skal komme under diskussion. Jeg vil opfordre Modums bønder til at overbevise sagen og møde frem ved nævnte møde,

J o n L e n d e.

TIL MODUMS BØNDER

Etter at «Moing» hadde oppfordret til større aktivitet i bondelagene, gikk det noen år framover med heller laber interesse. Men så i 1910, den 28. februar, er det et opprop i Oplandske Tidende fra en ung bonde på Modum som senere skulle bli en sentral person i bondelagene, nemlig Johan Disen. Vi tar med begynnelsen og slutt av hans opprop:

«*Vor tid er sammenslutningens tid. Skal vi søge at udrette noget, hjælper det os intet, og vi vil aldri opnaa noget af betydning, saalænge vi staa ene og alene. Nei, vi maa staa samlet, og først naar vi staa samlet og optræder i fællesskab, kan vi faa udrettet noget, og endog de største ting.*

Vi forventer at hver eneste bonde her paa Modum snart indtegner sig og vaart haab er, at inden førstkommande sommer, naar landsmødet i landmandsforbundet holdes, da har alle gaardbrugerne tegnet sig som medlemmer. Husk Vraa's ord: «Enten faar bønderne organisere sig, ellers gaar de tilgrunde.»

Vi avslutter bondelagene's arbeid i Modum de første femti år med dette oppropet. Hvordan det gikk, skal vi se senere.

Da sagflis og torvstrø reddet besetningen over vinteren 1904

Modum Sogneselskab, fra 1903 Modum Bondelag, hadde gjennom årene en rekke foredragsholdere, som langt mer enn dagens gikk inn for å gi faglige opplysninger om jordbruket. Dette var jo i tida før det ble vanlig for unge bønder å søke landbruksskoler.

Vi ser av Oplandske Tidende for 17. september 1904 at en herredsagronom Lende holdt et lengre foredrag for Modum Bondelag der han berørte mange ting som var av betydning for datidas jordbrukere. Vi vet at det hadde vært tørkeår på den tida, og Lendes foredrag tok derfor særlig tak i problemer om før-mangelen.

Han oppfordret bøndene til ikke å tape motet. Han bad dem undersøke mulighetene til å kjøpe stråfor, selv om det var dyrt, i stedet for å gå til en drastisk nedslaktning som måtte føre til sterkt reduserte priser på kjøtt. Ikke minst på grunn av at dyra ofte var magre. Lende bad bøndene benytte innkjøpt kraftfor i større grad enn mange syntes var forsvarlig. Han gav også bøndene rettledning i bruk av forskjellige nødfór som kunne brukes for å dra med seg størst mulig besetning gjennom vinteren. Herunder lauv, skav, beit, lyng, ormgras, reinlav, sagflis, torvstrø og hvitmose. Det er mulig referenten fra avisen har vært litt ute på «glattisen». For det første er det lite trolig at en herredsagronom foreslår ormgras rent generelt. Noen bregner er giftige. Det er heller ikke trolig at han har foreslått både reinlav og hvitmose. Det er jo samme sak. Det er også nesten overraskende at agronomen anbefalte sagflis til hjelpefór, selv om vi har hørt at den har vært brukt i gammel tid.

Interessant for nåtidens jordbrukere er agronom

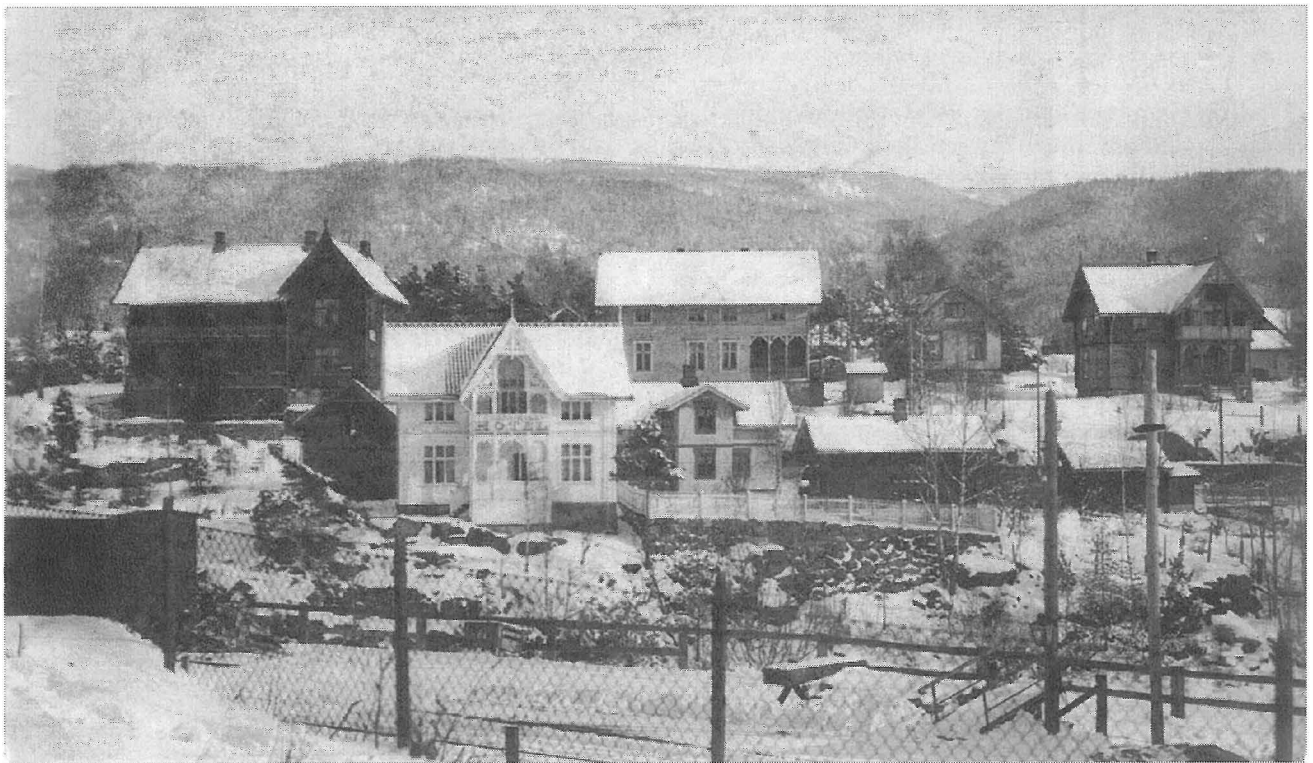
Lendes utførlige veiledning hvordan hjelpefóret best kan nyttes. Han sa at godt innhøstet lauv kunne side-stilles med godt høy. Best var askelauv og almelauv. Deretter i rekkefølge orelauv og rognelauv, mens bjørk og selje sto lågest på lista. Lauvet måtte høstes på beste sommertid. Om høsten ble lauvet nærmest å betrakte som halm. Ellers graderte Lende lauvet som rakelauv, hakkelaav og kjervelaav.

Ut over vinteren skaffet en seg ekstra fôr ved å samle «beit». Dette var de ytterste skuddene på lauv-trærne vinterstid og ut over våren. Et annet brukt hjelpefór kaltes «skav». Dette var barken av hassel, rogn og osp. Dette ble brukt mest til sau og geit. Lavartene og lyng var raske å samle og var mer næringsrike enn mange tror. Sagflis var nærmest å betrakte som «vomfyll» og ble brukt ved å blandes med kraftfór og hakkels, ofte også med melasse. Også torvstrø eller frisk, tørket hvite mose ble brukt. I 1904 gav man 1 kg torvstrø og en halv kilo sagflis sammen med annet fôr til melkekuer på Norges landbruks-høyskole. Agronom Lende konkluderte med at kraftfor likevel var det beste hjelpefór, likesom dette også var nødvendig for å nytte de simplere hjelpeforene.

Mange kan kanskje i dag stille seg undrende til situasjonen på gårdene i disse årene. Det kom ikke regn før langt på høsten, og bøndene hadde ikke på langt nær de hjelpemidler en har nå. De brukte alle midler for å dra med seg besetningene over vinteren. Men det var dramatisk når en fikk to-tre sommere etter hverandre uten nedbør. Og sogneprest Amlund, som ble bedt om å be i kirken etter regn, kunne ikke gi noen trøst. Det nyttet ikke så lenge det vedvarende vestaværet holdt seg, sa han.

Else Marie Holm:

Barndomsminner fra Geithus

Fra Geithus ca. 1915. Huset lengst til venstre er Dahls hotell (senere Sverdrups hospits). Det hvite huset i forgrunnen er Tora Holes hotell. Til høyre for dette (bak) er dr. Jørgensens hus. Foran dette ligger Fjeldheims hus, hvor Andrea Fjeldheim drev butikk i uthuset. Til høyre for dr. Jørgensens hus ligger fotograf Johanne Bergers hus og helt til høyre huset til familien Bjørnsen.

Forfatteren er født i 1908. Hun er datter av Sofus A. Jørgensen, som arbeidet som lege på Modum. Selv har hun også vært lege, spesialist i reumatiske sykdommer. Hun bodde på Geithus fra 1908 til 1921. Det var lykkelige år, sier hun.

Min far, som var født i 1873, tok medisinsk embetseksamen i 1897. Etter praksis på Hokksund og noen måneder på et tysk sykehus slo han seg ned på Geithus i 1908. Han bygde hus mellom Johanne Bergers fotoatelier og Dahls Hotell. Huset ligger der fortsatt.

Jørgensen var 196 cm høy og kraftig bygget. Det var ikke noen jogging på den tiden. Han holdt seg i form med å hugge ved. Utfordringene var store. Min eldste bror husker at det banket på døren en kald vinternatt. Lege ble tilkalt til en dødssyk pasient i Finnemarka. Da var det å ta skiene fatt og dra avsted. Han overnattet under en gran. Jørgensen var en dyktig skiløper og hadde i studietiden bl.a. vært

på skiturer sammen med Fridtjof Nansen.

Bil var det få som hadde før 1920. Om sommeren var han henvist til å bruke den for tiden avanserte tråsykkel, og så hadde han toget, eller trainet som det gjerne ble kalt. Toget var den gangen svært kundevennlig. Dr. Jørgensen sto på lokomotivet, og føreren dempet farten på passende steder slik at legen kunne hoppe av .

Far var tydelig påvirket av den nasjonale bølgen som gikk over landet før og etter unionsoppløsningen i 1905. Hans svigerfar var en av de 184 i Norge som stemte mot unionsoppløsningen. Dette skapte problemer for mor. Hun måtte unngå at far og hans svigerfar møttes. Meningene var enda sterkere da enn i de senere EU-tider. Far engasjerte seg i samfunnsspørsmål. Han skrev avisartikler, både om sitt fag og om andre samfunnsspørsmål. Han anbefalte fellesfjos og tok initiativet til å bygge vannverk under Furumo.

Alt så lyst ut. Men i 1920 inntraff katastrofen. Han

hadde vært på jakt i Setesdal om høsten. Etter hjemkomsten klaget han over hodesmerter. Leger fra Drammen ble tilkalt. Det resulterte i innleggelse i Røde Kors klinikk i Kristiania. Der døde han av hjernevulst få dager etter. På den tiden var han konstituert distriktslege. Dette innebar at hans 40-årige enke og fem mindreårige barn ikke fikk pensjon. Alle flyttet fra Geithus til familie nær Kristiania og fikk hjelp til økonomien. Det var ikke problemfritt å begynne på skole på et nytt sted, og vi ble mobbet på skolen. Før vi flyttet fra Modum, hadde jeg tatt første middel på frøken Christensens treårige middelskole, som holdt til i andre etasje i meieribygningen i Vikersund.

På Geithus hadde vi stor gårdsplass med legekontor og venteværelse i huset. I godvær satt pasientene ute på benkene der hvor vi lekte. Vi ble aldri smittet. Rundt 1916 var det en farlig difteriepedemi som forårsaket mange dødsfall, særlig blant barn. En av mine venninner døde, og i hennes nærmeste miljø ble det igangsatt behandling med difteriserum. Sverre Skålien og jeg fikk serumsykdom. For meg var det nærmest spennende å være syk. Jeg husker at difterierammede hus ble gasset ut, antakelig helt nytteløst. Det var sikkert mange tuberkuløse pasienter, men *det* virket ikke så dramatisk. Spanskesyken i 1918 rammet helst voksne mennesker - i motsetning til difterien.

Vår gårdsplass var samlingsplass for alle ungene omkring. Der var det lekeplass med krocketpill, fotball, sisten og gjemsel, alt mens hønene spaserte omkring og grisen gryntet bak uthuset. Det var en selvfølge at alle hadde gris, som ble slaktet i desember. Jeg husker mørke morgentimer med krutttrøyk i den kalde luften og med store gryter over bålene for å varme vann. Grisen skulle skolles. Jeg kan ikke huske at jeg hadde noen medlidenhet med grisen og dens skjebne.

Vi førte ikke noe luksusliv. Hver fredag ble vi badet i sinkbaljer oppe på soveværelset. Etter badet fikk vi en stripe kokesjokolade. Jeg hadde et utidig ønske om å få et blått foldeskjørt. Det passet ikke inn i mors klesbudsjett. Jeg samlet da ullfiller som jeg byttet inn mot blått stoff, som Ingeborg Tangen sydde skjørt av. Begrepet ukepenger var ukjent. Vi måtte arbeide for pengene, legge opp veden som ble kjørt til gårds og plukke gress til grisen for at den ikke skulle bli for fet.

Men hovedkilden til vår eventuelle velstand var Folkvang, forsamlingslokalet i vår umiddelbare nærhet. Der var det ofte fester på lørdagskvelden. Rengjøringen etterpå besto i at vann ble helt ut over gulvet og feiet ut i sprekker nede ved gulvet. Da fulgte det penger med, som vi som naboer syntes vi hadde førsteretten til. På Folkvang var det også skolelokaler, men vi soknet til fabrikkens skole.

Levemåten for folk flest var dårlig. Det var mange som var avhengige av fattigkassa, som sosialhjelpen da ble kalt. Unions papirfabrikk var den store og sik-

Dr. Sofus Jørgensen (1873 - 1920).

re arbeidsgiveren, og der var det også arbeidsplasser for kvinner. To av mine nærmeste venninner var født i Amerika. Deres mødre var kommet hjem som enker. De fikk arbeid på fabrikk og hadde overskudd til å gi sine barn et trygt hjem. Jeg var ofte med og bar middagsmat til fedre på fabrikk, men aldri til mødrene. Matspannene imponerte meg. De var i to eller tre etasjer og med rem rundt det hele.

Fabrikkens hadde egen skole. Jeg husker frøken Olsen, som også var organist, frøken Krantz og Standnes. Særlig husker jeg frøken Krantz som leste høyt for oss av klassiske verker. Hun fikk mest gehør for Selma Lagerlöfs Nils Holgerssons underbare reiser. Et gode som fabrikkens skaffet oss, var alle filtene som ofte måtte skiftes ut. De kunne brukes til forskjellige formål. Innendørs ble de brukt til klær og sengetøy, og utendørs ble de i godværsperioder brukt til prydd over fjellknatter og hardtrampet jord på gårdsplassene. Da far ble fabrikkens lege, fikk også vi filter.

Tømmerfløting var også et yrke den gang. Vi beundret alle de dristige karene som hoppet fra stokk til stokk på Bergsjø. Noen husker kanskje Jørgen Hoenselva, en dyktig tømmerfløter, en ungar som nok også kunne ta seg en rangel. Handelsfolk var det mange av. I sentrum lå Tingelstads kjøttforretning, Therese og Marie Hontvedts kolonial (hvor vi alltid

fikk litt attpå når vi barna handlet), Løvers manufakturforretning og den dominerende «kopen» (kooperativen) på hjørnet av brua. Vi må heller ikke glemme Marius Bergs butikk like ved huset vårt. Ofte kom kramkarer og åpnet sine spennende kofferter med skrivepapir, glansbilder og nåler og bånd, som mor satte pris på. Bønder fra Hallingdal kom med hest og vogn og solgte geitost. Spennende var det når store kudrifter passerte. De skulle til Drammen for å slaktes. Hotelldrift var også mulig på grunn av alle handelsreisende som ofte overnattet. Dahls Hotell og Tora Holes mindre eksklusive var våre nærmeste naboer.

Livet gikk sin rolige gang. Fornøyeslivet var beskjedent. Viktigst var det å gå på stasjonen for å se på «trainet». Toget var livsnerven og stasjonen et samlingssted. Det var fotballkamper på Rolighetsmoen, og det var hopprenn i Gustadbakken. Der var det hovedlandsrenn i 1915. Kong Haakon skulle overvære det. Avstandene var store på den tiden. Kongen kom med tog og ble hentet på stasjonen av Magnus Kleven på Skredsvig med hest og slede. Kongen og følge måtte overnatte - kongen selvsagt i bestyrerboligen, som på den tiden var et stort og flott bygg med moderne sanitærforhold. Adjutanten bodde hos oss.

Det var kino med stumfilm på Folkvang, med ledsgående musikk av frøken Narvesen. Min bror

Haakon og jeg syntes det var festlig å se på når ungdom fra Åmot kom på lastebiler utrustet med tomflasker for å slåss med guttene på Geithus. Ungene i distriktet hadde stor interesse av Innrevja (Stasjonsevja). Der kunne en fiske gjedde, som kom inn under en kanal under veien. I evja fanget vi også rumpetroll, som vi overførte til en dam mellom Folkvang og vårt hus. Der var det satt opp en pumpe. Det var en luksus å ha innlagt vann. I dammen hadde Johanne Berger stående flate fat for fremkalling av filmer.

Kulturliv var det, selv uten moderne kulturstøtte. Kjøpmann Marius Berg hadde kolonialforretning, der det ble spilt det edle spillet sjakk i bakrommet og på disken i ledige stunder. Berg ledet mannscoret, som sang ved festlige anledninger. «Når fjordene blåner» var et populært nummer. Han komponerte også melodien til Modumsangen, og han spilte fiolin. Mor akkompagnerte ham på fester på Vaaraan, en kristelig forening som bidro meget til trivsel på stedet. Det samme gjorde folkeakademiet, som arrangerte foredrag og annen underholdning på Folkvang. Det hendte at de opptredende overnattet hos oss.

Minnene strømmer på. Geithus var et godt sted i min oppvekst, og jeg husker barne- og ungdomsårene med glede.

Geithus stasjon ca. 1920.

Fra biskop Jens Nilssøns visitasreiser

Kåseri på minnedagen 16. juni 1995

I sommer er det 400 år siden biskop Jens Nilssøn dro fra Oslo på visitasreise til de vestlige områdene av bispedømmet sitt. På denne reisen besøkte han også Modum.

Hva er det vi minnes i dag? Vi minnes en reise. Så lenge vi har hatt kristendom i landet vårt, har kirken hatt biskoper. Biskopen er tilsynsmann for kirken i sitt område. Biskoper har alltid reist på visitas til menighetene i bispedømmet sitt. Slik er det ennå. Det skjer ikke hvert år at en menighet får biskopen på visitas. Det går noen år mellom hver gang, normalen skal nå være åtte år. Men biskopen reiser hvert år på visitas til mange menigheter. En visitasreise for 400 år siden, hva er da det å minnes?

Det vi minnes, er den eldste beskrivelse av en reise gjennom vår bygd. Denne beskrivelsen er ført ganske detaljert og gir oss et enestående blikk inn i bygda vår. Vi møter mennesker og levekår. Sammen med resten av beretningen er dette en sjelden leseverdig beskrivelse av forholdene på Østlandet på slutten av reformasjonsårhundret.

Vi minnes altså en reiseberetning som er fire hundre år gammel. Det gleder oss at vår nåværende biskop Sigurd Osberg fant tid til å være med på denne markeringen. Det var en av hans forgjengere som besøkte Modum i 1595. Og biskopen skal utføre det som er biskopers oppgave å gjøre, han skal holde gudstjeneste i kirken.

Så var det biskopen som var her for 400 år siden. Jens Nilssøn var født i Oslo i 1538. Han kom på latinskole i Danmark og fikk studere i København. I 1562 tok han bakkalaureateksamen (laveste akademiske grad). 1563 ble han skolemester i Oslo, 25 år gammel. Der ble han gift med Magdalena, datter til biskop Frants Berg. Hun var da 18 år.

Jens Nilssøn kom til å være med i den krets av lærde mennesker i Norge som ble kalt Oslo-humanistene. De var fortrolige med de klassiske språk. Men de arbeidet også inngående med gammelnorske tekster. I 1571 dro Jens Nilssøn til København for å ta magistergrads-eksamen. Da han kom tilbake, sluttet han på Oslo skole og ble sin svigerfars medhjelper. Frants Berg var den andre lutherske biskopen i Oslo og Hamar, - de to bispedømmene ble etter hvert slått sammen. Tjenesteområdet omfattet det meste av Østlandet med Båhuslen. Bare Hallingdal og Valdres

lå til Stavanger bispedømme. Modum hørte til Hamar bispedømme i middelalderen.

Allerede som hjelpebiskop bli Jens Nilssøn visitator, og han reiste over Ringerike, Modum og Sigdal i 1575. Han la under hele sin bispetid ned et stort arbeid med å få skikk på kirkestellet, på å hjelpe presten til å gjøre sin gjerning og til å innføre reformasjonens nye ideer.

I 1580 ble Jens Nilssøn selv utnevnt til biskop og ordinert i København. Det skjedde den 2. juli 1580. Vi kan merke oss den dato. Inntil 1770 var 2. juli en av de tre Mariadagene som kirken feiret som helligdag. I ekteskapet med Magdalena hadde Jens Nilssøn ni barn, men de færreste levde opp. I 1583 døde Magdalena i barselseng, etter 20 års ekteskap.

To år seinere forlovet Jens Nilssøn seg med Anna, datter av borgermester Oluf Glad i Oslo. Hun var da 15 år mens biskopen var 47 år, og året etter giftet de seg. I dette ekteskap kom fem barn til verden.

Jens Nilssøn fortsatte sin gjerning som biskop inntil han døde i året 1600, i sitt 62. år.

Så til reisen i 1595. Jens Nilssøn var 57 år og altså ikke lenger noen ung mann da han la ut på det som skulle bli hans siste visitasreise mot vest. Tirsdag 1. juli reiste han med følge i båt fra Oslo til Askerlandet. Der ble han møtt med hester og red over Asker og Lierskogen til Frogner i Lier. 2. juli var det visitas i

Frogner kirke. 3. juli dro han med hest fra Frogner forbi Bragernes, gjennom Eikerbygdene opp til Modum. Visitasboken forteller:

Siden droge vi fra Varp i nord 3. fieringer offuer en skoug kallis Melimskoug til it vand heder Bærsjø, som kommer norden fra it vand heder Tyrj 1/2 fiering. (Och haffuer sit vllaab aff Vallers, och rinner thette samme van vj Egerelffuen ved Buskerudt norden for 1/2 fiering. Der staar kongens sauger som ere 3. de 2. paa det østre och den ene paa det vestre land...

Der vi komme til forsk.ne Bærsjø, der stede biskopen och her Laue til baads och bispens dreng Oluff Byrgerssenn och her Laues søn ved nafn Jens rodde baaden. Saa droge wi først i nord aff en evje neppelig saa bred at man kunde ro, 2 pilskud, saa komme wi vd paa vandet i sig selff och droge saa i nord halffparten aff 1/2 fiering op vnder prestegaarden, der komme de andre som vaare met oss her Niels vj Lier her Tiøstel och vort eigit selskaff til oss met hesterne thj de fore til lands, saa droge wi i nord op til prestegaarden 2 pilskud, som kallis Hæggins prestegaardt. Did komme [wi] ved 4. slet efftermiddag och vare megit vaade thj det regnet den hele dag igiennem alt fra i morgens det liuste.

Imellem Lier och Modem den vej som wi reiste er 5. mijll tilhobe. Men ellers ret lige tuert offuer it fiell er det ickon 2. mijll och ligger i sudsudoust fra Modem och den vey far de ick gjerne. Thi ere myre och saare ond vey.

Så var de kommet i hus. Biskopen gikk opp på sitt eget rom og fikk mat der, mens de andre ble benket i stua.

Presten på Heggen het altså Laue eller Lage. Noen kilder kaller ham Lage Tomassen, andre Lage Lagesen. Jeg velger å tro at det første er rett. Herr Lage var sokneprest i Modum fra 1559 til sin død i 1603. Han tilhørte altså samme generasjon som biskopen. Og da dette var Jens Nilssøns tredje visitas til Modum, så er det sikkert at de var kjente. Antakelig tilhørte også Lage denne lærde kretsen av Oslo-humanister. Vi kan tro at de også var venner. Høsten før hadde biskopen viet herr Lages sønn Tomas ved et stort bryllup oppe på Toten. Lage og hans kone Ragnhild hadde 6 sønner og 3 døtre. Tre av sønnene ble prester. Den ene, Daniel Lagesen, etterfulgte faren som sokneprest i Modum. Lages store familie er avbildet på et epitafium som hang i Heggen kirke inntil forrige århundre. Nå befinner det seg på Drammens

museum. Herr Lage var nok den presten som reformerte kirkestellet på Modum. Nettop fra 1590-åra stammer de tre katekisme-altertavlene som ennå finnes fra Modum. Snarum kirke har bevart sin i kirken, mens Heggens er på Folkemuseet og Nykirkes er på Drammens Museum. Også en prekestol ble laget til Heggen kirke. Den kom til Snarum ca år 1700, og deler av den er bevart der.

Dagen etter, fredag 4. juli, visiterte biskopen Heggen kirke og hørte herr Lages preken. *Hand effter bispens befallingh traacterit det euangelium som falt i Søndags nest forgangen.*

Og søndagen "nest forgangen" var 2. søndag etter Trefoldighet. Bibelhistorien for dagen både var og er historien om det store gjestebudet, Luk 14. Kirken står i en lang og ubrutt tradisjon av forkynnelse.

Visitasboken forteller at biskopen etter prekenen hadde en formaning til almuen. Han minte dem om Guds ords hørelse. Siden om å frykte og tjene øvrigheten. Så refset han noen bønder som hadde fløta tømmer og bord på Vår frues dag nest forleden og forsømt gudstjenesten. Som nevnt var 2. juli helligdag. Til den dagen hørte bibelhistorien om Maria som dro for å besøke sin slektning Elisabeth, som var blitt med barn. Jens Nilssøn var blitt ordinert på denne dagen i 1580. For han var dette en viktig dag. Ordinasjonsprekenen hans er trykt i samme bok som visitasberetningene. Jeg har lest litt av prekenen, og den er ganske gripende.

Seinere på dagen var biskopen med på måltidet i stua på prestegården sammen med noen andre gjester. Han ble på Heggen over natta, og lørdag morgen reiste han videre mot Sigdal. Før han dro, gav han fru Ragnhild en gammel daler. Dette var biskopens vanlige gave til vertinnen.

Turen fra Heggen gikk nord til Vikersund. De bemerkte Vike kirke som står, men er ute av bruk. De dro over sundet og derfra over Kongsrud, Hære, Gundhus og Hilsen til Snarumsund. De bemerkte Snarum kirke. Fra Snarum dro de over Byeråsen til Sigdal.

Etter visitasen i Sigdal dro de så videre til Numedal og Telemark. Visitasberetningen er en lang fortelling med mange opplevelser. Biskopen var tilbake på Eiker 28. 29. juli. Fra Hokksund gikk turen tilbake til Oslo 30. juli. En måned varte altså denne visitasreisen sommeren 1595.

Min barndoms skole

Da jeg var 7 år, begynte jeg på skolen, på Søndre Simostranden skole som den het dengang. Stedsnavnet ble siden forandret til Simostranda. Jeg hadde gledet meg lenge til å begynne på skolen, for jeg hadde fått en ABC med en hane på yttersiden og hadde lært å lese i den.

Første dagen på skolen, vi var fem stykker, prøvet læreren om vi kunne lese. Noen «stavet» seg gjennom et lite stykke, og et par av oss leste greit. Jeg husker jeg måtte lese et stykke som læreren valgte ut, for han trodde kanskje at jeg hadde pugget det stykket jeg leste. Jeg hadde fått en liten, brukt ransel, men ønsket meg en ryggsekk, for det hadde nesten alle. Ranselen var fin med god plass til skolebøkene, en flaske melk eller kakao og en boks med skolematen i. Vi gikk annen hver dag, 3 eller 4 år i det vi kalte første klasse, avhengig av hvor flinke vi var, og

resten i det vi kalte annen klasse. Jeg var ganske flink og gikk bare tre år i «første klasse». Jeg var flink i regning, men dårlig i norsk og det vi kalte «skjønnskrift». Om læreren var en god pedagog, kan jeg ikke bedømme, men jeg mener han tok seg lite av dem som hadde «tungt for seg». Læreren hadde en fin form for avstraffelse dersom noen var urolig (uskikkelig) i timen. «Synderen» måtte reise seg opp ved pulten og regne et regnestykke i hodet. Når han hadde greid det, var synden tilgitt, og vedkommende fikk sitte ned igjen – du kan tro jeg ble flink til å regne i hodet. Læreren brukte også av og til den kjente metoden «sitte igjen».

Vi hadde sløyd i 2. klasse, 14 dager hver vår, og det var noe vi gledet oss til. Læreren, som het Kaurin Straume, hadde med seg flere kasser med verktøy som lå fint ordnet i kassene. Han hadde også med seg en bunt med materialer. Jeg tror at vi alle var misunnelige på alt det fine verktøyet. De fleste av oss had-

de kanskje bare ei sag og en høvel hjemme. Ja, det var vel ikke alle som hadde en snekkersag heller. Jeg husker at naboen vår lånte sag når han skulle reparere, noe i fjøset. Når vi hadde sløyd, hadde jentene håndarbeid i 2. etasje på skolen.

I romjula var det juletefest på skolen. Vi hadde alltid et stort juletre som det ble kappet toppen av fordi det var for stort. På juletreet hang vi kurver og lenker

som vi ungene hadde laget av «glanspapir». Vi hadde ikke elektrisk lys, men fikk lov til å ha noen små stearinlys. Det var da alltid noen voksne som passet på at det ikke ble brann i juletreet.

Før vi sluttet skolen til jul, la vi sammen 50 øre hver slik at vi fikk en pose med «godt». Det var som regel en karamell, en «seimann», et par dropser og en appelsin. Noen spiste dette opp om kvelden, men jeg gjemte det til dagen etter og koste meg med det da.

Det var mange som ikke likte seg på skolen og bare ønsket at de syv årene ville gå fort. Flere hadde lang vei til skolen, og jeg minnes at det var mye kaldt om vintrene. Dårlig med brøyting var det også. Ikke alle hadde praktiske klær heller. Jentene hadde ofte et «gap» mellom strømpa og underbuksa. Husker at mange kom frosne på skolen og fikk lov til å stå ved ovnen i første timen. Jentene satt ved vinduene. Det var ikke innervinduer, og det sto kaldt av dem. Glassrutene var malt nederst for at vi ikke skulle se ut og bli distraheret! Ovnen var en stor «rugg» som varmet godt med bjerkeved fra Grenskauen. Læreren bodde på skolen, og det var han som fyrte opp om morgenen. Det var alltid godt og varmt når vi kom på skolen.

De syv årene gikk fort, og vi kom fram til eksamen. Denne gikk stort sett bra for de fleste – ordet «stryk» tror jeg ikke var funnet opp ennå!

Søndre Simostranda skole.

Modumstafetten – en lokal begivenhet

Denne artikkelen er skrevet med god hjelp av Gunnar Raaen, som var en sentral person i starten og arrangementet av Modumstafetten. Det har hittil vært lite å finne om dette arrangementet i foreningenes arkiver, men Raaen har klart å oppspore «på bygda» en egen protokoll for stafetten. Raaen var tidligere en aktiv stafettløper for Vestre Spone Idrettsforening og tok med seg interessen over til friidrettsgruppa og fotballgruppa i Geithus Idrettsforening. Han bekymret seg særlig over den dårlige kondisjonen som fotballspillerne hadde og mente at noe måtte gjøres. Modumstafetten ble svaret. Opplysninger har en også fått fra bl.a. Johan T. Bråthen, Birger Bønsnes, Rolf Bårud, Leif Hellerud, Johnny Madsen, Harald Nilsen og Nils Aamotsbakken.

Modumstafetten ble arrangert i de fem årene fra 1935 til 1939. I møter mellom de fire idrettsforeningene på Geithus, Vestre Spone, Vikersund og Åmot ble det satt opp følgende statutter for stafetten:

1. Stafetten arrangeres av følgende klubber i fellesskap: Vestre Spone, Aamot, Gjeithus og Vikersund Idrettsforeninger, og utgår fra Aamot Stadion, følger hovedveien til Gjeithus, med innkomst på Gjeithus stadion.
Løpets lengde er ca. 8400 m.
2. Løpet er delt i følgende etapper:
 1. 1000 m. på Aamots bane.
 2. 730 m. Banen - Lilleåsgaten - Kapellet.
 3. 840 m. Kapellet - Grønlund.
 4. 1380 m. Grønlund - Gustadhøgda.
 5. 1210 m. Gustadhøgda - Ihlen.
 6. 2125 m. Ihlen - torvet Gjeithus.
 7. 910 m. torvet - idrettsplassen.
 8. 300 m. på banen.
3. Hvert lag består av 8 mann, hvis navn av vedkommende klubb oppføres i anmeldelsen av de respektive etapper.
4. Der konkurreres i en klasse.
5. De arrangerende klubber konkurrerer om en vandrepokal, som må vinnes tre gange uansett rekkefølge.
6. Modum-stafettens diplom tildeles hver forening som fullfører løpet, samtidig får hver deltager diplom for første gangs deltagelse.
7. Alle foreninger plikter å stille funksjonærer.
8. Disse statutter kan endres ved eventuell utvidelse av stafetten.

Protokollen er underskrevet av Johs. Christoffersen (Åmot), Johan Hellerud (Vestre Spone), Håkon Kongsrud (Vikersund) og Gunnar Raaen (Geithus).

Når en leser om disse etappene, må en huske på at riksveien den gangen gikk nedom Embretsfoss og oppom Gustadhøgda. Særlig den fjerde etappen, fra Skaustupet til Gustadhøgda, virker brutal med sine 1380 meter opp både Steinbrubakken og Pettersbakken og med videre stigning til toppen. Den lengste etappen, 2125 meter fra Ihlen til Geithustorget, var heller ikke å spøke med. Denne etappen ble for øvrig delt i 1939 - med vekslings på brua.

Den første stafetten ble arrangert den 8. mai 1935 under meget stor publikumsoppslutning. Resultatet ble:

1. Vikersund Idrettsforenings I. lag	26,07
2. Vestre Spone Idrettsforenings I. lag	26,33
3. Gjeithus Idrettsforening I. lag	27,06
4. Åmot Idrettsforening I. lag	27,18
5. Vikersund Idrettsforening II. lag	27,24
6. Åmot Idrettsforening II. lag	28,51
7. Vestre Spone Idrettsforening II. lag	29,23
8. Gjeithus Idrettsforening II. lag	29,58

Det er protokollert at «det seirende lag, Vikersund I lag, fikk en åktie i vandepokalen som er opsat av Carl F. Johannessens Tobakksfabrikk». Det er videre opplyst at «efter løpet holdtes fest med premieutdeling og da været var godt var mange mennesker fremmøtt».

Regnskapet viste et overskudd på kr 7,95.

Møtereferatene i 1935 er underskrevet av Johs. Christoffersen, Erland Hansen, Gunnar Raaen, Johan Hellerud, Trygve Øderud og Bjarne Bryntesen.

Stafetten året etter, i 1936, ble arrangert den 13. mai. Starten gikk fra Åmot kl. 20,30. Stafetten var forand-

ret slik at baneetappen på Åmot var flyttet til Rolighetsmoen. Det ble da to baneetapper der, en på 800 og en på 300 meter. Programmet viser at følgende løpere deltok:

1. etappe. 1200 m.		
1	Trygve Røste, Aamot	1. lag
2	Birger Fjeldstad, Gjeithus	—
3	Erland Hansen, V. Spone	—
4	Arne Gundhus, Vikersund	—
5	Willy Moen, Gjeithus	2. lag
6	Gunnar Fure, Vikersund	—
2. etappe. 800 m.		
1	Arne Arnestad, Aamot	1. lag
2	Sverre Narvesen, Gjeithus	—
3	Johan Hellerud, V. Spone	—
4	Torleiv Kronen, Vikersund	—
5	Jens Tangen, Gjeithus	2. lag*
6	Odd Gårud, Vikersund	—
3. etappe. 1700 m.		
1	Odvar Berntsen, Aamot	1. lag
2	Rikart Bråthen, Gjeithus	—
3	Anders Kleven, V. Spone	—
4	Kristian Ødegård, Vikersund	—
5	Frank Kristiansen, Gjeithus	2. lag
6	Magne Gundhus, Vikersund	—
4. etappe. 1500 m.		
1	Anders Engebretsen, Aamot	1. lag
2	Kåre Jansen, Gjeithus	—
3	Thormod Jahr, V. Spone	—
4	Birger Bønsnes, Vikersund	—
5	Ivar Raaen, Gjeithus	2. lag
6	Gunnar Dokken, Vikersund	—
5. etappe. 2125 m.		
1	Odvar Johansen, Aamot	1. lag
2	Sverre Moen, Gjeithus	—
3	Erland Johansen, V. Spone	—
4	Øivind Gundhus, Vikersund	—
5	Karl Kristiansen, Gjeithus	2. lag
6	Johan Bråthen, Vikersund	—
6. etappe. 910 m.		
1	Arvid Palmesen, Aamot	1. lag
2	Bjarne Narvesen, Gjeithus	—
3	Ole Hellerud, V. Spone	—
4	Torolf Gundhus, Vikersund	—
5	Asbjørn Bottegård, Gjeithus	2. lag
6	Nils Tandberg, Vikersund	—
7. etappe. 800 m., bane.		
1	Einar Eriksen, Aamot	1. lag
2	Gustav Aagaard, Gjeithus	—
3	Kristian Kleven, V. Spone	—
4	Trygve Øderud, Vikersund	—
5	Ragnar Ohren, Gjeithus	2. lag
6	Trygve Sollid, Vikersund	—
8. etappe. 500 m., bane.		
1	Bjarne Bryntesen, Aamot	1. lag
2	Gunnar Raaen, Gjeithus	—
3	Hans Overn, V. Spone	—
4	Arne Martinsen, Vikersund	—
5	Kristian Solberg, Gjeithus	2. lag
6	Kjell Fure, Vikersund	—

Vikersund vant på 25,26 foran Vestre Spone, Vikersunds andrelag, Geithus, Åmot og Geithus' andrelag.

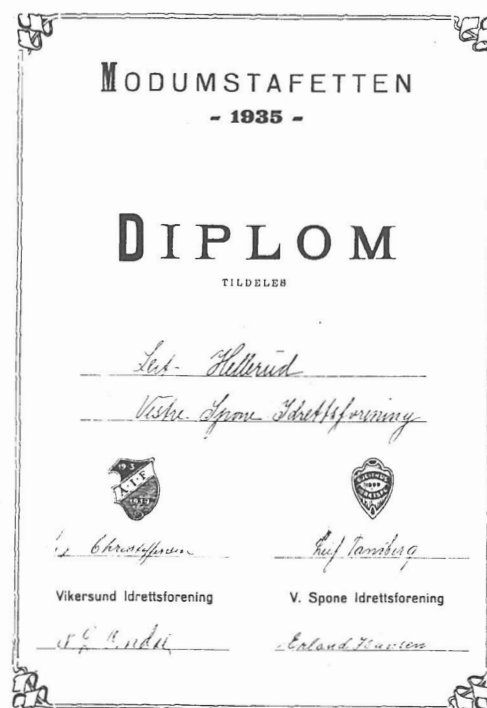
I 1937 ble det vedtatt å innby også Sysle Idrettsforening, Geithus A.I.L. og Åmot A.I.L. Ingen av disse lagene deltok. Stafetten dette året ble arrangert den 15. mai. Også denne gangen vant Vikersund. Deretter fulgte Vestre Spone, Vikersunds andrelag, Åmot og de to lagene til Geithus. I 1937 ble det også arrangert en guttestafett på Rolighetsmoen. Vikersund vant foran Geithus, Vestre Spone og Åmot.

Resultatene for 1938 er ikke ført inn i protokollen. I 1939 ble resultatet:

1. Vestre Spones førstelag	24,57,6
2. Vikersunds førstelag	25,06,0
3. Vikersunds andrelag	26,38,8
4. Åmot	26,43,5
5. Vestre Spones andrelag	27,25,6

Det blir sagt at Vestre Spone overtok førsteplassen i Modumstafetten etter at Øivind Gundhus hadde meldt overgang fra Vikersund til Hellas.

I 1939 ble det delt ut en plakett til de seks løperne som hadde deltatt i alle fem stafettene. Disse var Erland Johansen fra Vestre Spone og følgende fem vikersundinger: Thorolf Gundhus, Arne Gundhus, Arne Martinsen, Trygve Øderud og Kristian Ødegård.

Diplom fra Modumstafetten.

Dermed var det slutt på Modumstafetten. I krigsåret 1940 hadde moingene annet å tenke på. Fredsvåren 1945 sluttet idrettsstreiken. Modumstafetten gjenoppsto ikke, men så tidlig som den 17. mai 1945 ble det arrangert en stafett fra idrettsplassen på Åmot i forbindelse med feiringen av dagen med lag fra Åmot Idrettsforening, hjemmestyrkene og landbruksskolen. Hjemmestyrkene vant.

Plakett for fem års deltakelse.

Erling Willoch:

Husmannssønnen fra Drolsum og Willochslekten i Drammen

Den første beskrivelsen vi har over det Kongelige Modumske Blaafarveverk i Buskerud Amt 1781, er avdøde kansellisekretær D. E. Bradts. Han sier på s. 14:

«At Landet tillige har havt Kobolterts har derimod været ubekjendt indtil 1773, da en Bergmand ved Navn Ole Withlock, som formedelst et uordentlig Levnet var afskediget fra Sølvverket, omvankede paa egen Haand i Modum Præstegjeld i Buskerud Amt, og paa et Fjeld under Gaarden Skutterud opskjerpede dette Slags Erts. Da han ansaa det for Sølverts, rejste han dermed til Kongsberg, for ved denne Opdagelse at bringe sig an igjen i Sølvverkets Tjeneste, i hvis Sted han fik en Premie af Landhusholdnings-Selskabet, og blev desuden omsider antagen som Skjerper ved Koboltverket.»

Hvem er så denne *Ole Knudsen Witlock* som omtales i en rekke bøker under forskjellige former for navnet, inntil det ved bisettelsen blir til Hvidlok? Hans far het *Knud Knudsen* og bodde under Drolsum. Han ble trolovet 17/10-1722 og viet 10/1-1723 med *Kari Juulsdatter*. Først fikk de tre døtre, Marthe, døpt 17/10-1723, Karen, døpt 20/12-1725, og Johanne, døpt 20/6-1728. Deretter fikk de to gutter; Ole, døpt 28/1-1731, og Lars, døpt 11/10-1733. En rekke av fadderne var fra Drolsum: Peder Sørensen, Claus Amundsen, Søren Clausen, Dorte Clausdatter og Mari Clausdatter.

Ole arbeidet på Haraldsrud da han ble konfirmert i 1750, mens Lars var på Drolsum i 1753 da han var moden konfirmant. Ole forble ungar, mens Lars ble viet til *Lucie Engebretsdatter* 13/5-1764. De skulle da bo på Drolsum. Lars drev senere Presterud og ble eier av denne. Han ble enkemann, og da han 23/10-1774 giftet seg med Ragne Larsdatter, skulle de bo på Øderudseie. Den siste av slekten jeg vet om, Otto Torgersen, født 1888, bodde på Øderud, mens den siste som fikk skjøte på Presterud, var Dina Olsen Præsterud 13/2-1903.

Kirkeboken i Modum sier i 1788: «Palmesøndag i Snarum kirke begravet Ungkarl Ole Knudsen Hvidtloch, 57 år gammel, Skjerper ved Blåfarveverk og den første oppfinder deraf ungefære året 1772 i november.» Palmesøndag var 16. mars. I Skifteprotokol nr. 17 for Eiker finner man etter avdøde Ole Knudsen Witloch «finder av Colboltværket» at den 19. april 1788 «blev skifteretten satt i Amtstue paa Gaarden Fossum» hvor det ble opptatt fortegnelse og fullførelse etter den avdøde Ole Knudsen Witloch, «der som finder af Colboltværket med allernaadigst Pension af Værkets kasse til hans død.» En medalje tildelt avdøde av det kongelige Landhusholdningsselskab, som finder av coboltværket ble solgt av O. W. 1786 til Helge Gulbrandsen. Helge Gulbrandsen var overstiger, og han fikk beholde medaljen med samtykke av Lars Knutsen Presterud.

Hans Strøms reise fra Eiker til Blaafarveværket i 1788

Soknepresten på Eiker, Hans Strøm (1726–1797), publiserte «Anmerkninger paa en Rejse 1788 fra Eger til Blaafarveværket paa Modum, tilligemed en kort Beskrivelse over samme Bergverk» i tidsskriftet Samleren nr. 74, 75 og 76, København 1790. Se Gamle Modum 1993 og 1994, hvor hans «Udtog af en beskrivelse over Modums Præstegjeld» 1790 er trykt.

Han passerer først «den igjennem Eger-Prestegaards Grund løbende Elv, som falder ud ved Gaarden Hoon, og giver Anledning til adskillige Møllebruge og Savverker». Strøm beskriver sagbrukene og jordbruket i området, en mineralkilde «paa Ulvelandsbakken» og Hassel jernverk. Om dette sier han bl.a.: «Dette alene vil jeg her tillægge, angaaende Situationen, at der neppe gives noget Jernverk i Norge med de Belejligheder af Transport og Kuls Tilførsel, som dette. Hertil kommer de smukke og vel møblerede Huse med Haver i Terrasser og Lysthuse, altsammen anlagt paa en Høj med en tet forbi rindende Flod, hvori Verket drives, som altsammen gjør Stedet særdeles behageligt.»

Her er også en utførlig beskrivelse av fabrikken ved Stensrudfossen i Bingselva, «som ved hans kongelige Højheds Kronprindsens Nerværelse 1788 blev tilladt at kaldes Fridriksminde».

Strøm fortsatte reisen fra Hasselverket «i Selskab med gode Venner til Buskerud paa Modum, som ligger en halv Mil derfra. Paa Vejen mødte et Buskerud tilhørende Lyststed, kaldet Sætersberg,¹⁾ hvor jeg fandt Grunden, for en stor Del bestaaende af en smuk lyseblaa Petrofilex, dels ogsaa af en skjøn ildfast Glimmer – eller Stelsten, som man jevnlig betjener sig af til Masovnsens Istandsættelse paa Hassel-Jernverk.»

Han forteller videre at «Buskerud er nest Fossesholm den betydeligste Gaard her i Egnen, og den, hvoraf dette hele Amt bær Navn af Buskerud-Amt». Så følger en del opplysninger om gården og dens eiere opp gjennom tidene.

«Dagen efter gik Touren til Blaafarveværket, som jeg just paa denne Rejse havde foresat mig at bese. Men det Regnvejr, som indtraf, foraarsagede, at jeg baade ankom noget sildig paa Dagen, og maatte skynde mig derfra igjen, uden at faae Tid at gaae vidt omkring, hvorfor det meste med et flygtigt Øje blev betragtet. Imidlertid kan jeg dog dels af egen Erfaring, dels og fornemmelig ved Hjelp af de Underretninger, Herr

Frans Neuman har været saa god at anskaffe mig, blive i Stand, at meddele over dette ikke meget bekjendte Verk, en nogenledes fuldstændig Beskrivelse. Hva da først Stedet angaaer, hvor Verket er anlagt, da bestaaer det af tvende Gaarde, Skutterud og Fossum, som begge af Kongen maatte kjøbes for 30 000 Rigsdaler. Paa den første, som ligger to Mile fra Hasselverket, ere Verkets Gruber anlagte; der boe ogsaa Grube-Arbejderne, Geschwornere, Holzforstere og tvende Grubestigere; men paa den anden, nemlig Fossum, som ligger en Mil neden for, er det egentlig, hvor Verket selv med dets Hytte og Hyttearbejdernes Huse ere anlagte. Paa en smuk Slette sees først disse Huse byggede i Form af en Gade med Huse paa begge Sider, alle saaledes indrettede, at der kan boe tvende Familier i hvert Hus, og tillige forsynede med Haver, som falde meget godt i Øjnene.

Men hvor Elven rinder og Hytterne staae, forvandles denne Slette til en stejl og klipperig Bakke, der har en af Elven saa indkneben Bjergfod, at den knapt giver Rum for Verkets Bygninger og nogle af Betjenternes Huse; derfor falder Vejen ned over samme Bakke til Verket temmelig stejl og besværlig. Dette Sted kaldes egentlig Hougfoss, af den Foss (Vandfald) som Elven der gør, og skal stige mere end 50 Fod i perpendikulær Højde. Af samme Foss er det og Gaarden Fossum (rettere Fosheim) har Navn.

Paa nordre Side af samme Vandfald staae tvende Pukverker, det ene anlagt efter den tydske Maade, men siden forandret efter den ungarske, det andet strax bygget efter den ungarske Indretning. Herover veed man, at der strax i Verkets Begyndelse rejste sig stor Uenighed imellem Berghauptmand Hjorth, og den fra Tydskland indkaldte Farvemester Traufetter, som tilsidst gik saavidt, at denne sidste, som skal have været en meget duelig Mand, skjønt noget paastaelig i sine Meninger, tog sin Afsked, Verket til stor Sinkelse og Kongen til megen uforholden Bekostning. Begge Maader skal ellers have deres Fordele og Mangler. De ungarske Pukverker pukke Slierne saa fine, at den Del af den ædle Erts ved Vaskningen bortskylles, som og var Grunden til Traufetters Paastand; ved de tydske blive derimod Slierne grovere, og kan ikke saa let bortskylles af Vandet, men dertil udkræves da ogsaa flere Arbejdere.

Foruden disse Pukverker, er der endnu et tredie paa Gaarden Skuterud, kaldet Bergan-Pukverk. Paa

¹⁾ Setersberg ligger ved veien mellom Buskerud og Blaafarveværket.

Vandfaldets søndre Side sees først en Del Savverker, tilligemed en igjennem Fossen anlagt Kanal eller Rende, hvor igjennem Tømmer og Bjelker mod Betaling nedlades, for ej at sønderlaaes i Vandfaldet, og begge ere af den Importance, at Kongen omtrent skal have Renter af de for begge Gaardene udtalte 30 000 Rigsdaler.

Strax der nedenfor staae Verkets Hytter, Glasmøller, Vaskehuse, Tørkestuer, Kalcinerovne og Qvarts-Pukverket, tilligemed en Del af Betjenternes Huse, alt-sammen opbyggt for kongelig Regning.

Kobolt-Ertsen selv angaaende, som her bearbejdes, da blev den først 1775²⁾ opdaget af Ole Wittloch paa Kongsberg, som derfor erholdte en anseelig Præmie af det danske Landhusholdings-Selskab. Den samme brydes øverst paa Skutterud-Fjeldet, som formedelst sin Højde skal fremvise den herligste Prospekt, som kan gives i Naturen. Koboltgangene stryge alle fra Nord til Syd, og vise sig paa en lang Udstrækning, da de hist og her ere blottede, og fundne igjen paa hele Miles Distance. For nerværende Tid har man paa disse Gange anlagt otte Gruber, fire paa Nordre og lige-saa mange på Søndre Skutterud, en Fjerdingvej derfra, nogle smaa Afsænkninger uberegne.

Steenarten, hvorudi Kobolten brekkes, er en hvid og tildels graa Qvarts, med lidet sort Glimmer, hvori Kobolten viser sig som en meget hvid og blank Kies; undertiden har den og et rødt Beslag, undertiden ogsaa meget Kaaberkies, og tildels befindes den jernschyssig, hvilket sidste er for de Blaafarver ikke meget tjenligt.

Ved disse Koboltgange er ellers observeret, at Ertserne ikke vedholde i Dybet, thi i nogle af Schurferne er Gangen paa et Dyb af 16 til 18 Lagter udgaaet, uagtet den i Begyndelsen har haft en betydelig Brede af 2 til 2 1/2 Lagter af rig og god Kobolt. De andre i Belæg værende Gruber have ligeledes Udseende til at ville aftage i Dybet, hvorimod man kan gjøre sig det velgrundede Haab, at Gangenes Udstrækning i Længden, og sammes mægtige Brede, vil i Fremtiden give Verket Varighed. Strax neden for Koboltgruberne findes en betydelig ren og god Qvartsgang, hvor den til Blaafarveverket fornødne Qvarts uden Vanskelighed brydes.

Ertsens Behandling og Smeltning til Glas og Farve er kortelig denne: Først bliver Slien kalcineret eller røstet, indtil den har uddampet sin Arsenik og Svovl; siden bliver den kalcinerede Slie i smaa Prøver prøberet, hvad Højde af Farve den indeholder, og i Forhold dertil bliver Gemængen eller Blandingen i det Store ordineret, alt i Proportion til Mønstrene af de Farver, det skal smeltes til. Saaledes maae de fineste Farver af det merke ffff, C. have en mindre Tilsats af Qvartssand, en den lavere af 0 C. Gemængen til Smeltningen bestaaer altsaa af en vis Del kalcineret Slie, en proportioneret Mængde Qvartssand, en vis Del kalcineret Potaske og en Del

Affaldglas (Glas, som falder af naar Potterne udøses), og naar der gives Spejse (Regulus cobalticus) tages samme med iblant Gemængen.

Ovnen, hvorudi dette bliver smeltet, er af samme Konstruktion, som de der bruges ved Glasverkerne. I en saadan Ovn indsættes sex store Digler eller Potter, forfærdigede af ildfast Koblenzer-Ler, og i disse Potter bliver en vis Del Koboltgemæng, med Jernskeer indsat; Ovnen anfyres, og ved en bestandig sterk Flamild i tolv Timer bliver Kobolten smeltet til et smukt mørkblaat Glas. Medens dette endnu er flydende i Potterne, bliver det med Jernskeer udøst i Vandsumper, hvor Glasset sprekker i uendelig smaa Dele.

Siden bliver det bragt under nogle faa Pukstempler og knust, for desbequemmere at komme under tven-de store Møllestene. Under disse Møllestene bliver Glasset sammenblandet med Vand, ligesom en tynd Velling, og malet til samme Finhed, som den blaa Eschel eller bekjendte blaa Stivelse har. Det saaledes malede Glas bliver derpaa bragt til Vaskehuset, hvor det i runde Sumper eller Kar, med Vand omrøres eller skutles og vaskes, indtil det faaer den Kolør, som man forlanger.

Efter den adskillige Højde af Kolører lægges det siden i smaa Skuffer eller Brette og bringes til Tørkestuerne, hvor det ved to store Ovne (hvoraf enhver har kostet 50 Rigsdaler), bliver tørret. Derfra bringes den igjen til et Sted, hvor de sammentørrede Klumper udgnides, sigtes og indpakkes i Fustager. Den ringeste Farve, som er lyseblaa og meget fin malet, kaldes Eskel, og er den ordinære Smalteblaa eller Stivelse. Kobolt til Porcelænmaling er den rigeste og beste raa Erts, uden synderlig Præparation, og saa vidt man veed, sælges den under Navn af Saffra, og er tillige den dyreste. De øvrige Smaltsblaafarver inddeles efter deres forskjellige Højde af Kolører, som paa Fustagerne merkes med F F F F C, F F F C, F F C, F C, M C, O C (Efter Bergmans Anmerkninger til Scheffers chemiske Forelæsninger Side 372, skal F F F C betyde tre Sander beste Kolør, hvortil ere tagne tre Dele Kisel, F F C, af tre Sander er meget ringere, og F C af tre Sander den sletteste. Ligeledes har det sig med Escheln, saasom F F E af tre Sander, og F E af tre Sander, da ved Sander forstaaes en Tilsats af visse Dele Kiesel eller Qvarts).

For Resten har dette Verk, som de fleste nye Anlæg, lige fra Begyndelsen af haft sine store Vanskeligheder at bestride, først formedelst Farvemesteren Traufetters Dimission, som kunde været forebygget, naar man havde vedblevet den tydske Pukningsmaade, som var begyndt, siden fordi Direktør Wajtz paatog sig Smeltningen, som han ej burde have gjort, da den var hans Embede uvedkommende, og noget han ikke heller forstod, siden han alene havde tjent ved Saltverkerne, hvorfor han ogsaa fik sin Afsked. Ved Underretninger fra Tydskland bragde han det

²⁾ skal være 1772

vel saavidt i Verkets mekaniske Indretning, at deri siden ikke er gjort nogen synderlig Forandring; men den større Nøjagtighed, som nu iagttages ved Sliens sterkere Kalcinering, Glassets bedre Smeltning, ved en langvarigere Ild og til en større Renhed, samt Farvernes finere Malning, har man især Bergraad Berenstein at takke for, som fulgde efter ham i Direktionen, men efter nogle faa Aar døde.

Nu omstunder drives Verket vel nok, men da Debiten hidindtil har manglet, Smeltningen ogsaa ofte har været standset, imedens Grubearbejdet har været i fuld Drift, og man derfor har en overflødig Forraad af opbrudt Erts for mange Aar, har man fundet for godt at afskedige en Del af Bergarbejderne, og i den Sted, at drive desto mere paa Smeltningen, til hvilken Ende en ny Smelteovn er i Arbejde, og om Farverne engang skulde faa den Afsætning, som formodes, vil nok endnu flere gjøres fornødne. Endnu er dog ingen Export sket af Betydenhed førend i afvigte Høst 1788, efter Ordination fra et Kontoir Dull og Sønner i Amsterdam, og endda er ikkun de lavere Farver af M C og O C forlangte; men kan Blaafarveverket finde god Afsætning paa de mørkere eller højere Farver, som stige i højere Priser, maa dette Verk nødvendig blive meget profitabelt. I det mindste skriver den kyndige Bergman i hans Anmerkninger til Scheffers kemiske Forelæsninger Side 374, at Kobolt er en meget eftersøgt Halvmetal, fornemlig for den Egenskab, dets Kalk har, at farve Glas, ej alene med en høj, men og i Ild ganske bestandig Farve, og at Sachsen driver dermed en ganske fordelagtig handel. Det samme skeer og, som man veed, i Hessen og Bøhmen, og dog skal ikke alene de

tydske Koboltertser være fattigere end de norske, men ogsaa Grubearbejdet formedelst Grubernes Dybhed kostbarere, ikke at tale om, at ogsaa Brændet samt Transporten falde dyrere. At man hidindtil har manglet Afsætning paa de i Norge fabrikerede Farver, maae da enten komme deraf, at man endnu ikke kjender de rette Handelskanaler, eller og maae det tilskrives de hollandske Kommissionærers Politesse, som hidindtil har søgt at tvinge Priserne. Imidlertid er det underligt nok, at vore norske Koboltfarver have hidindtil havt saa liden Afsætning, ej alene udenlands, men og i Landet selv, hvor man, hvad mange Provintser baade i Danmark angaaer, maaske ikke engang veed, at der er et Blaafarveverk i Norge, mindre at Koboltblaat er det samme som Smaltsblaat eller blaa Stivelse, og derfor bliver ved at forskrive det langt slettere og gemenlig formængede Smaltsblaat fra Holland, ligesom tilforn.

Ved den nylig indgivne Beskrivelse over Modum Præstegjeld³⁾, har jeg kun dette at erindre, at sammes Almue neppe bliver saa fattig, som den der udgives for. Ved at igjennemløbe de i dette Aar over Eger og Modum forfattede Skatte-Registere, har jeg i det mindste ikke fundet nogen synderlig Forskjel i disse tvende Almuers angivne Formue, naar den førstes større Folkemængde fraregnes. I en almindelig Fattigdom kunde vel ikke heller Klædedragten være saa stadselig, som den der er. Dog forstaaer det sig selv, at Tilstanden der som flere Steder havde blevet ulige bedre, naar Skovhugst og Kjørsel til Verkerne ikke var blevet dreven til Hinder i Agerdyrkingen.

Strøm.»

³⁾ Se Gamle Modum 1993 og 1994

En annerledes reise i gamle Modum

I 1831 fikk Modum besøk av Hans Gudbrandsen Allum, som ved siden av redaktørstilling i Drammens Tidende allerede var en kjent dikter og almueforsker. Turen til Modum var nok et ledd i å skaffe seg viten om et nesten ukjent landskap, ikke minst når det gjaldt Østmodum. Allum hadde også den vane (eller uvane) at han laget sine reisebrev på rim. Ikke så rytmiske riktignok, og han blandet inn utenlandske forhold med Modums bondemiljø. Dette kommer tydelig fram i hans åpningsvers i reisebrevet fra Modum der han peker på at han starter sin modumreise på «Borgerseiersdagen for Paris». Mange mener at Allum med sin bok fra modumreisen, som han kalte «Provinsiaden», mest opptrådte som ablegøyemaker og spøkefugl. Selve avsnittet om Modum kalte han «Modumsiaden», og han gir oss faktisk et bilde av bygdeforhold vi ellers hadde hatt vanskelig for å finne igjen. På sin reise tar han inn hos «storfolkene», han forteller om matvaner, vakre hager på Skredsvig og veiforholdene og mangel på veier. Vi ser også at han tross sine 55 år, da han foretok reisen, hadde en sjelden interesse for vakre kvinner – både bondekoner og deres tjenestepiker.

I dette utdraget fra «Modumsiaden» tar vi stort sett med hans reise på østre Modum, med et par nødvendige avstikkere til Skredsvig og Hervig. Han er ganske fri i sin omtale av sine verter. Rikingen Hans Horn, som eide Skredsvig i 1831, omtales for eksempel stadig som «hertug Hans». Vi har tillatt oss å bare ta utdrag av den lange reisebeskrivelsen. Bare avsnitt som omtaler bygda og personer, er tatt med på Allums egen skrivemåte, og ikke alt er like lett å finne mening med. Men mange vil kjenne igjen omtale av gamle slektninger og sine gårdsbruk og få litt innblikk i problemer fra tida for 165 år tilbake. Så overlater vi ordet til Hans Allum:

PROVINSIADEN

Paa Borgerseiersdagen for Paris
Begyndte jeg mit lange Reisetog,
Paa andre store, lærde Herrers Viis,
Og samme Aften op til Eger drog,
Med Hest og Gyldenlaks lakeret Vogn,
Kom altsaa først i Eger Kirkesogn;
Med den Forskjel, jeg reiste mutters ene,
Og uden mig af Tjener at betjene.
Man faaer nok Selskab paa en Alfarvei
Jeg sad og saae, at Laxen – ikke sprang
Hvormeget end jeg stirrede paa Fossen
Et Qvarters Tid, fast, som en Time lang;

Nu Klokken var Trefjerdedeel på Ti,
Og før jeg kom var sprungen, Laxer Ni,
Saa jeg forspilte mit Qvarter, som Tossen.
Fra Hellefos til Modumgrændsen mig
Just intet rart, værd at fortælle, hendte;
Min Vallak villig fort i Heden rendte,
Og jeg kom Qværk og Warp og Eger vel forbi.

I Farten Modums Klipper nermed sig;
Til Grændsen traf jeg ind ved Middagsheden.
Som presset af min Ryg og Pande Sveden;
Da fandt jeg andet Klima rundtom mig.
Og neppe var jeg kommen Skræppen om.
Før jeg med alle Been i Modum kom.
Men uopholdelig, jeg kjørte længer,
Steeg af min Vogn ved Bondegaarden Enger,
Og foretog mig der ei andet,
End tage Snus og lændse Vandet.
Hist saae jeg store Mæhlum lidt af Veien,
Tværs over Bakkehældingen og Heien,
Hvor Peter Resen Darjes leved før,
Hvis største Lyst var Stutterie de Kjører.
Jeg vil ei meer om salig Darjes sige,
Fordi jeg husker ikke meer saalige.

Nun, ein, zwei drey!

Svandt Skallestad og Holo bag min Vei.
Hist saae jeg Gustad hvor Hr. Jørgen boer,
Kaldt Capeln Darjes, gammel Procurator.

Saa ilte jeg mod Hertugdømmet Skresvig,
Og kom, som fra et Jylland ind i Slesvig;
Men midt paa Søndermarkens Skov hin lille,
Lidt Syd fra Borgen, holdt jeg Svarten stille;
Da jeg forbauset blev ved Knald og Brag,
Der overtraf en Skorsteens Granvehdsprag.
Jeg tænkte fast paa Modums Dommedag;
Men havde jeg havt Nys om Kanonaden
I kjække Frankerhovedstaden.

Paa Hertug Hanses egen Seng jeg hvilte
En føie Stund, da Middagen var heed,
Og derpaa ned til Vasbund Stad jeg ilte,
Og stansede min Hest ved Borgeled.
Som Herlighed jeg her bemærke kan,
At nær ved denne Søestad er der Vand.
Ved Stadens Vesterport jeg nu tog ind
Hos Hr. Grosserer Ole Gulbrandsen,
Hvis Enke havde mistet Manden sin,
Der nu Landhandler er i Himmelen.

Maria var lidt bøs, jeg fik ei ham i Talen,
Jeg requirerte Kaffe, fik ei den,
Og slap kun ind, halvanden Fod i Svalen.
At denne Enke skræmmer bort hver Beiler,
Jeg nok tør bande paa, – maaskee, jeg feiler;
Men salig Ole, tør jeg dristig sige,
Har Bod og Herberg vist i Himmerige,

Imidlerstund jeg hos Knud Stud
Drak Kaffe, om ei mok = arabi = isk,
Saa dog en ægte Bolle java = isk.
Og derpaa strax jeg skyndede mig ud.
Kom længer frem, om Gaarden Snoterud,
Om Hovland, Øren, Sønstebye og Spone.
Der mødte mig en Skjønhed af en Kone.
At hun var Hustru kunde jeg nok see
Paa Skikkelsen, saavel som Klæderne.
Om ei af Ansigtstræk og Sæderne.
Tro mig paa mine Ord og paa min Ære,
At Modum eier smukke Koner flere,
Og der forstaaer sig vakre Piger nok;
Kun, at man saae dem alle i en Flok,
De torde kanskee overgaae en Skok.

Jeg stansede paaskraa for Præstehæggen,
Det var forbi med Heden, Bræmsen, Klæggen;
En Hestebræms her kun
Forfulgte os endnu en liden Stund,
Og stak med Braad og sued Blod af Hesten,
Da jeg sad adspredt, tænkende paa Præsten.

Om Pastor Essendrup paa denne Vei,
Blandt gode Modumsmænd, jeg melder ei
Det allerringeste og mindste Kny:
Han sætter sig nok selv i værdigt Ry,
Paa hele Modumland, i hver dets Bye.
Desuden holder jeg det allerbedst,
At sige ingen Ting om mangan Præst.
Nu! – Modum har ei Skam af Præstegaarden
Den er, som Skouges skjøn og i sin Orden.
Snart bag mig synker Disen, Wahl og Vige
og nu til Fader Thor i Vigersund
Jeg kom, steeg af, for mig, at sætte lige
Til Modums Vesterland i samme Stund;
Thi Stranden langs i Øst er saa uveiet.
At man faaer Vigersundets Dampbaad leiet,
Naar man med Hest og Vogn vil længer frem
Da vaade Vandvei op er ofte slem,
Og hertil ei saa nem.

Hvis jeg mod Øst blot havde kommen op
Paa Uldhoug eller Valbjergknattens Top,
Jeg skulde ladet hele Dalen synke,
Og halve Modum gjort til liden Rynke,
For Øiet smukt, men vel for Modum galt.
I Sundet, eller Vandet, gamle Thor,
Som Nøkken ei bogstaveligen boer;
Skjøndt man ham ellers Thor i Sunde kalder.

Her ruller Vigerfoss, som dybt ei falder;
Men næsten fladt, foruden stor Rabalder
Den gjør med Bergsjøe og Storelven Et,
Som jeg nu saae og andre før har seet.

Nu stod jeg snups hos Nils i Vestresund.
Nær Grændserne af Herviggodsets Grund;
Thi Manden sagde, Grevegodset Hervig
Laae gandske nær mig.
Men Hr. Grev Lauritz var i Wasbund Stad
I Hovedsmandens Mønstrings = Herregilde,
Og skulde ture der til meget silde;
Alligevel, jeg kjørte noget glad,
Til Hervigborgen op, hvor Frøken Anna sad;
Hun modtog mig, som Herrens Gjæst, ei ilde,
Men jeg til Bjertnæs skulde, maatte, vilde;
Skjøndt did var ingen, mindst en Kjørevei;
Staldmesteren tog Svarten, – Reisepakken
Forsynte Frøkenen – og jeg
Tog alle mine gode Been paa Nakken.

Saa vandrede jeg ned til Hervig Bugt,
Igjennem Jorets Blomster = Ambralugt.
Ved Fjordens bølgekruste Bred saa blaae,
Jeg heldigviis traf paa
En Jens von Dingnæs, – hvo kan Lykken skatte!
Han mig for fire Skilling oversatte,
Tænk ei paa græsk, nei, men paa Furestrand:
Han var en fritudpratsom, gau Campon.
Paa Bondelandet er et godt Bon-mot
Af en og anden hittig Landsbyknot,
Et moersomt Indfald tit langt mere værb,
End mangt et Udfald af en Gloselærd.
Jeg spurgte saadan en, om der er Vei
Til Lier over denne høie Skov?

Fra Fure kom jeg op til Rasmus Berg,
Riimbroder til den pseudonyme Asmus,
Vor litteraire Skrivebroer og Fetter,
Hvis egentlige Navn knap Lærde gjetter.
Jeg paastaaer intet Skjult præsis og plent;
Men Rasmus Berg er mulig Descendent
Af hin Latinstudent: Montan Erasmus,
Som Holberg gjør til Helt – i Grunden Dværg –
I Rasmus Berg: Hans muntre Skuespil.
Bergsmanden var med Hustru meget snil:
Jeg der nød fri Beværtning, frit Logie
Til Morgenens, sandsynligviis forbi
Moer Rønnov Søster er min Husholderske.
En Enke ung, og peen og sund:
Gurine Bjertnæs hedder hun.
Som blev min frie Beværtnings Volderske.
Gaardbonde og Prambygger, Rasmus Berg.
Her viiste mig en Leerartskiffersteen,
Som just var brudt ud af et nære Bjerg,
Til Barbeerknive brugelig og peen.
Man vide maa, Østmodum er en Bakke,
Saa lang, som fra Begyndelsen til Enden,

Og hælder Syd og Vest paa meer og mindre skakke
 Fra Skræppen, Egergrændsen eller Grænden
 Og Tremiilslængden op til Pilterud,
 Hvor Modums eller Verdens Ende Møder,
 Da lutter Skov og Luft der sammenstøder,
 Og Modums Pol alt sees fra Snoterud.
 Jeg kunde ikke nok betragte det,
 At Himmel, Skov og Fjeld gik her i Eet.
 En Finmark hist, jo Modums Østland ender,
 Skjøndt ikke under Pol, som Faa vel kjender.
 En tremiils Fjeldryg skovrig, høi indkryster
 Østmodums ligelange Bakke øster,
 Hvis Sætermarker der, tilgrændse Lier,
 Hvor Modumsgutterne iblandt taer Piger.

Fra Berg til Bjertnæs nu tilfods jeg traved,
 Nær Fjordens Bred, paa en Slags Fodspor = Stie.
 Hvor jeg i Heden under Bakker staved.
 Nu kom jeg over Gaaserud og Kampen,
 Bi Gulsrud og det skønne Askerud,
 Ved manget mødigt Trin og nogen Stampen,
 Med Ryg og pande vaad af Svedelud,
 Der er for Syndens Skyld sædvanlig Plage
 For mig og fleer i hede Hundedage;
 Den største Varme, her i Sommer faldt,
 Man følte da i Modums Luftgehalt.
 Jeg kom til Bjertnæs paa den bratte Bakke.
 Da Tiden opad Middag monne lakke.

Hans Allum:

En samtale på gammelt Modum-mål

Det er en kjent sak at det gamle modummålet var veldig «bredt». Uttalelsen i ord med å ble til ao, ø ble uttalt som å også videre. Hans Allum ble overrasket over denne dialekten og gjengir den på mange steder i sitt diktverk Modumsiaden. Vi synes spesielt hans samtale med tjenestegutten på Dignes er fornøielig og her er den, mens de rir fra Dignes til Brekke:

Jeg. Hva hedder Du, min Gut?
 Drengen. Je hetter Sven.
 Jeg. Jasaa, min lille Ven!
 Hvorlangt skal Du med Hesten følge ud?
 Sven. Saa langt I meiner sjøl aa vil.
 Jeg. Naa, Du er snill.
 Sven. De vart saao nauvart her igaaor,
 Aa liksaa vart idao de blir nok aa.
 Jeg. Ja, det er godt, det nu er saa,
 At Kornet vi kan modent faae.
 Sven. De leitær pao naar fort en gaor.
 Jeg. Javist; men saa man puste faaer.
 Sven. Men Luftæ kaulnær væl i Eftæ læl;
 Jeg. Her blir nok neppe kjøligt før mod Qvæld.
 Du tjener nu hos Ole Bjertnæs vel.
 Sven. Neihei, hos Eiven Dingnæs tener je;
 Idao hæin Olæ bære laante me,
 For de hæin Svaaoger er te Høspen min. –
 Jeg. Det er Beviis paa Svoger=Brodersind.
 Sven. Men hælles er je fød pao Ringerike;
 Aa her paa Maudom kain je me nok like.
 Jeg. Det Ringerige er et vakkert Land,
 Saavidt man herfra skue kan.
 Sven. Jaha, derborte ligger Tyrristrannæ,
 Storøyæ, Holebygd, aa ælt de annæ
 Er Ringerike, som I seer.

Jeg. Men Norderhoug vi see vel neppe her?
 Sven. Joho, let længer Nor, deroppe der.
 Jeg. Saa! – Ringerige og Normodum kan
 Jo daglig smile til, og see hinanden
 I Fjæset og i Panden,
 Gjensidig over disse Fjordes Vand,
 Saa frit, som Øst= og Vestremodumland.
 Sven. Men nor paa Dingnæs syns de nokke bere
 Aa høgt paa Berje seer vi mykji meire
 Ja, det vil jeg nok troe.
 Jeg. En Vei man her nu høilig trænger paa.
 Sven. Ja de er vort Snak aa;
 Dom har bejynt herute lite Gran.
 Jeg. Javist, en Vei bør komme her istand;
 Og naar man tager paa, saa gaaer det an.
 Hvorledes lever Even Dingnæs da?
 Sven. Aa brao.
 Vi har i styrin Kjæring hos os aa;
 Men hu er baate ful aa gæli naao.
 Jeg. Hvad hedder hun?
 Sven. Hun Mor te Høspen heter Ingebaor;
 Men hu er rigti slem aa værst i Munn,
 Vi æfte snøt om Nattæ saoo faor;
 Jeg trur hu gjør se sjøl let gælin maatae;
 Aao de er støt me henner samre Laotæ.
 Hu har'nda vøri meire styrin før,
 Hu klager støt aa ente anna gjør.
 Je har naa ældri henners Maka set,
 Hu vi'nte bruke minste Følkevet.
 Jeg. Det er forskrækkelig og meget slem!
 Nu, Sven, jeg havde næsten glemt,
 At stige af – nu rider Du tilbage;
 Der har Du nogle Skilling for Umage;
 Nu maae vi Afsked fra hinanden tage.

Liv og helse på Modum for 120 år siden

Fra distriktslegens innberetning for året 1862

«Sundhetstilstanden i Modums Præstegjeld har i det forløbne Aar i det Hele taget været ganske god.

Hva der væsentlig har bidraget til at forværre den, er den Diphteritepidemi, som begyndte i Aarets første Maaneder» og som fremdeles var til stede i april året etter.

«Den optraadte i Begyndelsen kun paa enkelte Gaarde af Gangen, saa at Sygdommen gjerne var fuldstændigt uddøet paa et Sted for kort Tid bagefter atter at optræde paa en anden kant. De Angrebnes Antal var saaledes ikke stort paa en og samme Tid og i Maanederne Mai, Juni og Juli fandtes kun, som vedlagte Tabel udviser i Alt 4 Tilfælde, medens Augustmaaned var aldeles fri. I Slutningen af Aaret tiltog den imidlertid som det syntes, baade i Udbredning og Smitsomhed, saa at gjerne de fleste af Husets Beboere, navnlig Børnene angrebes, naar Sygdommen først var kommen ind.

I et Hus angrebes saaledes alle Børnene, 8 i Tallet, næsten samtidigt. Den stærke Smitsomhed yttrede sig dog væsentlig kun, hvor smaa og usle Forhold tvang Individerne til ikke alene at opholde sig i samme Stue, men endogsaa ligge i samme Seng, spise af samme Kar o.s.v., hvortil ogsaa kom høi Grad af Uvorenhet og Uagtsomhed mod de givne Forholdsregler. Nu blev der ogsaa gjennem Sundhedscommissionen truffet overordentlige Forholdsregler, idet Møder afholdtes, hvor Sygdommens Væsen, Kjendetegn og Behandling forklaredes, nye Tilsynsmænd udnævntes, skriftlig og mundtlig Instrux meddeltes, Medicin udleveredes o.s.v. Det store Flertal af Angrebne hørte til Børnealderen og af de faa Voxne, som angrebes, døde kun 1 af Diphterit. gangrænosa¹⁾. Blandt Børn var Dødeligheden stærkest hos de Yngste.»

Behandlingen var som regel pensling med lapis infernalis (sølvnitrat) «i Substants, ofte efter forudgangen Afrivning af det diphteritiske Belæg» en eller to ganger daglig. «I lettere Tilfælde benyttedes kun Pensling af hele Pharynx (svelget) med en stærk Chlor-jernsolution (1 Del til 4 Dele Vand) 3–4 Gange daglig, hvilket ogsaa i Regelen benyttedes ved Siden af Lapistoucheringen. Chlorjern har desuden stadig

¹⁾ gangren = vevsdød, gjerne i forbindelse med manglende blodforsyning og derav følgende forråtnelse

været brugt indvendig hver 2den eller 3die Time. Dertil exciterende Omslag udvendig paa Halsen, Salvieinfus med Alun eller Eddike til hyppig Gurgling, og Brækmidler, hvor det fornødiges. Desuden ofte Isblære paa Halsen, Calomel²⁾ m.m.

Dødelighedsprocenten viser sig jo (cfr. Tabellen) i de fleste Maaneder at have været stor, men herved maa bemærkes, at i den første Tid som oftest kun de sværeste Tilfælde ere komne under Lægebehandling, idet mange ere forløbne uden at komme til Lægens Kundskab og behandlede af de udnævnte Tilsynsmænd med den uddelte Medicin.

Hvor Behandlingen troligt blev institueret og de givne Forholdsregler af den Syges Omgivelser bleve efterlevede med Nøiagtighed og Energi, Noget, som desværre kun altfor sjældent var Tilfældet – helbrededes i Regelen endogsaa de sværeste Former.»

Samtidig med differiepidemien opptrådte en epidemi av meslinger. «Denne havde dog et i det Hele taget meget godartet Forløb og kom derfor kun sjældent under Lægebehandling; blandt de for Morbilli behandlede er kun 1 Dødsfald indtraadt. Epidemien vedvarede indtil de sidste Maaneder af Aaret og er nu (april 1863) ganske ophørt.»

Legen forteller at lungebetennelsene kulminerte i mars måned, da 11 tilfeller kom under behandling. I sommermånedene var helsetilstanden meget god, men det forekom en del tilfeller av diaré, «men med et let og hurtigt Forløb». Utpå høsten tiltok igjen halskatarr og bronkitt, «og samtidigt hermed begyndte atter Diphteriten at tiltage».

Rosen har vist seg sporadisk gjennom hele året, men er alltid blitt behandlet med godt resultat.

Skabb har tidligere vært meget sjelden i Modum, skriver legen, men i det siste har den fått stor utbredelse i mange familier, «etter Sigende først indbragt med en Hallingjente». Syfilis, radesyke og spedalskhet var ukjente i distriktet.

«Derimod er Scchrophulose³⁾ hos Børn og Tuberculose hos Voxne meget utbredt og kræver stadig mange Offre. I Forbindelse dermed staar den chlorotisk-anæmiske⁴⁾ Tilstand, som meget hyppig sees i Pubertetsalderen og ligesom danner

²⁾ kvikksølvklorid

³⁾ skrofulose er en spesiell tuberkulose, særlig i hud og lymfekjertler, oftest hos barn

⁴⁾ klorose = bleksott, antagelig jernmangel, forekom særlig hos unge kvinner (anemi = blodmangelsykdom)

Overgangsleddet mellem de to foregaaende Sygdomme.

Ligeledes maa Sindsygdomme siges at være ualmindelig udbredte i Bygden, uden at specielle Aarsager til disse Forhold lettelig kan paavises. I Aarets Løb har 6 Individuer været udsatte til privat Forpleining med Bidrag af Amtskassen og 4 været behandlede paa Gaustad Sindsygeasyl.

De meget hyppigt forekommende rheumatiske Affectioner og chroniske Catarrher af Luftrørene synes at staa i nær Forbindelse med Næringsveiene blandt Almuen, saasom Skovhugst, Tømmerflødning, Bergværksdrift, Elvearbeide o.s.v.»

Kronisk mavekatarr er nesten den hyppigst forekommende sygdom «blandt den voxne Almue», skriver legen videre, «hvilket lettelig lader sig forklare af Vedkommendes Levemaade, idet Maven regelmæssig overfyldes med uhyre Portioner af tildels tungt fordøielige Næringsmidler, for senere under det ofte langvarige og strenge Arbeide, «at have Noget at bie paa».»

«Ormetilfælde» forekommer også ofte. Det samme er tilfelle med struma hos unge kvinder. De ble med godt resultat behandlet med jod innvendig og utvendig.

Om levemåten fortelles at den visstnok i det hele tatt må sies å være mer enn alminnelig god. Men kostholdet er ikke helt tilfredsstillende: «Den overveiende Næring er dog melspiser og dertil Kaffe, som ofte nydes i uhyre Portioner og næsten betragtes som en Nødvendighetsartikel ved ethvert Maaltid. Derimod er Misbrug af spirituøse Drikke en stor Sjældenhed. Lördagsfrieriet er fremdeles i fuld Blomstring.»

Om fattigsykepleien fortelles at den er velordnet, og at adgangen til å få legehjelp er meget lett for den fattige. «I saa Henseende danner Modum en glædelig Modsætning til sin Nabobygd Sigdal, hvor den

Fattige har megen Vanskelighed for paa Fattikkassens Regning at erholde Lægehjelp.»

Store kirurgiske inngrep er ikke foretatt i løpet av året. Men det er foretatt atskillige fingeramputasjoner, tannoperasjoner, fjernelse av små cyster og fettsvulster, og en del lemmer som var kommet ut av ledd, er satt på plass igjen.

«St. Olavs Bad synes at blive mere og mere søgt af Publikum. I det forløbne Aar var Badegjæsternes Antal 114.»

504 personer var blitt vaksinert mot kopper. Vaksinasjonen ble gjerne utført av ansatte vaksinatører. I Modum var det to slike: klokker Brække i Modum Hovedsogn (Heggen) og klokker Andersen i Snarum.

Det ble holdt fire møter i sundhedscommissionen (helserådet). «Der blev paa disse Møder forklaret og givet Instrux om Diphtheritens Særkjende, Smitsomhed og Behandlingsmaade, hvorhos Tilsynsmænd opnævntes og Medicamenter uddeltes. Desuden blev der afholdt Foredrag over almindelige diætetiske Forholdsregler, om Sygepleien, om det Mislige i at forlade den gamle Byggemaade og indføre den mere ubekvemme, trækfulde og kolde Nymodens Byggemaade, om Barselskoners Stel og Diætetik, om Sindsyges Behandling og Forpleining, om Madvarers Tilberedning og Opbevaring, om Udbredning af forbedret Havekultur, om Misbrug af Aareladning o.s.v. Møderne have ikke sjældent været besøgte af Fruentimmer. Sundhedscommissionen bestaaer saavel i Sigdal som Modum af samtlige Formænd og Repræsentanter. De udnævnte Tilsynsmænd have derhos gjentagne Gange været tilkaldte.

Modum Blaafarveværk i April 1863

Thaulow

H. Dedichen»

Noen ordtak fra Modum

– Om renslighet

Hos dom er det så reint at en kan eta på gølvet.

Eller:

Der er det så reinskurt at en kan krabbe under ommen med hvit kjole.

– Om en som er gjerrig

Han bruker itte to fyrstikker når'n tenner i ommen.

– Når en får mer enn en bestiller

Kjøper'n jord kjøper'n stein og kjøper'n kjøtt kjøper'n bein, men det beste kjøttet er jo det som er mellom beina.

Fra hulltann til gulltann

Tannbehandling på Modum i 100 år

Ifølge «Fortegnelse over de autoriserede Læger, Tandlæger og Dyrlæger i Norge i Aaret 1893» drev tannlege Carl Georg Lange Falch (1867–1938) da praksis i Vikersund. Også året etter var han bosatt i Vikersund, men i 1895 finner vi ham på Hønefoss, og senere flyttet han til Hole.

Mads Juell (1850–1915) var en omreisende tannlege, og han besøkte Modum i en årrekke (1896–1913). Han drev sin praksis på forskjellige steder i bygda (Kronagården eller Skydsstationen i Vikersund, i «Hr. baker Andersens hus ved siden af hr. dr. Jørgensen» i Geithus, og visstnok også i det huset i Lilleåsgata i Åmot hvor Frelsesarméen holder til). Tannlege Hans Bræck Aurlie (1847–?) besøkte også Modum omkring århundreskiftet. Han averterte i Buskeruds Blad i 1898 at han praktiserte en kort tid i Vikersund og Åmot (medio juni – medio oktober). Han kom fra Kristiania og hadde meget moderate og billige priser, ifølge annonsen.

Tannlege Carl Halfdan Aasgaard (1876–?) praktiserte i Vikersund i 1900, ifølge den offisielle fortegnelse over tannleger. I 1901 er han flyttet til Drammen (annonse i Drammens Tidende 27/1 s.å.). Søren Jahnsen Tangen (1879–1953) slo seg ned som tannlege i Vikersund i 1904 og drev sin praksis der til 1924, da han flyttet til Drammen.

Tandlæge
Søren Tangen
Vikersund

Annonsen i Oplandske Tidende i 1905.

Kolbjørn Opsahl (1895–1965) arbeidet som assistent en tid hos Tangen. Han slo seg etterpå ned på Hokksund. Carl Wahr-Hansen (1893–1974) arbeidet også hos Tangen og overtok hans praksis da Tangen flyttet til Drammen. Praksisen ble flyttet til Kvinnerådet (senere Vikersund Hospits). Øivin von Krogh (1902–1963) arbeidet en tid som assistent hos Wahr-Hansen, men flyttet til Oslo.

Dit flyttet også Wahr-Hansen i 1926. Da overtok Erling Akre (1900–1975) hans praksis, som han drev til begynnelsen av 1970-årene, den siste tiden i

Vikersund Forbruksforenings gård.

Rolf Omtvedt (1898–1976) drev også praksis i Vikersund i tiden 1931–1935, både i Grandgården og i 3. etasje i Thon og Berg-gården (ved siden av hospisset). Øivind Grimsmo (1909–1976) drev praksis i Vikersund et par år i midten av 1930-årene. Einar Strand (1907–1969) overtok praksis etter Grimsmo i 1936/37, og han drev den til sin død, de siste årene i Vikersund Forbruksforenings gård.

Carl Otterbech (1881–1938) er oppført i fortegnelsen over autoriserte tannleger som bosatt i Modum i tiden 1913–1922. Han praktiserte på flere steder der, først visstnok ved Kongssagene. Otterbech bygde hus ved den nåværende Gamle Sigdalsvei (som dengang var hovedveien gjennom Åmot) og hadde sitt kontor der. I 1924 bodde han i Hønefoss, men hadde «kontordag paa Aamot hotel hver fredag 11–7».

Etter Carl Otterbech kom Alex Buhs (1894–1975) til Åmot. Han drev praksis der i tidligere amtsdyrlege Sundbys hus i Lilleåsgata fra 1925 til 1934, da han flyttet til Oslo.

Alex Buhs var født i Tyskland og kom til Norge i 1921. Han fikk først ikke vanlig norsk autorisasjon, men Sosialdepartementet ga ham en ikke tidsbegrenset tillatelse til å drive praksis i Balestrand i Sogn. I 1925 fikk han norsk statsborgerskap og avla norsk tannlegeeksamen. Samme år begynte han, som nevnt, praksis på Åmot.

Buhs var en dyktig og respektert kollega. Han meldte seg inn i partiet Nasjonal Samling høsten 1940 (han hadde vært medlem også i en periode i 1930-årene), og han ble oppnevnt som leder av Nasjonal Samlings faggruppe for tannleger, rektor ved Norges Tannlegehøyskole og kommissarisk leder (oppnevnt av Reichskommissar) i Norges Tannlegeforbund (den nasifiserte tannlegeforening) – og noe senere landsleder for tannlegeforbundet (etter statsakten på Akershus 1/2 1942).

Huset som Buhs hadde i Lilleåsgata på Åmot, brant, og han bygde opp et nytt like før han forlot Åmot. Dette huset og hans praksis ble overtatt av Harry Roald (1902–1986), som drev praksis der i ca. 40 år – til 1974. Roald hadde også bikontor i Geithus en tid.

Tormod Strand (1905–1968) begynte praksis i Strandgata i Åmot i 1928, i Sverre Hansens forretningsgård (isenkram og malerverer). I 1960 flyttet han kontoret til det nye apoteket på østsida. Han drev sin praksis her til 1968.

Ifølge den offisielle fortegnelse over norske tann-

Søren Tangens kontor i Vikersund ca. 1905.

leger begynte Hans Haugerud (1897–1975) praksis i Geithus i 1952, og han drev sin praksis til 1967.

Det var lenge vanlig at tannlegene også utførte det tanntekniske arbeidet selv (fremstilling av hele og partielle proteser, kroner og broer osv.). Dette var nok også tilfelle på Modum. Men i 1943 startet Olav Holmsen (1917–1995) eget tannteknisk laboratorium i Strandgata, også i Sverre Hansens gård, etter at han hadde arbeidet hos tannlege Tormod Strand siden 1935. Holmsen flyttet også over til det nye apoteket i 1960.

OFFENTLIG TANNPLEIE

I slutten av det 19. århundre var tannlegene rundt om i verden oppmerksomme på den raske utvikling av tannsykdommene. Undersøkelser viste at barnas tenner ofte var i en elendig forfatning, og i mange land diskuterte man hva som kunne gjøres for å forbedre forholdene.

Idéen med skoletannpleie kom nok til oss fra utlandet. I 1910 ble den første kommunale skoletannklinikken opprettet i Kristiania. Så fulgte Trondheim og Drammen med sine klinikker i 1911. Etter hvert kom det i stand ordninger med skoletannpleie flere steder i landet, både i bykommuner og landkommuner.

En innsender i Bygdeposten 2/4 1985 forteller at vedkommende var hos skoletannlege på Modum i 1914 eller 1915. Hele klassen på Vikersund skole fikk beskjed om å møte hos tannlege Otterbech, som hadde installert seg i et rom på Grand Hotel. En mann (f. 1906) har fortalt at han var hos samme tannlege i annen etasje på Bøen skole omtrent på samme tid.

I Den norske tannlægeforenings tidende 1916/17 (årg. 27, s. 164–166) finnes en fortegnelse over skoletannpleien i Norge på den tid. I 31 kommuner hadde barna i folkeskolen fri tannpleie, og her er C. Otterbech oppført som skoletannlege i Modum.

I et møte i Modum herredsstyre 20/4 1915 ble det referert et brev fra Carl Otterbech som viser at han behandlet skolebarnas tenner, og at kommunen bevilget penger til dette formålet. For budsjettåret 1916/17 var dette beløpet kr. 2.000,-.

I Oplandske Tidende 2/1 1918 finner vi et referat fra et møte i Modum skolestyre 28/12 1917. Her står bl.a.:

«Formanden refererte skrivelse av 10/12 1917 fra tandlæge Tangen. Han meddeler at han ikke kan paata sig skoletandpleien, selv om børnene møter til behandling paa hans kontor. Han anbefaler aa ansætte fast skoletandlæge.

- Likesaa oplæstes skrivelse fra tandlæge Otterbech, hvorved han tilbyder sig aa behandle skolebørn, naar de indfinder sig paa hans kontor. - Formanden meddelte ogsaa at han under personlig samtale med Otterbech hadde spurgt ham om han kunde holde kontordag et par gange ukentlig i Vikersund til behandling av skolebørn fra N. Modum. Dette kunde han, særlig av hensyn til praksis fra Sigdal, ikke love.

Enstemmig besluttedes: Hjemmene gjøres gjennem skolerne bekjendt med at skoletandpleien indtil videre besørages ved tandlæge Otterbech, Aamot, naar børnene indfinder sig paa hans kontor. Alle børn som er optat paa skolen efter 31/3 1912 er berettiget til fri tandpleie.»

Ordningen ble senere opphevet, sikkert på grunn av dårligere økonomi i kommunen.

Tandlæge Otterbech

træffes paa kontoret kun om eftermiddagene i tiden mandag 17de til 21de da paa grund av tandlægens reise til skolerne for at tilse børnenes tænder.

I Modum Menighetsblad nr. 2, 1938 skriver sokneprest Peder Bjerkeseth om skoletannpleie:

«For alle som har barn er det en stadig strid med tennene. Det er store utgifter, og enda har vi dårlig samvittighet fordi tennene kunde ha vært bedre passet og eftersett oftere. Og den som har dårlig råd, får mer dårlig samvittighet.

Vi talte om dette i fattigstyret for en tid siden. Det er særlig vanskelig med de barn, som er tatt bort fra foreldrene. Der blir det forsorgsvesenet, vergerådet, barnehjemsstyret eller andre tilsynshavende, som får foreldreansvaret for barnas tenner. For disse må vi stelle med tennene - ikke bare trekke dem ut. Derved får de ofte en bedre tannbehandling enn andre, som i grunnen burde være likestillet. Det vilde være godt, om vi, som mange andre kommuner, kunde indføre fri tandpleie for alle skolebarn. Det høres vel svært ut, men det er av de ting som vil tvinge sig frem med tiden. Man vil ha det igjen i folkehelsen, og vil i det lange løp ha besparelse av det på mange måter. Bare det regelmessige eftersyn betyr så meget. Og så den veiledning til riktig kosthold og fornuftig levesett, som tannlegen gir. Barnet hører bedre i tannlegens stol enn på skolebenken.

Det var godt om skolestyret kunde bli istand til å fremme denne sak.»

Året etter ble spørsmålet om innføring av kommunal skoletannpleie i Modum reist. Man rakk imidlertid ikke å få satt den i gang før krigen brøt ut.

Aamot Hotel, der Carl Otterbech hadde kontordag.

Under okkupasjonen ble det gjort flere forsøk på å få realisert tiltaket, men uten resultat. Saken var flere ganger til behandling i det såkalte herredstinget, som bestod av personer oppnevnt av myndighetene. I protokollen for 5/1 1945 finnes følgende vedtak av ordføreren:

«Fra og med inneværende skoleår innføres gratis tannpleie for barna i Modums folkeskoler 1. og 2. årskull. Skoletannpleien utvides til å omfatte de nye årskull etter hvert som de kommer til.»

Høsten 1945 søkte skolestyret formannskapet om å få innføre skoletannpleie hos de privatpraktiserende tannleger, slik som foreslått av myndighetene under krigen, og dette ble vedtatt.

Denne ordningen varte i ca. 10 år. Da man utvidet med ett årskull pr. år, fikk etter hvert alle skolebarn gratis tannpleie. Fra 1951 ble det bestemt at ordningen også skulle omfatte seksåringene. Derved fikk behandlingen et så stort omfang at man måtte omorganisere skoletannpleien.

Det ble innredet skoletannklinikker på Enger og Vikersund skoler, og tannlege og klinikkassistent ble ansatt. De fire privatpraktiserende tannlegene be-

handlet fortsatt en del skolebarn for kommunens regning (fra 1956).

Behandlingen omfattet bare blivende tenner, men melketenner ble naturligvis trukket dersom det var tannverk i dem. Og det ble lagt praktisk talt bare amalgamfyllinger, også i fortennene. Barn med mer eller mindre svarte fyllinger i fortennene var derfor ikke noe uvanlig syn dengang, noe som neppe ville ha blitt akseptert i dag. Men man reddet mange tenner hos mange mennesker på den måten. Det kan jo nevnes at all boring i tennene foregikk uten vannavkjøling og med langt lavere turtall enn med dagens bormaskiner.

I 1967 ble den delvis statsfinansierte folketannrøkta innført i Modum. Flere grupper pasienter fikk etter hvert rett til fri tannbehandling. Foruten tannklinikene på Enger og Vikersund skoler ble det bygd tannklinikker ved Stalsberg skole, med en distrikts-tannlege og en klinikkassistent ved hver klinikk. To av de privatpraktiserende tannleger fortsatte å behandle en del pasienter for det offentlige.

Den nåværende fylkeskommunale tannhelsetjenesten (innført i 1984 ved lov av 1983) kan bygge videre på det grunnlaget som var blitt lagt gjennom mange år.

Bra skoletilbud i 1904

På grunnlag av annonser i Oplandske Tidende fra 16. juli 1904 kan det se ut til at det var kamp om å få starte middelskoleundervisning i Modum. På samme dag er det innrykket annonser fra Eva Backer Holst og Agnes Sunde, som referer til adv. Dedichen i sin annonse, likesom vi finner en stor to-spalters annonse, undertegnet A. O. Wiger, som lover å føre elevene fram til middelskoleeksamen på to år. Vi gjengir i faksimile begge annonsene, som altså sto i samme avis.

Vikersund priv. Middelskole

modt. Indmeldelser af Elever til det nye Skoleaar.

Et 2-aarigt Kursus vil, hvis et tilstrækkeligt Antal Elever strax indm., sættes igang; thi Skolen har vist med Held at kunne føre Elever uden Forkundskaber i Sprog og Matematik frem til Middelskoleexamen paa 2 Aar. Dygtige Lærerkrafter vil blive engageret. Udm. Referencer. Indm. modt. og nærmere Opl. meddeles af undertegnede Skolens Bestyrer.

A. O. Wiger.

Privat middelskole i Vikersund.

Undertegnede agter fra forstkommende Skoleaars begyndelse at oprette en privat middelskole i Vikersund. I Skolen optages elever i forb. klasserne og middelskolens tre første klasser.

Reference: Overretssagf. Dedichen, hos hvem indmeldelse modtages.

Vikersund i juli 1904.

Eva Backer Holst.

Agnes Sunde.

Thure Lund:

Haugfurua

Ved den gamle og forlengst nedlagte bygdeveien fra Strandgata i Åmot og opp til Jelstad og Jahr (nå Gamle Haugsvei) står ei eldgammel furu et par hundre meter nedenfor den gamle hovedbygningen på Haug. Tidligere gårdsbestyrer på Breivik og bestyrer for Modums kommuneskoger, Jacob Koren Lund, forteller at denne furua har en historie. Da Lunds far, Niels Koren Lund, kom til Breivik som bestyrer i 1905, var baron Gudbrand von Gregersen eier av gården. Denne hadde vært dårlig drevet og et pengesluk for baronen. Han trøstet Koren Lund med at han ikke fikk ett øre mer av ham for å drive Breivik. Dette førte til at Lund, for å få penger til driften, solgte skog på rot ned til 8 alen og 7". Altså ganske smått virke. Blant trærne som ble «blinket» ut, var den gamle Haugfurua, som allerede den gang for 90 år siden målte meteren i diameter ved rota. Lund ble oppmerksom på at furua var et landemerke, og han kjøpte den tilbake for en tylv 8 alen og 6". Dermed var den gamle furua reddet. Folk i Åmot kjenner furua som Hvitstenfurua, som den er kalt etter at familien Hvitsten kjøpte småbruket i nærheten. Alf Skredsvig, som er vokst opp i Steinroa ved Breivik, forteller at det knyttet seg sagn omkring det gamle treet. Ungene turde ikke gå forbi det etter at det ble mørkt.

Her var det både spøkelser og andre overnaturlige vesener. Kanskje dette også hadde kommet «gamle» Niels Koren Lund for øre, og at han ville redde treet's sjel?

Nå har Haugfurua/Hvitstenfurua stått i 90 år etter at den ble reddet. Den er like grønn i baret, men har neppe vokst så mye i omfang. Og ungene i Steinroa, og voksne også, har nok etter hvert fått et mer avslappet forhold til de underjordiske.

Koren Lund reddet Haugfurua.

Kristian Linnerud:

Storbrannen på Enger i 1945

I 1995 er det 50 år siden alle bygningene på Enger gård på Åmot ble lagt i aske. Det var et stort tap for bygda å miste hele bebyggelsen på denne fredede gården. Særlig gjaldt det hovedbygningen.

Modums historie forteller at Enger er kjent fra 1391. Fra 1762 og langt opp på 1800-tallet ble gården drevet sammen med Mælum etter at sorenskriver Darjes samlet disse to gårdene på samme eier. Enger var et kjent skyssted, møtested for herredstyret og et senter for offentlig virksomhet i denne delen av kommunen. Gården ble overtatt av Erling Nordheim i 1938. Nordheim ble etter hvert en sentral person i bygda med bl.a. medlemskap i kommunestyret, formannskapet, jordstyret og forstanderskapet i banken.

Ved 10.30-tiden om formiddagen den 27. juli 1945 begynte det å brenne i uthuset på gården. Brannårsaken var småbarns lek med fyrstikker. Slåtten var nettopp avsluttet, og låven var full av tørt

høy. Varmen fikk derfor godt tak med en gang. Selv om det var høylys dag og brannvesenet fra Embretsfoss og mange andre åmotinger raskt kom til, sto ingen av bygningene til å redde. Folk fra hjemmestyrkene og landssvikfanger, som holdt til på Folkets Hus, deltok også i hjelpearbeidet. Etter en stund slapp en opp for vann, og det var lite en kunne gjøre, bortsett fra å redde innbo. To hester ble også reddet, mens en okse og to-tre kalver brant inne. De andre dyrene var heldigvis på beite.

Den fredede hovedbygningen var oppført i 1821. Det var en tømmerbygning på to etasjer med hele 13 rom - et verdifullt minne fra tidligere slekter. Drammensavisene kunne fortelle at husene var forsikret for 122.000 kroner, mens skadene ble anslått til 200.000 kroner. Eierne led derfor et betydelig tap.

Husene på Enger ble bygd opp igjen i 1946 og 1947.

Enger før brannen. Foto etter maleri.

Enger etter gjenoppbyggingen. Prospektkort etter flyfoto.

Thure Lund:

En god hustru er en Guds gave

Ta husstelljobb – det er den beste skole!

Følgende sto å lese i Oplandske Tidende for 90 år siden:

«Noget mer uskikket til at forestaa en økonomisk husholdning og at opdrage børn, end flerheden af arbeiderpigerne som begynner i fabrikkerne i ung alder, kan en vanskelig tænke sig. Det er den almindelige ulyst til at tjene som karakteriserer arbeiderkvindene i vor tid, og som gjør at om der ikke er fabrikker i nærheden som trækker dem did, saa sidder de heller hjemme i hytten end at de tar ud for å tjene i ordentlige huse.

At skylden for ovennævnte forhold i væsentlig grad skyldes foreldrene er klart, og nærværende linjer er et ord til disse.

Man maa da innrømme at nogen bedre og billigere forskole for en arbeiderkvinde, der med tiden skal stifte sit eget hjem, gives ikke, end at tjene i ordentlige huse, saa gir den ting at komme ind i stellet i for-

skjellige huse vedkommende kvinde et overblik saa hun i modnere alder kan vælge den rette. Jeg vil be arbeidsmanden, ligeovenfor sine døtre fæste opmerksomheden ved dette. Tjenestepigestillingen er en god forskole til at grunde et lykkelig eget hjem. Det er ikke bare høiere og høiere lønn der gjælder.

Læg mærke til den fine frøken som blot har lært at danse, spille og læse, naar hun skal gifte sig maa foreldrene enten indakkordere hende hos en dyktig husmoder eller hun maa påkostes husholdningsskole i længer tid.

En god hustru er en Guds gave og ingen er værre stilled end en arbeidsmann naar han faar en daarlig hustru og grunnen til meget ondt legges i saadanne Hjem.»

Forfatteren: Det er tydelig at noen har hatt problemer med å skaffe nødvendig arbeidskraft!

Ei togreise i 1901

En av forfatteren Karl Holters venner, Halvor Andersen Vingard, har skrevet om en togreise fra Kristiania til Krøderen i året 1901. Hovedpersonen er den kjente jeger og skogeier Kleist Gedde, som er omtalt i Holters bok «I veideskog». Skal en dømme ut fra Andersen Vingards brev, må det ha vært særdeles artige møter. Brevet gir også et godt inntrykk av datidens reiser, med mange personer av forskjellige typer i trange kupéer. Brevet har undertegnede fått av Kristoffer Drolsum, som igjen har fått det av Andersen Vingard.

Vi tok plass i en vogn som det hang et skilt med «Randsfjord» utenpå, og det varte ikke lenge før den vesle kupéen var fullstappet. Men da fars plass en stund stod tom fordi han var ute for å kjøper aviser og kaste et siste blick på hundene som stod i en brekkvogn, var det en tykk madam som vilde trenge seg inn med pakker og pakkenelliker. Gedde brølte da et så kraftig «Her er opptatt!» med tillegget: «Damekupéen er ved siden av!» at madamen med endel mumlen og mistroiske blick klemte seg ut av døren igjen.

(Dette tyder på at vognen var et karettboggivogn siden det er nevnt kupéer.)

Imidlertid hadde langviseren på stasjonsuret passert vertikalen. Stasjonsmesteren med det lange, hvite skjegget kom ut på perrongen og nikket til togføreren, som viftet med en vimpel og fløytet med signalpipen, og lokomotivføreren trakk hodet tilbake fra sin utkikspost. Lokomotivet satte i et par brøl, som i første omgang var nokså miserable. Det gikk et foreløbig rykk gjennom toget. Et stønn fra maskinen. Nok et rykk så skramlet vi vi mot hverandre, derpå atter et stønn, så to tre pust og stønn, og rykkevis begynte toget å bevege seg fremover, inntil vi omsider nådde den kolossale fart av, jeg skulde tro mere enn tretti kilometer i timen.

(Min far, komponisten Alfred Andersen-Wingar har fortalt meg at på Vekkerøhøiden hvor Drammensveien gikk helt inntil jernbanelinjen stod et skilt: «Pas Hæsten for Toget».)

Da toget bare stanset et par steder, og for det meste opretholdt den av mig antydende fartshastighet, tok det oss ikke mere enn to snaue timer å nå den driftige stad Drammen, i hvis jernbanerestaurant jeg opplevde å spise smørbrød belagt med Drammens-reker. Det var nettop i de dagene at de store dypvannsrekeene var blitt opdaget.

I Drammen ble toget delt, hovedmassen skulde

nedover mot kystbyene helt til Skien, mens vår avdeling blev satt i fart på Randsfjordbanen.

Hokksund het dengang Haugsund, til store forstyrrelse for postvesenet, som jo også hadde vestlandsbyen Haugesund å ta hensyn til. Her blev det atter en stans, fordi toget skulde sende fra sig noen vogner til Kongsberg. Gedde (en eldre herre i Holters reisefølge) steg ut og kjøpte to flasker brus på stasjonen. Brusene kom fra Koren & Geddes fabrikk som hadde stor kundekrets utover landet.

Til Geddes fortrydelse hadde det i Drammen sneket sig inn et par damer mens vi opholdt oss i restauranten, men da kupéens øvrige passasjerer hadde stegget ut, var det blitt god plass, så det var ergerlig men ikke noe å gjøre med dette. Nu satt damene likeoverfor Gedde og så med engstelse at han holdt flasken rett frem for seg, mens han strevet med å åpne patentkorken. Gedde som så deres fryktsomme miner, sa med stor overbevisning: «Brus skal ikke bruse over!» og akkurat i det samme øyeblikk sprutet halvparten av flaskens innhold rett i fjeset på den eldste av de to donnaer, så det undslapp dem begge et hyl som en siste mohikaner kunne ha vedkjent seg uten skam.

Geddes åsyn bar preg av stor forbauselse. Han så på flaskens etikett og brøt ut: «Men kjære, er dette brus fra Koren & Gedde?»

Jeg spekulerte lenge på om Gedde var i god tro, eller om det var hans hensikt å utrydde den feminine del av kupéens befolkning.

Det var varmt i været, og på Hokksund hadde en av damene åpnet et vindu. Ikke før satte toget sig i bevegelse, før Gedde energisk forlangte det lukket, idet han henviste til teksten på en trykt plakat som prydet veggen, der sto det følgende;

«På forlangende av om end kun en blandt flere reisende skulle vinduerne holdes lukkede.»

Den skjønne måtte gi sig, og Gedde tendte en stor Cigar. I kupéen befant sig en hestehandler fra Lærdal i Sogn. Han hadde levert en mindre hestedrift i Drammen og akte sig nu hjem over Hemsedalsfjellene. En pent stykke vei å gå til fots, da der ikke fantes jernbane i Hallingdalen dengangen. Dette fikk vi rede på senere. Hittil hadde han ikke sagt et ord, men innskrenket sig til å nyte sin medbragte niste, som for stor del bestod av gammelost, og det er mulig at den herlige odør som stiger op fra denne delikatess var medvirkende til at damene vilde ha mere luft i kupéen. Nu pakket hestehandleren smør, brød og ost ned i sin broderte vadsekk, rapte som seg hør og bør etter

et godt måltid, dro frem en kvartrull skråtobakk, grep seg bak etter tollekniven, skar småskiver av skråen, og da han hadde fått en etter hans mening passe porsjon, stakk han kniven i sliren, puttet kvart-rullen i bukselommen og gav seg til å karve tobakken i nevene. Ferdig hermed tok han frem en velbrukt snadde, stoppet den fuld og tendte fyr ved hjelp av de gode gammeldagse svovelstikker som villig lot sig tende på bukserumper og støvlehæler. En ubestridelig fordel. Til gjengjeld utsendte svovelstikkene i nogen tid en etsende sur svovelstank før selve treverket fattet. Hestehandlerens skråtobakk var litt rå og måtte ustanselig muntres med nye svovelstikker og kraftige drag, så der i løpet av kort tid utviklet sig en kunstig tåke som vilde ha gjort bruken av gassmaske forsvarlig, hvis sådanne hadde vært i handelen. Min snadde og Geddes Cigar bidrog naturligvis til luftens aromatisering. Men hverken damenes hoste eller ildfulle blick de ødslet med gjorde det minste indtrykk på synderne, som i all sjelsro betraktet de deler av Guds frie natur som fór forbi de tett lukkede vinduer.

Ved Skotselven tok Gedde sig en tur ut av kupéen, og da han kom inn igjen var han i krigshumør.

«De tåler ikke røyken, De frøken,» sa han til den eldste damen, «men vil De fortelle mig hvorfor de

går i røkekupé, når damekupéen ved siden av er helt tom?»

De adspurte svarte ikke, men satte op et surt gjep. Gedde ytret da noe om at «røket kjøtt holder sig best», og gjenfant sitt gode humør. Damene steg ut ved Aamot hvad enten nu dette hadde vært deres oprinnelige hensikt eller våre felles anstrengelser hadde båret denne gode frukt.

På Vikersund måtte vi bytte tog og ta Krøderbanen som var et praktksempplar av en tertierbane. Den var Vestbane i potens. Var det glatt på skinnene og mange folk med toget, hadde det vesle lokomotivet som mest av alt lignet en med måte forstørret Singer symaskin, svært vanskelig for å klare den første opstigningen. Jeg har vært med på, og jeg ber deg tro mitt ord, at passasjerene måtte stige ut og skyve bak på toget for å hjelpe symaskinen å klare brasene efter at den først forgjeves hadde forsøkt sig med et par attersting for å få nytt tilløp. Dette skjedde virkelig påsken 1903, og jeg kan påberope mig mange vidner, hvoriblandt professor Werenskiold og Harald Thaulow, for de var med. Men i august 1901 gikk det fint, selv om det var spennende øieblikk.

Fra Krøderen fikk vi stolkjerreskyss til Sigdal.

Kai Hunstadbråten:

Gjenganger på Haugfoss

(fortalt av Godtfred Midtskogen, opptak 1964)

«Je skulle på ærbe på Breivik om morran. Da je kom ned på den Gretebakken dom kaller – der som han har smiua si, han Formodalen – der fekk je se ein mann som kom neante ælva der med ein haka på nakken.

Ja, je kjente jo mann, men je kom itte i hau atte mann var død. Og da jeg kom like imot 'n, så glante'n mi i ansiktet. Itte helste je, og det gjorde itte han heller; det var jo itte å vente atte han helste, før han låg jo i grava.

Men je såg så tydelig det var han derre gamle Johan Varhus. Han budde på Nymoene, og det var vel

omtrent ein måned etter begravelsen hadde vøri, detta herre.

Men je kom itte på sånt no da, je, veit du. Og så hadde je itte hau te å flyge førbi 'n heller. Så gikk 'n med hakan på nakken bære non meter føre mi te vi kom fram te Haugfosstråkka. Der brukte det å henge ei elektrisk lampe. Av gammalt av så sto det 'i digert la (= løe) der og, i bakkeskråningen der. Og så såg je'n tok en tro-tre skrett ifra meg og så innover imot den skykua og førsvant. Men da bynte jeg å tenke. Han var en gammal brøtningsmann, og nå hadde 'n henta hakan sin, før den hadde 'n itte fått med si».

Badet og bygda

«DA MAN IKKE TVIVLER OM AT BADET I FLERE HENSENDER VIL BLIVE HELDBRINGENDE FOR MODUM»

Sitatet er hentet fra protokoll for Modum herredsbestyrelse (formannskapet) 8. desember 1856. Da behandlet «bygdens beste menn» søknad fra distriktslege Thaulow om et lån til anleggelse av en «Badeindretning» i tilknytning til «en Jernholdig Kilde i Bjølgerudmyren».

Om Thaulow og Kilden står det videre referert at Thaulow er kjent for anleggelsen av Sandefjords Bad og «har store erfaringer og Kyndighed i den Green af Lægevidenskabem».

Om Kilden er det «Een udførlig Afhandling, understøttet af Data og Kjendsgjæringer, der ingen Tvivl lader tilbage om denne Kildens Jernholdighed».

Formannsprotokollen opplyser også om at Thaulow hadde søkt Modum Sparebank om lån til samme formål.

«Formannskapet for Modum Sparebank lader sig ogsaa forvidse Derom, og har for at yde Dr. Thaulow hjælp, da han ikke er Formuende nok til at istandbringe een saadan Indretning, tilstaaet Ham, et for fire Aar rentefrit Laan, stort 500 SpD.»

Ser en dette i forhold til bankens formue, var lånet nesten 1/3, og dermed et betydelig beløp. Rentefrihet var heller ikke noe en vanligvis ga. En kan dermed slå fast at Thaulows initiativ møtte stor velvilje.

Da kunne det være rimelig å tro at også kommunen stilte opp. Så vel var det ikke, om velviljen var til stede. Modum kommunes finanser var nemlig i en meget dårlig forfatning. Dette hadde to hovedgrunner. Den ene var ettervirkningene av Blaafarveværkets konkurs i 1848, den andre byggingen av Aamodt Bro. Brua, som sto ferdig i 1852, kostet Modum 11.000 SpD - og en ordfører taburetten. Kommunens budsjett var ca. 13.000 SpD i året. Men det var ikke bare den ene »uløkk«. »De tyngende Fattigbyrder» var også en realitet. I 1849, året etter blaafarveværkets konkursen, fikk Modum kommune låne 4.000 SpD av statskassen. Grunnen var at kommunen ble ansvarlig for livsoppholdet for verkets arbeidere i tillegg til de den hadde på forsorg fra før. Det var lokal nød på Modum. Fra en bibelperm har jeg dette lille sitatet:

«Sommeren 1854 hadde vi tidvis kun havrevelling at spise, og enkelte dage bare surprim rørt ut i vann. Dette varte, Herren være lovet, bare en kort stund.»

Med en så presset økonomi var det nesten uråd for kommunen å yte lån.

Skysning ved Modum Bad ca. 1900.

«Kommunebestyrelsen maa ogsaa gjøre noget, da man som sagt ikke tvivler om at Badet i flere Henseender vil blive heldbringende for Modum.»

Så fant da politikerne å ville foreslå en annen utvei, nemlig å sende en «underdanigst Anføining til Hans Majestet Kongen». Det en ba om, var et lån på 800 SpD, der kommunen stilte seg som garantist.

Det vi kan konkludere med, er at Thaulow må ha vært en repektert person på Modum, og at det prosjektet han lanserte, ble møtt med stor velvilje. Forholdene i bygda var svært vanskelige. Tida fra 1848 til først i 1860-årene var ei nedgangstid for Modum. Folketallet gikk ned, bl.a. ved at utvandringen til Amerika skjøt fart. Samtidig begynte kjøpstedene å vokse, og en del flyttet dit. Hvor «heldbringende» ble så Badet?

Uten tvil skapte virksomheten arbeidsplasser fra første dag. Og med noen få unntak benyttet Thaulow lokal arbeidskraft.

Men et hvert nybrottsarbeid krever entusiasme og informasjon, eller PR om en vil. Bare to år etter at Badet åpnet, ble det arrangert en stor folkefest. Den ikke ukjente Aasmund Olavson Vinje har gitt en skildring av dette i sin avis Dølen. Vinje deltok sammen med Paul Botten-Hansen og Henrik Ibsen i festlighetene 4. juli 1859. Skildringen er så festlig at vi skal gjengi ganske mye av den, samtidig som den ut fra vår vinkling gir en bilde av hvordan Thaulow kunne utnytte natur og bygdefolk og tidens åndselite til å skape «ein Draum» i skogen, en skikkelig PR-jippo.

«Festen var vel tilstelt der upp i Skogen med eit Golv ned i ei Dokk til at dansa paa, med eit Skjot-Skei (Skydebane), med Buskehus til at selje Kakur og Øl og Vin ifraa, og fyrst og fremst maa det nevast, at «Damerne» ved Badet og derikring, det var nok «Damer», om det er paa Bondebygdi, havde saumat og bundet og spitat (strikket) eit og annat til Prydnad og Klædi (Netheder), som ogso vardt selt ut, og «Damer» stodo ved Disken, og andre foro omkring ogso med Blomar, sume vaaro ogso klædde i Landsbunad (Nationaldragt), men finare en Bygdegjentur, om dei so standa Brudr. Det var snaalt stelt altsaman; det var Laatt og Løgi, ogso var der tvo tri Bygdegutar, som lest vera Fjøllmennar og dansade godt, men rødde om Handel og Hestekaup endaa betri.

Under Huva saag Ein so klokt Andlit og vitfulle Augo, at Ein lett kunde merkja, at det var Løgi altsaman. Den eine af desse vildle vist kunne verda ein stor Stevleikare (Skuespiller). So skaut andre til Maals, og andre kappsprungo i Sekkir, og sume bles i Ludr, og andre ringde med Kubjølle. Det var ein Draum i Skogen.»

Men størst aktualitet hadde (sett med våre øyne) en tale Vinje holdt for damene, der han kom inn på kvinnefrigjøringen. Han sa bl.a. at «det verste ved den so-

kallade kvendelege Frigjering (Emancipation) var, at alting vilde verda omsnutt, dersom Kvendi fingo Valretten med, som der no er talad om i Sverige, med di at Kvendi vilde velja Dansemeistarar og unge raudleitte Gutar inn i Storthinget osv., medan vi velja eldri og kloke Folk, om dei ikki ero so fagre. Kvat vilde Folket segja som eit Dansemeistar-Storthing?», spør han.

For bygda ble Badet et vindu til det som var utenfor, til Kristiania og til «den store verden». Aller mest konkret ble dette for de to kunstnerne som ved Thaulows hjelp kom ut i verden, Christian Skredsvig og Anders Kongsrud.

Den velsignelse Modum formannskap hadde håpet på når det gjaldt Thaulow og hans planer om et kurbad, slo på mange måter til. Modum ble et kjent sted, og det blei «ærbe» å få for mange. Som et apropos vil en som gir som melding at han er ansatt på Modum Bad, få som kommentar fra «innfødte»: «Jaså, du ærber i Badet.»

For å få tak i noe av det mangfoldet og omfanget av arbeidsplassene som blei skapt i og rundt Modum Bad, må det sies litt om hvordan Thaulow bygde opp stedet og hva driften etter hvert krevde av folk.

Jernkilden i Bjølgerudmyren lå i «ville skauen». Det gikk, som tidligere fortalt, en bygdevei fra Geithus til Hæhre over Kaggestad og Skinstad, med en avstikker over Bjølgerud til Vikersund. Denne var neppe så mye bedre da enn nå, så et betydelig veivedlikehold var sikkert nødvendig fra første dag. At det blir beskjefligelse av slikt, veit en som har håndlesset grus og kjørt den med hest. Et fullt kjerrelass er mindre enn en kubikkmeter.

Den første store forbedringen i tilgjengeligheten til Badet var naturligvis jernbanen. Da Randsfjordbanen blei åpna til Vikersund i 1866 og Drammensbanen kom i 1872, var turen fra Christiania til Modum redusert fra to dager til en halv dag. Veien fra Vikersund stasjon gikk sørover til Bjølgerudkløyva, gjennom tunet til Øgarn (Ødegården pensjonat) og fram til det nåværende gjerdet på Tomtebo. Der den ender i en liten bakke, lå badets portnerstue. Bakken blei kalt Portnerstubakken, og noe av grunnsteinene finnes ennå. I 1860-åra bygde Thaulow bru over Snarumselva rett vest for badet. Brua lå der hengebrua er nå, og det er rester etter tømmerbrukarene. Videre bygde han vei fram til den gamle støa straks på øversida av Kaggefoss. Derfra gikk det gårdsveier til Jarmoen og Sandaker.

Denne brua betydde mye for å binde Vestre Spone til sentrale deler av bygda. Nå blei det likevel slik at Spone-bøndene var vanskelige å få med på bruvedlikeholdet. Det var vel slik at Thaulow blei regna for å være så velstående at bygdefolk mente han burde stå for alt. Så forfalt brua etter hvert. Men det var først etter at det meste av gjesteskyssa i Badet gikk med bil. «Den siste som kjørte over Bade-brua, var'n Guttorm Bjøleru», fortalte Johan Skinstad¹ meg.

Kilden ved Modum Bad ca. 1910.

«Men da var farveden² blitt så dårlig, at'n bare så vidt holdt den vesle blakke merra hass, når'n kjørte tomreipes³. Det trur jeg må ha vøri i 1915 eller 1916.»

I 1870-åra blei Badeveien anlagt. Dette var en vei til Badet og først og fremst for Badet. Men gårdene fra Vikersund til Badet hadde naturligvis stor nytte av veien og ga gratis veigrunn. Til gjengjeld fikk de retten til å kjøre i Badet.

Dermed blei det Hovde og Råen, Bjølgerud, Haraldsrud og Brones som fikk førsteretten til å skysse gjestene. Dette var sett på som sikker fortjeneste, og det blei investert i giger og vogner, staslige kjøretøy med svarte lærkalesjer og plysjkleddede seter.

Thaulow hadde kjøpt rettigheter i Kaggefoss. Sist i

1870-åra fikk han sprengt ut et vannløp som endte i en liten tunell på baksida av elva. Aksel Bye fra Geithus hadde sprengingsarbeidet på renna. Johan Edgren hadde tunellen, og de fikk 800 kroner hver seg for jobben, har Johan Edgren d.y.⁴ fortalt meg. Her bygde så Thaulow mølle og sag. Det blei ansatt fast møller og bygd hus for mølleren oppe i bakken på øversida av mølla. Muren står ennå og er godt synlig. Mølla blei brukt av bøndene både i Bronesreppen og fra Vestre Spone, og den var naturligvis nyttig for Badets egen virksomhet i tillegg.

Viktigst for Badet var nok likevel sagbruket. Så lenge Thaulow levde, og et stykke inn i dette århundret, var det stadig byggevirksomhet ved Badet.

¹ Johan Skinstad var en av Skinstadbergkara, f. ca. 1900.

² farved = langsgående planker på bru.

³ tomreipes = uten lass.

⁴ Johan Edgren d.y. (1911–1994) var sønnesønn til Johan Edgren d.e. Johan Edgren var svenske, fra Vermland, gift med Bolette Bronesmoen.

Ilen – sentral gård som forsvant

Ikke mange gårder har vært mer sentral i moingenes hverdag, og fest for den saks skyld, enn Ilen. Omkring år 1700 var Ilen en stor gård etter vår bygds forhold med 18 melkekyr og fem okser på båsen. Den gang var det rikdom på gården. Eieren den gang, Nils Evensen Ilen, hadde fem døtre, som ble ansett som «godt gifte». De havnet da også på tre storgårder i Lier, Catrine på Horn, Anne på Holtmark og Eli på Sverre. Den gang var det hele syv bygninger på Ilen.

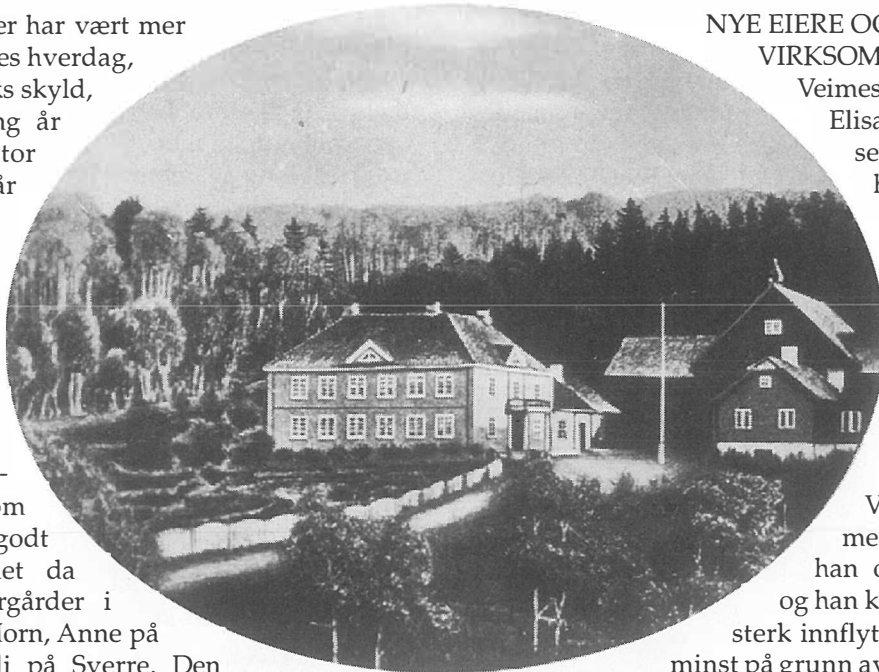
Vår oppgave er ikke å gi en utførlig eierrekke på gården. Når vi innledningsvis skrev at Ilen hadde hatt en sentral plass hos moingene, kommer det av at gården etter hvert fikk en bred benyttelse av folk i bygda. Ilen lå lagelig til som dele mellom den søndre og nordre del av Modum.

Men først litt om selve gården. Man mener av navnet kommer av de mange oppkommer eller iler som finnes på gården. Man mener gården fra først av het Ilane. Ilen har aldri vært noen skoggård, men det var seter til gården ved Finnebrenna.

Omkring århundreskiftet til attenhundretallet ser det ut til å ha vært god økonomi hos eierne Anders Kjølstad og Maren, født Ilen. Den gang hadde gården eierparter i flere av smågårdene og skogene omkring Glitre og del i Verp på Øvre Eiker.

I 1822 kom kaptein Truls Tofte til Ilen. Han var den gang sjef ved ekserserplassen på Rolighetsmoen og skaffet seg etter hvert et kjent navn i Modum som foregangsman for utbygging av veinettet. Vi ser at drammensdikteren Hans Allum etter en reise skrev så artig:

*«I gjennom store Modum præstegjeld
Om Kaptein og Veimester Tofte saa
Skal lade sprænge baade Berg og Fjeld
Og flytte Klipperne som der kan staae
Thi han skal være virksom til det gode
og vil nok drive paa hver Mester i sin rode.»*

NYE EIERE OG NY VIRKSOMHET

Veimester Toftes datter Elisabeth Maria giftet seg med landhandler Peter N. Nickelsen fra Drammen i 1834. Nickelsen hadde allerede i 1831 startet landhandleri på Stalsberg etter å ha fått kongelig bevilling. Ved giftermålet med Toftes datter ble han også eier av Ilen, og han kom raskt til å få en sterk innflytelse i bygda. Ikke minst på grunn av at han hadde tef-

ten for å tjene penger.

Det var nemlig ikke bare ved salg av matvarer og hestekosøm at Nickelsen skaffet seg penger. Med den kongelige bevillingen hørte også rett til å selge brennevin. Man måtte ha en godkjenning av herredstyret i bakhånden, og den fikk han. Nickelsen ble også fort klar over at han kunne tjene mer på å produsere varene selv. På 10 år ble grosserersønnen fra Drammen så mektig i Modum at han ble med som en av stifterne av Modum Sparebank i 1841 og var i mange år kirkeverge ved Heggen. Det var kanskje på bakgrunn herav at han ble ansatt som regnskapsfører for kommunens skole- og fattigvesen.

På tross av brennevinssalget ble Nickelsen etter hvert stadig mer involvert i arbeidet for bygdas svake. Han ble også regnskapsfører for Modums fattigkasse og fra midten av 1850-årene pådriver for å komme vekk fra legdssystemet for å finne en bedre ordning for hjelp til bygdas gamle og fattige. Han var også kasserer i Modum Sparebank fra 1861. Imidlertid døde Peter Nickelsen i 1864, og arvingene solgte Ilen til Modum kommune i 1868. Formålet med kjøpet var at gården skulle brukes til legdsgård. Det vil si for å plassere bygdas gamle. Etter at kommunen overtok Ilen, ble den ikke bare benyttet til plassering av gamle. Også herredsstyret og banken hadde møter der med ujevne mellomrom. På en måte kan en si at på Ilen møttes bygdas mektigste og svake i en tid fram mot år 1900 da både banken og kommunen fikk faste møtesteder.

På Nickelsens tid var det stor bebyggelse på Ilen. Som bildet viser, var det en flott hovedbygning i tillegg til syv andre bygninger på gården. Den store hovedbygningen ble nyttet fullt ut til «gamlehjem». På det meste var det hele 63 pensjonærer. Legdsgården ble drevet av bestyrer eller forpakter eller av ektepar der mannen var gårdsbestyrer og hustruen var bestyrerinne. I de første tretti årene var det skral økonomi og stor uro i herredstyret omkring gården. Mange ville selge den og gå over til «gamle dager». Imidlertid ble det i 1900–1901 gjort store utbyggings- og moderniseringsarbeider, og det ble innredet bad i bryggerhuset. Før det hadde man bygget ny låve i 1899. Disse arbeidene kom i alt på rundt 10.000 kroner, og det ble sett på som enorme tall på den tiden. Dette førte også til at Vikersund arbeiderforening og Christopher Hornsrud ville selge hele greia og bygget et nytt gamlehjem på «et sundt sted».

Noen storgård var Ilen aldri. Men vi ser at Nils Evensen Ilen, som hadde gården til 1741, hadde 18 kyr og fem okser. Etter hvert ble gården oppdelt, og i 1803 ser vi at eieren av hovedbølet, Elling Nilsen Ilen, hadde åtte kuer, fire sauer og tre hester. Men det er ikke sikkert at gårdsdriften er sammenlignbar.

I 1955 brant de flotte, gamle bygningene på Ilen. Og Vikersund arbeiderforenings tanke fra 1901 om å bygge et nytt og bedre eldreheim på et «sundere sted», ble virkeliggjort. Den nye Modumheimen ble bygget på Mælum. Den gamle Ilen gård ble utradert ved tomtesalg til industribygg og boliger. De som leter etter rester av gammel bondehistorie, leter forgjeves. Ilen fikk samme skjebne som noen andre av Modums storgårder nær sentrum på sine steder: Strand på Åmot, Ilaug ved Geithus og Vestre Viger ved Vikersund.

FATTIGSTYRET PÅ ILEN 1918

Dette bildet har ligget i Thure Lunds arkiv i mange år. Dessverre er det ikke skrevet hvem det kommer fra eller andre opplysninger. Imidlertid har Margit Thorsby (95 år), som har sin far på bildet, fortalt at bildet er tatt ved en festlighet på Ilen i 1918. Da var det jo også 50 år siden Modum kommune kjøpte Ilen og anla en legdsgård eller gamlehjem der. Margit, og en del andre personer, har kjent igjen følgende fra bildet:

Første rekke f.v.: Bestyrer Vangnes på Ilen, ukjent, Netta Nordtorph, Alette Skard, lærer Torgrim Bilstad, Marie Arnesen, Olaf Halvorsen, de tre siste er ukjente.

Annen rekke f.v.: De tre første er ukjente, Ole Hilsen, ukjent, Andreas Saastad, sogneprest Amlund, herredskasserer Aasterud. Bakerste rekke f.v.: Hans Kalager, lærer Peter Røkeness, Andreas Grønlund, Martinius Thorsby og Hans Drolsum (Myra). Kvinnen som står på verandaen i bakgrunnen, er Helene «Veslefinsrud», forteller Margit Thorsby.

I fattigstyret for 1918 ser vi at følgende personer har vært med: Jens Hellum, Erik Torberg, Anders Hoffart, Karl Hølbakken, Anders Solbakken, stasjonsmester Krogstad, Geithus, Karl Moen, Auen Sveaas, Anders Brotangen og Martin Brodalen. De fleste av disse bør en finne på bildet. Men det ble skiftet ut en tredjedel av styret hvert år, så det kan være rom for andre navn.

FATTIGSTYRET FORAN KOMMUNEGÅRDEN 1945:

Stående bakerste rekke f.v.: Kittil Ødegård, Ragnvald Kjølstad, Olaf Fjeld.

Nest bakerste rekke f.v.: Hans Finsrud, Arne Pedersen, Halvor Thorbye, Alfred Bakken.

Midterste rekke f.v.: Karl Hunstadbråten, Leif Bergan, Kristian Dahl, Jørgen Askim.

Nest forreste rekke f.v.: Ole Svendsby, Lars Jahren, Andreas Røed, Georg Holm, Truls Tandberg, Fingar Børdalen, Oskar H. Thon.

Forreste rekke f.v.: Jens Ødegård, L. Syvertsen (forsorgssjef), Olav Holmen (nestformann), Hansine Wold, Erik Thon (formann), Olufine Thon, Andreas Drolsum (sekretær).

Svarte og hvite krigspenger

Da freden kom i 1945, var det store seddelmengder i omløp. Tyskerne hadde latt seddelpressa gå i Norges Bank under okkupasjonen for å betale for varer og arbeid de trengte i Norge. For å motvirke inflasjon på grunn av den store pengemengden var priser og lønninger sterkt regulerte. Rett nok ble det gitt noe dyrtidstillegg til lønningene, særlig til familieforsørgere, men tilleggene var heller beskjedne.

Det var lite varer å få kjøpt for den menige nordmannen, og det meste var surrogater. En rekke varer var rasjonerte, så som mat, klær, tobakk og brensel. Men hadde en penger, eller helst noe å bytte med, var det varer å få kjøpt på svartebørsen. Resultatet var at pengemengden var stor og varemengden svært liten ut over i 1945. Norge var et fattig land. Det ble regnet ut at all kapital i landet var forringet med 18% i løpet av krigsårene.

Regjeringen i London var klar over problemet. Det ble i all stillhet forberedt en pengesanering, og nye sedler ble trykt opp i stillhet. 9. september 1945 var øyeblikket kommet. På den dagen skulle alle verdier registreres, både penger, verdipapirer og fast eiendom. Ved klipp i rasjoneringskortet fikk alle byttet inn 100 kroner av gamle sedler i nye. De som hadde mer i kontanter, kunne få 60% igjen, mens de resterende 40% ble satt inn på en egen konto. Ingen kunne få veksle inn mer enn 5.000 kroner. Skillemynt var unntatt.

Enkelte smartinger hadde vært forutseende og samlet skillemynt i bøtter og kar. Dette gjaldt bl.a. enkelte forretningsdrivende - også i Modum, sa ryktene. Kobber- og sølvmyntene fra før krigen var for øvrig borte fra omsetningen for lengst, og myntene var av sink og jern. Men de hadde sin omsetningsverdi.

Da pengesaneringen ble spurt, var det mange som hadde svarte penger de gjerne ville bli kvitt. Men va-

reutvalget var lite. Bøker og frimerker ble en populær vare. Mange ble særs gavmilde, og en del papirpenger gikk nok i ovnen. Dit gikk forresten alle de gamle papirpengene til slutt, men da i regi av Norges Bank.

Bankinnskudd og verdipapirer skulle også registreres. De få som hadde hatt mulighet for å bygge under krigen, var heldig stilt. Det var uråd i ettertid å kontrollere hva disse nybyggene egentlig hadde kos-

En-krone i papir fra 1940 («usling»).

tet. På den måten ble det nok gjemt bort en formuesøkning.

Etter at bankene hadde hatt strevet med all registreringen, ble det ligningsvesenet tur. Myndighetene bestemte at det skulle utlignes en såkalt engangsskatt for trekke inn en del av de verdiene som den enkelte hadde lagt seg opp under krigen. Formuesøkningen kunne være helt legal og stemme med de innsendte selvangivelsene i krigsårene. Men det kom også fram midler som tidligere ikke var gitt opp til ligningsvesenet. Dermed ble det etterligning av formuesskatt for opp til ti år bakover. Viste det seg at vedkommende ikke hadde hatt oppgitt inntekt som kunne forklare formuesøkningen, ble det også etterligning av inntektsskatt. Og på toppen kom det straffetillegg.

Pengesaneringen var et nyttig instrument for å stabilisere landets økonomi etter krigen. Gad vite hva en slik registrering ville ha brakt fram av skjulte verdier i 1995 – femti år etter.

Mynt fra krigstiden.

«Skiflyging» på Østmodum i 1914

Skirenn for medlemmer og bygdefolk var av aktivitetene som det nystartede Østmodum ungdomslag arrangerte i 1914. Oplandske Tidende hadde en fyldig reportasje om rennet. Det hadde nok vært skirenn tidligere også, men dette året «hadde man tatt skridtet fuldt ut og arrangert langrend for første gang».

Det heter i omtalen at «hoprendet foregik under mindre gode forhold. Skierne «hang» trods ihærdig smurning. Hoplængderne ble derfor ikke saa lange, men jevne, like som den rette stilføring begynnet at faa indpas. Særlig maa nevnes Harald Hofsengen og brødrene Haugerud som fine skiløpere.»

PREMIELISTEN

Hopprennet. Kl. 1 over 17 år:

1. Johan Haugerud
2. Neubert Hagen
3. Truls Tandberg
4. Ole Haugerud
5. Anton Tandberg
6. Auen Kampen
7. Jørgen Askim

Kl. 2 under 17 år:

1. Auen Tandberg
2. Lars Hofsengen
3. Elling Finsand

4. Oddmund Fuhre

5. Ole Ruud

6. O. Myrbraaten

Langrennet (7 km). Kl. 1 over 20 år:

1. Truls Tandberg 41,58
2. Auen Kampen 43,17

Kl. 2 under 20 år:

1. Auen Tandberg 43,35
2. Kolbjørn Nordahl 43,41

Det ble også delt ut ekstrapremier:

Damernes præmie for peneste ski- og kroppsføring: Harald Hofsengen. Urmaker Jacobsens præmie for dristig og lovende løper: Ole A. Røed.

Premieutdelingen fant sted på lokalet Fjordvåg (den gang skrev man Fjordvaak). Det het at lokalet var fullpakket med ungdom, som «af sine lungers fulde kraft raapte hurra for løperne og vor skisport». Dommere var ingeniør Aksel Sveaas og Hans P. Fure. Tidtagere var Anders Nordahl og Hans G. Bjertnæs. Også arrangementskomitéen var gjengitt: Nils Askim, Nicolai Nordahl, Hans G. Bjertnæs og Hans J. Bjertnæs.

Dette var uten tvil en stor skisøndag, en mildværsdag i mars 1914. Det var en begivenhet den gang, som folk gikk «mand af huse» for å overvære.

Brændevinsbrænding på Ihlen fattiggaard

Der forlyder at der har foregaaet brændevinsbrænding på Ihlen gamlehjem paa Modum. Denne nyhet gaar som ild i tørt græs over bygden. Lensmanden skal ogsaa ha mottat anmeldelse.

Fremtiden 7. september 1920

Kommunal utparcellering paa Modum

Utparcelleringsplanen for Nordbraaten er ferdig – 15–16 nye småbruk.

Som Fremtiden tidligere har kunnet meddele er det

Modum kommunes hensigt at utparcellere endel av den jord som kommunen fik haand over ved kjøpet av Blaaifarveværket.

Hensigten er at utparcellere Nordbraaten, og i den anledning er ingeniør Heide, Drammen, overdrat arbeide med at utføre en plan for utparcelleringen.

Efter den foreliggende plan vil der paa Nordbraaten bli plads for 15–16 småbruk av forskjellig størrelse eftersom arronderingen er. Brukene vil bli paa fra 7 til 15–16 maal store og beliggenheten er ideel. Det vil bli noen prægtige småbruk.

Med hensyn til salgsbetingelsene m.v. er disse endnu ikke avgjort. Endelig bestemmelse vedrørende denne siden av saken vil bli truffet med det første. Bl.a. blir det formodentlig bestemt at kommunen skal ha forkjøpsret i tilfælde av salg.

Fremtiden 8. juli 1945.

Thure Lund:

Pipekonsert ved barnehjemmet

For om lag 75 år siden ble det opptøyer i Vikersund på grunn av påstått strenghet og overreagering av en bestyrerinne ved det den gang nye barnehjemmet på Kleiva ved Vikersund. Folk møtte fram og laget en veritabel pipekonsert ved barnehjemmet som en protest mot bestyrerinnen, fru Østvedt.

Om demonstrasjonen, om en kan kalle pipekonserten for det, ble det laget en vise som ble solgt i bygda for 20 øre pr. eksemplar. Vi har fått tak i visa, og her er den:

*Naar Bygden et saadant Legat vil ha,
Medlemmer af Missionen det maa den helst ta,
da kan de sine Søstre takke forsidst
og alleslags Sladder det faar de da vist.*

*Ta i og dra, da har dem det bra
og med Velsignelse reiser de vel derifra.*

*I Vikingen fik vi hendes Billede se,
der var hun afmalet saa sort som en Sme,
med Tjærebutten paa Bakken og Kosten i Haand,
hun lignede formelig Formørkelsens Aand.*

Ta i og dra o.s.v.

*Nu er hun til Øvrigheden vel overladt
i Hønefos blev hun samtidig indsat.
Om Mulighed faar hun vel ogsaa lidt Straf
hun bliver vel dømt efter mild Paragraf.*

Ta i og dra o.s.v.

???

*som «Buskeruds Blad» fortæller min Ven.
Bestyrerinden i Eidanger havde ligedan Magt,
men af Styrelsen blir hun vel ogsaa opsagt.*

*Ta i og dra, sligt er ikke bra
Fru Østvedt hun hedte, hun maa derifra.*

ET DIGT OM
PIBEKONCERTEN

I
VIKERSUND OG MODUMS
PLEIEHJEM

Olaf Th. Sønstebj

FORFATTET AF OLAF TH SØNSTEBY

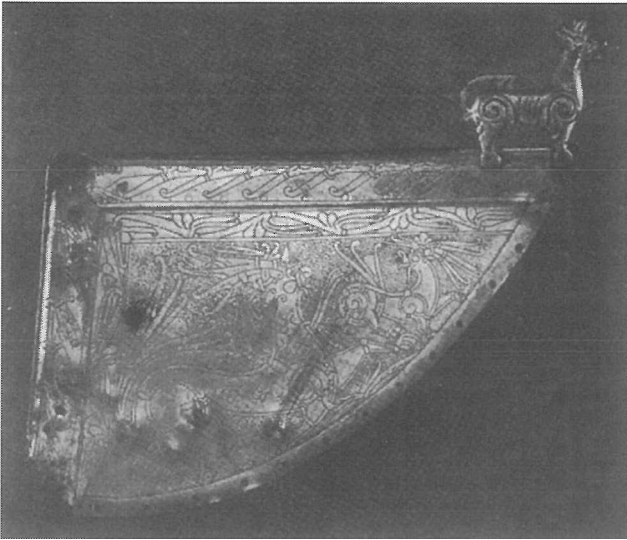
20 øre

FREMTRYKT I TIFLER-DRAMMEN

Brygga i Vikersund 1912,
ytterst ligger FIX.

Han reddet Heggen-fløyen

De senere år har det vært skrevet en del om den sjeldne Heggen-fløyen. Det var nær på at dette klenodium hadde kommet på avveie om ikke en ren tilfeldighet hadde inntruffet. Omkring året 1880 ble hele Heggen kirke restaurert. Ved disse arbeidene kom en rekke verdifulle gjenstander som var gjemt bort, fram i lyset igjen. Når det gjelder Heggenfløyens skjebne, forteller F. Thaulow til Oplandske Tidende i 1911:

«En dag omkring 1880 kom jeg til Vikersund jernbanestation for at fortsette nordover med toget. På platformen sto en mann, der i sin haand holdt et gammelt spir hvorpaa der satt en fløi og en større kule. Denne siste vakte min oppmerksomhet da jeg straks tenkte at den kunde gjemme en eller annen optegnelse som burde reddes fra undergang. Jeg skal gjøre oppmerksom paa at saa ikke var tilfelle. Kulen var av tre, raatt tilhugget, beslaatt med jernblik og overmalt med tykk skiddengul okermaling. Jeg spurte mannen hvorfra spiret stammet. Det viste sig at han var byggmesteren for restaureringen på Heggen, og paa forespørsel forlangte han en etter min mening ublu pris. Men jeg hadde kastet mine øine på den lille fløyen, jeg

betalte summen og fikk med mig gjenstandene.

Imidlertidig saa ikke fløyen den gang så meget lovende ut. Den var trekantet og omtrent 10 tommer i lengde og 6 i bredde. Dens nedre frie rand var avrundet op mot den ytterste spissen der det stod en stilisert løve, støpt i messing og forgyllt. Den ligner meget de tidligere kjente løveformer i nordiske museer, uten at jeg tør avsi nogen dom i så henseende. Spesielt vet jeg ikke om der tidligere har vært funden nogen slik løve anbragt på en fløi. Fløyen viste sig å være oversmurt av samme farve som paa kulen.

Da jeg fikk vasket av farven, opdaget jeg at farven dekket en ekte forgyllt kobberplate i hvilket det var gravert fire stiliserte dyrefigurer, to hjorter på den ene siden og en fugl og en slange på den annen. I tillegg var det en rekke eiendommelige ornamenter langs fløyens øvre og bakre rand. Ornamentene synes at springe ut fra et eventyr med rik og dikterisk fantasi. De er saa vakkert tegnet at jeg spurte mig selv om det kunde være mulig at saa korrekt tegning og teknisk utførelse var prestert i en fjern tidsalder vi knapt nok kjenner. En nærmere utredning herom vil forøvrig bli for vidløftig for dette bladets spalter, hvor interessant det end vilde være. Beklagelig nok glemte jeg hin dag for 30 år siden å spørre om hvor paa Heggen kirkes tak fløyen ble fundet. Antagelig har den vært plassert på kirkens nordre korsarm i symmetri med Christian V. fløy på den søndre, og da kan det ansees som sikkert at den opprinnelig stammer fra gamle Viker kirke. Har den derimot vært plassert på kirkens østre korsarm, som vi vet ble bygget mens Viker kirke ennu var i bruk, er den ventelig bragt hjem av en eller anden farende svend.»

Det er de seneste årene skrevet mye om Heggen-fløyen. Mange teorier om dens opprinnelse har vært antydnet. Det mest interessante med denne artikkelen er selvsagt at F. Thaulow antakelig reddet fløyen fra å komme på vidotta. Byggmesteren som hadde tatt med seg klenodiet, var nemlig ikke fra Modum. Hvilke hensikter han hadde med å ta den med seg, spurte Thaulow heller ikke om.

Da Påske-Marta satte bonden og overklassefrøkenen på plass

Fra Jørgen Mikkelsens erindringer.

Her fortsetter gjengivelsen av Jørgen Mikkelsens erindringer som han etterlot seg da han gikk bort i 1946. Det håndskrevne manuskriptet består av ca. 80 sider. Så langt er ca. 50 sider benyttet i Gamle Modum med tillatelse av Mikkelsens slektninger. Jørgen Mikkelsen, som opprinnelig var fra Geithus, bodde i en del år i Amerika. Han kom tilbake til hjemtraktene og bodde der til sin død. Mikkelsen har skrevet ned beretninger om personer han både selv opplevde og som han har hørt om. Det er som regel personer med absolutte særpreg - i dagens terminologi kalt originaler - han forteller om.

HALVOR OLSEN

hette en gutt som tjente på Sønsteby. Han hadde hva man må kalle noe «tungt for seg». En gang falt han av tømmervendingen. Men han slapp ikke taket der han ble hengende etter. Da hesten endelig stanset, var Halvor omtrent naken, og det var nærmest et under at han ikke kjørte seg plent ihjel.

Mange holdt mye skøy med Halvor. En gang gikk han og sturet - han fikk ikke avføring. Martin snekker var en stor spilloppmaker som kunne innbille Halvor de mest hårreisende ting. - Nå må du til doktor'n, Halvor, så stormaga som du er blitt, sa skøyer'n.

- Je' forstår itte å som feller mi', føler meg så trøtt og tung, sukket Halvor.

- Je' veit hå som feller di, kom det lurt fra den andre. Og han hvisket: - Du er fruktsommelig!

Halvor ble forskrekket. Men åssen kan det skje med en mann?

- Du kan ha drømt det på di', var svaret. Og han fikk et godt råd: Når han den neste dag skulle til Vikersund etter en melsekk for husbonden, skulle han oppsøke doktor Løberg. Denne kjente noe til Halvor fra før. Da pasienten stotret fram hva han hadde hørt, kom det snart fra mannen i den hvite frakken:

- Har du avføring, Halvor?

- Å er det for no'?

- Har du nylig vært på do?

- Je har itte vøri lenger enn tel Vikersund, je. Det er nå svært til graving og spørring, au, sa Halvor irritert. Da det endelig gikk opp for ham hva doktoren spurte om, måtte han svare benektende. Så ble det dråper på en liten flaske og beskjed om 10 dråper annen hver time. Men på Vikersundbrua tok Halvor opp den beskjedne flaske og kom til at dette umulig kunne være noe for en vaksen kar. - Je vågar på at det er

trøskesaft, tenkte han og tømte flasken til bunn og kastet tomgodset over rekkverket. Men i butikken hos Hansen på Viketangen, der han ventet på melsekken, sprang bomben. Vel hjemme måtte de bruke hagesprøyta på ham for å få ham ren. - Han var grønn i ansiktet, forkynte Randi budeie etterpå.

KARL GREGERSEN

på Enger ved Åmot så seg harm på at folk benyttet en benvei over hans eiendom ned til jernbanestasjonen. Men folk påsto å ha hevd på veiretten. Det endte med at Gregersen slapp en folkevond okse på jordet. Det satte en stopper for bruken av benveien. Men en kavalerisersjant som hadde sitt hjem ikke langt fra Enger, kom en dag hjem på permisjon. Okse-eieren prøvde å advare ham mot villdyret, men den unge uniformerte, som gikk i ridestøvler med sporer, gikk fryktløs utysket imøte. Og oksen begynte straks å skrape med forbena i bakken og bruke hønna så jordgøyven sto. Men nå fikk den ikke tid til angrep. For den unge millitær sprang like på, grep dyret i halen og svingte seg opp på okseryggen. Han fikk godt tak i det romslige okseskinnet med hendene og ga den av sporene. Først forsøkte oksen å kaste den uventede rytter av ved å springe i ring, så satte den av sted jordet rundt. Prøvde den å stanse, fikk den av sporene. Til slutt kom oksen i luntetrav mot husene på gården. Den fikk såpass mye av sporene at blodet fløt. Til slutt stupte den på sin herres gårdsplass. Der sto eieren, fruen og flere lamslatte. - Send bud på slakteren, så får du berget slaktet, roppte sersjanten til bonden og en gråtende frue.

- Dette skal få betale for, roppte Gregersen til sersjanten.

- Den betalingen skal i så fall vi to dele, svarte den fryktløse Kongens mann mens han gjorde stram honnør. I en etterfølgende rettssak ble sersjanten frikjent. For retten kom til at ingen hadde lov til å slippe folkevonde dyr der folk ferdes.

En annen historie om den samme Karl Gregersen: I svingen der veien går ned til Åmot, bodde Petter Smed. Han hadde en stor angora-katt. De kan være farlige når de har unger. En dag kom Karl inn til smeden. Han hadde med sin hund som var en ren kattermorder. Folk var derfor arge på både hunden og dens eier. Det utspant seg en samtale mellom Gregersen og smeden om dette.

- Je' våger en spesidaler på at bissevoven din ikke greier angorakatta mi som nå har fire unger å forsva-

re, sa smeden. Gregersen lo og la spesidaleren på bordet.

- Du må nok bekoste likiste til katta di', smed, var hans kommentar.

- Ingeborg, ropte smeden til kjerringa. - Slepp Nurse ut!

Katta jumpet straks oppå en høy stol da den fikk øye på hunden. Der sto den med krum rygg og stirret ned i hundens røde gap med øyne brennende som to flammer. Et kort øyeblikk satt den slik - så sprang den - rett i synet på hunden. Med bakbena rev den ut hundens øyne på et blunk. Så skiftet den tak og bet seg fast i bikkjestrupen. Hunden rullet hylende rundt på bakken mens de skarpe kattetennene åt seg dypere inn i strupen. Så rasende var kattermora at den ikke slapp taket før smeden slo en vassbøtte over de to kjempende. Da var hunden mer død enn levende.

Smeden puttet rolig spesidaleren i sin lomme mens den tapende kun hadde én kommentar:

- Ei satans katte!

Gamle lærer Tvedt på Enger skole var øyenvitne til det hele. Det var fryktelig å se denne dødskampen mellom to dyr, var hans kommentar.

PÅSKE-MARTA

Hennes virkelige navn var Marta Knudsdatter. Hun var fra Hallingdal - ei sterk og grovlemma jente. Mange sa hun var den peneste jenta på Modum. Dessuten var hun kjempesterk.

Hun kunne løfte en tønne rug av lasset og legge den på stabburstrammen. Men hun var både snill og godslig mot alle. Marta tålte riktignok ingen form for tyrannisering fra sine husbondsfolk. For den gang var det slik at tjenestefolk måtte tåle det meste av husbondsfolkene sine uten å kny. Hun ble kalt Påske-Marta fordi man fortalte hun var født på en 1. påskedag. Hun la til at far hennes var blitt kalt «Sterke-Knut» i Hallingdal.

En gang ble Marta festet som budeie på en større gård i Modum. Hun var ei flink budeie, var godvenner med både fruene og de andre på gården, men bonden selv likte hun ikke. Han var både hissig og kanglevoren. Men det gikk bra lenge. Kom han med noe vrieri, svarte ikke Marta.

En gang han kom inn i fjøset, satt jenta og melket.

- Du melker vel kuene rene? kom det bryskt fra bonden.

- Den mjelka som er igjen i kujuret, kan du legge deg ned og suge ut, svarte hallingjenta.

- Bruker du kjeft, din hallingtøs! skrek bonden forarget. Da kom jenta rolig bort til bonden og spurte om han ville gjenta hva han sa. Og det gjorde han.

- Har du spurt kjerringa di om lov til å besøke budeia di når hun er aleine i fjøset? spurte hun med hodet på skakke.

- Je'er herre i mitt eget fjøs, svarte bonden enda mer forarget.

- Ikke når jeg er der, sa Marta, som grep bonden i nakken og buksebak, sparket opp fjøsdøra og sendte ham flere meter ut på tunet. Inne på kjøkkenet skrek bonden til sin kone: - Hallingtøsa skal ut av gården på timen.

- Nei, svarte kjerringa, - du kan holde deg vekk fra fjøset når hun er der. Og slik ble det.

Nå gikk det bra lenge. På gården var det en gjetergutt som var både villig og snill. En dag hørte Marta gutten gråt. Han hadde fått juling av bonden for en liten forseelse. Marta tente. - Skammer du seg ikke, din elendige føskestubbe, for å mishandle et forsvarsløst barn, sa hun da hun traff sin arbeidsgiver.

- Pass dine egne saker. Nå er det andre gangen du fornærmer meg, skrek bonden tilbake fykende sint. Nå la Påske-Marta igjen hodet på skakke og knyttet nevene. Da var hun farlig.

- Du har kalt meg tøs og tøyte mer enn en gang, sa jenta stille og så bonden stivt i øynene.

- Pass arbeidet ditt, din stygge hulder, skrek bonden rasende tilbake.

Men da smalt det. Hun slo til ham midt i ansiktet, så han falt overende. En stund senere sto Marta reiseklar med sin vadsekk i hånden. Fruen var i gang med å legge omslag på husbondens kinn som var stygt opphovnet.

- Gi meg hva jeg har til gode, så går jeg, sa jenta. Fruen fant fram pengene, tok Marta i hånden og sa med tårer i øynene:

- Farvel da, Marta. Vi har aldri vært uvenner.

- Hadde din mann vært like snill som deg, hadde jeg aldri reist, sa Marta og gikk.

Senere arbeidet Marta på Mælum gård. Eieren der var en eldre, ugift mann. Han var både en snill og godgjørende herre. Han og Marta ble bestevenner. Men på gården var det en dansk husholderske. Hun følte seg hevet over vanlige tjenere, som hun forlangte skulle lystre i alt. Det var ofte skifte av tjenestefolk på gården, men eieren hadde vanskelig for å gjøre noe med husholdersken, som han også var i slekt med. Men Marta svarte henne aldri.

- Stakkars, hun er jo bare et bortskjemt, narraktig kvinnfolk, kommenterte Marta når husholdersken kom på tale. - Hun burde hatt ris på rumpa som en annen skrikerunge, la hun til.

En dag Marta kom fra fjøset, kom hun i vanvare til å spille litt melk på kjøkkengulvet. Frøkenen skrek straks opp: - Slike piker som deg, bruker vi til å passe gjess i Danmark, forkynte hun.

- Da er det vel slike gjess som deg de har å passe, svarte Marta og lo henne like opp i ansiktet.

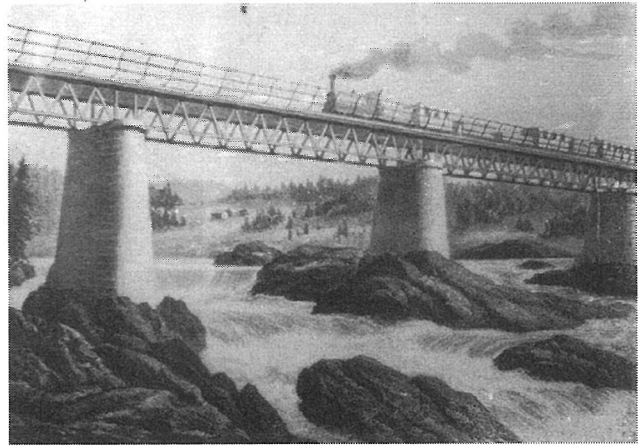
- Tør du svare slik din fjøstulle, skrek husholdersken og trampet i gulvet. Men da grep Marta henne i nakken og bøyde henne ned slik at hun fikk hennes hode mellom sine knær og klemte til. Frøkenen sto som i en skrustikke.

- Hit med sopelimen, Randi, sa Marta til innejenta. Og limen fikk hun. Av den rev hun et passende ris,

brettet frøkenens klær opp og ga henne noen rapp på bare stumpen.

Husholdersken med sin danske aksent jamret seg der hun lå på gulvet da Marta slapp henne. Men jentene lo.

Da bonden selv kom til, fikk han hele historien. Da gaplo også han. Etter det var frøkenen skamfull lenge - og hun ble så mye snillere. Marta ble på Mælum i to år - til hun dro til Amerika.

Geithus jernbanebru 1881.

Glosimotvise

Trad. etter
Astrid Halvorsen

A Dortea i Glosimot hu skulle gjøra bæll
stort bæll å rullandei
A bæillet sku stå på Linnehau'
stort bæll å sullandei

A Dortea i Glosimot hu skulle gjøra bæll
stort bæll å rullandei
En hæll pæl brennvinn te 15 par
stort bæll å rullandei

Dette er versjonen fra Astrid Halvorsen. Andre forteller at det var jentene i Glosimot som skulle gjøre ball. Astrid sier også at det var flere vers, men som dessverre er glemt.